

**PYHÄINPÄIVÄN VIETTO SUOMEN EVANKELIS-
LUTERILAISESSA KIRKOSSA VUONNA 2020**

Niina Hietaniemi-Virtanen
Käytännöllisen teologian tutkielma
toukokuu 2021

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia
Tekijä – Författare Niina Susanna Hietaniemi-Virtanen		
Työn nimi – Arbetets titel Pyhäinpäivän vietto Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuonna 2020		
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia		
Työn laji – Arbetets art Tutkielma	Aika – Datum toukokuu 2021	Sivumäärä – Sidoantal 61
<p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tutkimuksen aiheena on pyhäinpäivän vietto Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa koronapandemian vallitessa vuonna 2020. Pyhäinpäivä on yksi suosituimmista kirkkopyhistä, mutta se on varsin vähän tutkittu. Tämä tutkimus on määrällinen analyysi, joka tarkastelee pyhäinpäivän viettoa rituaaliteoreettisessa viitekehysessä. Keskeiset teoreettiset lähtökohdat ovat rituaalisuuden ominaispiirteet, kuten toistuva, vahvistava ja muuttuva rituaalisuus.</p> <p>Tutkimuksen kohderyhmä ovat suomenkieliset evankelis-luterilaiset seurakunnat. Analyysi perustuu kokonaisotantaan ja kirkkoherrojen vastauksista syntyvään kyselyaineistoon (vastausprosentti 51 %). Analyysi on tehty SPSS-ohjelmiston avulla. Analyysin päätarkoitus on kuvata ja selittää pyhäinpäivän viettotapaa ja kirkkoherrojen muutosorientaatiota. Määrällisiä tuloksia illustroidaan laadullisten havaintojen kautta.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena on pyhäinpäivän vieton rituaalisuuden ilmeneminen ajankiertoon asettuvana ja toistuvana sekä ylösnousemuksen ja toivon sanoman äärellä harjoitettavana vahvistavana rituaalisuutena. Kuolleiden muistelu, surussa tukeminen ja hiljentyminen ovat myös pyhäinpäivän vieton keskiössä. Kynttilöiden vieminen haudalle on tärkeää muistelurituaalisuutta.</p> <p>Seurakunnat ovat huolehtineet pyhäinpäivän vieton traditiosta myös koronapandemian aikana. Ne ovat vieneet pyhäinpäivän sanoman sinne, missä ihmiset on voitu kohdata virtuaalisesti tai fyysisesti, sisältöä jakaen tai keskustellen, kirkkotilassa tai hautausmaalla. Toisaalta koronapandemia on rajoittanut esimerkiksi iäkkäiden osallistumista pyhäinpäivän tilaisuuksiin.</p> <p>Pyhäinpäivän vieton kristillinen juhlaperinne on myös muuttuvaa rituaalisuutta. Pyhäinpäivän vieton kohdalla se merkitsee rajankäyntiä suhteessa ulkoihin vaikutteisiin kuten halloweeniin ja kekriin. Kirkkoherrat muodostivat tässä suhteessa kolme orientaatiotyyppiä, jotka ovat perinteen tukijat, muutosorientaiset ja kekrille myötämieliset.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Pyhäinpäivä, rituaalit, määrällinen tutkimus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Uskonnon harjoittamisen merkitys kriisiolosuhteissa	1
1.2. Pyhäinpäivä	2
1.3. Pyhäinpäivää ympäröivät juhlat	5
2. Teoreettinen viitekehys	8
2.1. Rituaalitutkimuksellinen lähtökohta.....	8
2.2. Rituaalisuuden ominaispiirteet	9
3. Tutkimusasetelma ja taustamuuttajat	14
3.1. Tutkimustehtävän määrittely	14
3.2. Aineisto, mittarit ja menetelmät sekä tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	15
3.3. Aineisto taustamuuttujittain	19
4. Koronapandemian vaikutus pyhäinpäivän viettoon	22
4.1. Vaikutus seurakuntalaisiin	22
4.2. Vaikutus toimintaan ja tapahtumiin.....	24
4.3. Hiippakunnittainen tarkastelu.....	27
5. Pyhäinpäivän vieton osa-alueet	30
5.1. Harras sekä levollinen ja iloinen pyhäinpäivän viettotapa	30
5.2. Pyhäinpäivän vieton osa-alueita selittävät tekijät.....	33
6. Kirkkoherrojen muutosorientaatio	35
6.1. Halloween- ja kekrivaikutteet pyhäinpäivän vietossa	35
6.2. Muutosorientaatiota selittävät tekijät	36
6.3. Orientaatiotyypit.....	39
7. Rituaalisuus pyhäinpäivän vietossa	41
7.1. Toistuva ja vahvistava rituaalisuus.....	41
7.2. Muuttuva rituaalisuus	45
7.3. Rituaalisuus kokoavana tarkasteluna.....	48
8. Johtopäätökset	51
Lähteet.....	54
Kirjallisuus	55
Liitteet	61

1. Johdanto

1.1. Uskonnon harjoittamisen merkitys kriisiolosuhteissa

Maailmanlaajuinen koronapandemia on koetellut ihmisten turvallisuuden tunnetta 2020-luvun alussa. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa on tuotu esiin pandemian aiheuttamat uhat ihmisten hyvinvointiin¹. Sairastuneet ja heidän läheisensä, työnsä ja toimeentulonsa menettäneet sekä syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat esimerkkejä pandemian kärsijöistä jo lyhyellä aikavälillä².

Vaaroilta ja erilaisilta riskeiltä välttyminen liittyy turvallisuuden kokemukseen, joka erityisesti länsimaissa on ollut näkyvissä. Mitä suurempi turvallisuuden tunne ihmisillä on ollut, sitä vähäisemmäksi on osoittautunut tarve uskonnon harjoittamiseen. Ihmisten turvallisuuden tunne ja siihen liittyvä kokemus on nähty sekularisaatiota eli maallistumiskehitystä selittävänä tekijänä.³

Kriisitilanteessa elämän rajallisuutta ja kuolemaa koskevat kysymykset nousevat esiin, millä voi olla merkityksensä myös uskonnon harjoittamisen kannalta. Häkkinen toteaa eksistentiaalisten pohdintojen lisääntyneen koronapandemian vallitessa⁴. Koronapandemia on tuonut myös kuolemanpelon ihmisten mieliin. Koronakeväänä 2020 toteutetussa kyselytutkimuksessa noin kolmannes vastaajista koki paljon kuormitusta oman tai läheisen kuolemaan liittyvän huolen vuoksi⁵.

Koronapandemia voidaan nähdä stressaavana olosuhteena, joka saa ihmisen pohtimaan elämän merkityksellisyyttä. Yksilön maailmakuva vaikuttaa siihen, miten ihminen tulkitsee koronapandemiaa ja sen aiheuttamaa uhkaa. Stressaava tilanne voi johtaa uskonnollisen merkityksen etsimiseen. Uskonnon harjoittaminen on yksi tapa toimia kriisiolosuhteissa.⁶ Yleisesti rituaalisuuden on nähty lisääntyvän epävarmoina aikoina⁷.

Koronapandemia on käynnistänyt tutkimusprojekteja myös teologian alalla. ”Merkityksen löytäminen pandemian aikana” on kansainvälinen nettikyselyyn pohjautuva tutkimusprojekti⁸. Uskonnollisuuden ja hengellisyyden merkitys nousi aineistossa esiin, ja lähes puolet suomalaisvastaajista kertoi tulleen tietoisemmaksi omasta kuolevaisuudestaan⁹.

---

¹ Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta 2020.

² Hiilamo 2020, 112–113.

³ Norris & Inglehart 2011, 15.

⁴ Häkkinen 2020, 131.

⁵ Salomäki 2020a, 3.

⁶ Park 2013, 358–359.

⁷ Xygalatas 2020.

⁸ Kansainvälinen tutkimus korona-ajan vaikutuksista henkiseen hyvinvointiin käynnistyy 2020.

⁹ Salmela 2020.

Koronapandemia on aiheuttanut yhteiskunnallista epävarmuutta, joka ilmenee instituutioiden, yhteisöjen, kuten tutkimukseni kohteena olevien seurakuntien, sekä yksilöiden tasolla. Seurakuntien toiminta on yhteiskunnassa asetettujen koronarajoitusten kohteena. Silti seurakunnat vastaavat yksilöiden hengellisiin tarpeisiin myös kriisin aikana.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen pyhäinpäivän viettoa koronapandemian aikana. Vuonna 2020 pyhäinpäivän vietto ja siihen osallistuminen on merkinnyt uskonnon harjoittamista kriisiolosuhteissa. Pyhäinpäivän hengellinen sisältö voi tuoda turvaa koronapandemian aikana elämän rajallisuutta tai kuolevaisuutta pohtivalle ihmiselle. Toisaalta hengellisyys voi tuoda lohtua niille, jotka ovat menettäneet läheisensä. Ajankohtaisuus on siten keskeinen perusteluni aiheen valinnalle. Kiinnostukseni aiheeseen nousi kandidaatintutkielmasta, jossa tarkastelin laadullisesti pyhäinpäivän vieton ilmenemistä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon viestinnässä¹⁰.

1.2. Pyhäinpäivä

Pyhäinpäivä ei ole ollut kovin paljon tutkimuksen kohteena, eikä esimerkiksi teologian alan opinnäytetöiden aiheena. Pyhäinpäivää on tarkasteltu suomalaista juhlaperinnettä kuvaavissa klassikkoteoksissa, kuten Vilkun *Vuotuisessa ajantiedossa*¹¹ ja Lempiäisen *Pyhät ajat*¹² -teoksessa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomuksessa, *Uskonto arjessa ja juhlassa*, pyhäinpäivää tarkastellaan kristillisten juhlapyhien yhteydessä¹³.

Pyhäinpäivän hengellinen sisältö: kuoleman voittaminen ja kuolemanjälkeisestä elämästä kiittäminen on vanhaa perua¹⁴. Juhlan synty voidaan johtaa ranskalaiseen Clunyn luostariin. Siellä järjestettiin 900-luvun lopulla juhlamessu kuolleiden kristittyjen sieluille. Vielä varhaisempana mainintana on espanjalaisten kristittyjen edesmenneiden muistelu 300 vuotta aiemmin.¹⁵

Pyhäinpäivän tausta on sielujen kunnioittamista koskevassa juhlaperinteessä, ja rituaalisuus saa eri muotoja eri puolilla maailmaa¹⁶. Katolisesta pyhimyskultista on jäänteitä luterilaisuudessa¹⁷. Uskonpuhdistajien asenne kirkollisia juhlapyhiä kohtaan oli ensin kielteinen ja useiden pyhimysten muistopäivien tilalle tuli yksi yhteinen juhla.¹⁸ Aiempi nimi juhlalle oli pyhänmiesten päivä, ja sen sisältönä oli edesmenneiden kiitollinen muistelu.

---

¹⁰ Hietaniemi-Virtanen 2020.

¹¹ Vilkuna 2002.

¹² Lempiäinen 2008.

¹³ Salomäki, Hytönen, Ketola, Salminen & Sohlberg 2020.

¹⁴ Lempiäinen 2008, 209.

¹⁵ Rogers 2002, 37; Venbrux 2012, 162.

¹⁶ Rogers 2002, 37.

¹⁷ Heikkilä 2006.

Erikseen vietettiin sielujen päivää.¹⁹ Nykyisin nämä kaksi juhlaa²⁰ ovat sulautuneet Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pyhäinpäivän vietoksi. Pyhäinpäivänä juhlitaan kaikkien pyhien päivää (*Festum omnium sanctorum*) ja kaikkien uskovien vainajien muistopäivää (*Commemoratio omnium fidelium defunctorum*)²¹.

Kristillisen teologian pääulottuvuuksia ovat Kristuksen ylösnousemuksessa toteutuva kuoleman voittaminen ja tähän perustuva kristityn toivo ikuisesta elämästä²². Pyhäinpäivän evankeliumi on Jeesuksen vuorisaarnasta. Autuaaksi julistus kertoo niistä, joita varten on taivasten valtakunta. Pyhäinpäivä merkitsee pyhien yhteyttä, josta ovat osallisia kaikki kristityt. Näkymätön pyhien yhteys toteutuu uskossa elävien ja edesmenneiden välillä.²³ Koska kaikki kristityt ovat pyhiä, pyhäinpäivä ei ole vain vainajien muisteluun liittyvä juhla²⁴.

Pyhäinpäivä on yksi suosituimmista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkopyhistä²⁵. Kuolleiden muistelu on pyhäinpäivän rituaalisuutta. Seurakuntien järjestämissä iltamessuissa rukoillaan seurakunnan poisnukkuneiden jäsenten puolesta. Messun yhteydessä heidän nimensä luetaan ja lisäksi heille sytytetään kynttilät.²⁶

Haudoilte kynttilöitä vievät suomalaiset toimivat yksilölähtöisesti, mutta asettuvat osaksi institutionaalista rituaalisuutta. Kristillisen kulttuuriperinteen myötä tähän rituaaliin voi osallistua mieltämättä sitä uskonnolliseksi. Ketola kiinnittää huomiota suomalaisiin ”kulttuurikristittyihin”, jotka mieltävät itsensä kristityiksi, mutta eivät uskoviksi²⁷. Kynttilöitä haudoille vievät ihmiset eivät välttämättä koe harjoittavansa uskonnollista rituaalia.

Pyhäinpäivän vieton rituaalisuudessa tarkastelun kohteena on elämän ja kuoleman raja. Kuoleman laitostumisen vuoksi sen kohtaaminen voi olla nykyihmiselle vierasta, osin myös outoa ja pelottavaa. Koronapandemia on luonut osaltaan tietoisuutta siitä, ettei ihminen voi hallita kaikkea. Kosken ja Moilasan mukaan uskonnolliset yhteisöt pyrkivät ottamaan kuolemanpelkoa hallintaan muun muassa rituaalien avulla. Nämä rituaalit luovat suhdetta menneeseen, ja ne peilaavat kulttuurisia arvoja. Siten ne muuttuvat hitaasti.²⁸

---

¹⁸ Lempiäinen 2008, 37, 209.

¹⁹ Vilkuna 2002, 299, 301.

²⁰ Katolisessa kirkossa vietetään erikseen kaikkien pyhien juhlaa, jolloin ”*pyhät osoittavat elämäntaloidensa kautta erilaisia teitä pyhyteen*” ja poisnukkuneiden uskovien päivää, joka auttaa muistamaan täyttymystä kohtia matkaavia sieluja. (Pyhäinpäivä ja vainajienpäivä 2019.)

²¹ Evankeliumikirja 1999.

²² McGrath 1996, 414.

²³ Evankeliumikirja 1999.

²⁴ Martikainen & Mikama 2019, 192.

²⁵ Pyhäinpäivänä muistetaan aiempia sukupolvia 2021.

²⁶ Jumalanpalvelusten kirja 2000; Pyhäinpäivä on valon juhla 2017.

²⁷ Ketola 2020, 73.

²⁸ Koski & Moilanen 2019, 61, 64, 67.

Tieteellisessä keskustelussa on ollut esillä kuoleman yksityisyys²⁹. Ääripäänä on väite, että kuolemaa ns. sosiaalisena tapahtumana ei enää ole. Kuolemaan liitetyt julkiset rituaalit lakkaavat elämästä. Kuolevien ja surevien tunteet jäävät yksityiseen piiriin, ja kuolema kohdataan julkisesti laitoksissa.³⁰

Modernisaatiokehitykseen on liittynyt se, että läheisiä lukuun ottamatta muilla ei ole aikaa kuoleman kohtaamiseen. Kuoleman kohtaamisesta on tullut hetkellistä, kun sosiaalisessa mediassa tapahtuva muistelu voi olla ohikiitävä hetki. Aiemmin kuolema oli näkyvämpi osa ihmisten elämää, ja yhteisö eli tiiviisti kuolevan ympärillä.³¹ Toisaalta uudet sururituaalit ovat osoittaneet, etteivät ihmiset ole kuolemansurun äärellä voimallisesti individualisteja³².

Rituaaleilla voidaan toimia kuolemaa vastaan. Esimerkiksi hautajaisten merkitys on kääntää katse elämän jatkumiseen ja tulevaan.³³ Tällöin näkymä käännetään menetyksestä kohti toivoa ja elämäniloa (elinvoimaisuutta)³⁴. Tähän kytkeytyy kristillinen toivon näkymä tuonpuoleisesta³⁵. Se on pyhäinpäivän lohdullinen viesti kynttilää haudalle vievälle tai muistojuhlaan osallistuvalla.

Pyhän määrittelyssä on käytetty transsendenssin käsitettä kuvaamaan jumalallisuutta ja salaisuutta, jota ei voi koskaan paljastaa. Pyhän perimmäisyys on ns. perimmäistä totuutta ja rajattomuutta, joka ilmenee ajan ja tilan ulkopuolella olevana jumalallisuutena ja pyhytenä.³⁶ Kristillinen juhlaperinne ammentaa pyhydestä ja pyhiksi koetuista asioista. Elämälle syntyy tarkoitus, kun ihminen pyrkii pyhään³⁷. Samalla ollaan uskonnon harjoittamisen ytimessä. Ihmiset pyrkivät ”*etsimään pyhiä ja mielekkäitä rakenteita*” harjoittaessaan hengellisyyttä³⁸. Stausberg lähestyy pyhän käsitettä teoreettisen tarkastelun pohjalta. Hänen mukaansa 1900-luvun alussa pyhä kiinnittyi uskonnon harjoittamiseen ja rituaaleihin.³⁹

Suomalaisten pyhyiden kokeminen ja arvot olivat empiirisen tarkastelun kohteena Pessin, Pitkäsen, Westisen ja Grönlundin tutkimuksessa vuonna 2018. Siinä vain 16 prosenttia suomalaisista koki traditiot, perinteet ja rituaalit pyhinä asioina. Kuolema ja siihen liittyvät asiat olivat pyhiä yli viidennekselle kaikista vastaajista. Uskonnon merkityksen väheneminen

---

²⁹ Toplean 2011, 22; Bailey & Walter 2016, 150.

³⁰ Walter 1994, 24.

³¹ Pajari, Jalonen, Miettinen & Kanerva 2019.

³² Vähäkangas 2019, 33.

³³ Bailey & Walter 2016, 154; Vähäkangas 2019, 40.

³⁴ Davies 2015, 109–110.

³⁵ Kuoleman jälkeen elämä 2021.

³⁶ Pargament, Oman, Pomerleau & Mahoney 2017, 722–724.

³⁷ Pargament, Oman, Pomerleau & Mahoney 2017, 729.

³⁸ Vainio 2003, 11, 13.

³⁹ Stausberg 2017, 549.

näkyi tuloksissa, vaikka monet pyhinä pidetyistä asioista voitiin yhdistää kristillisiin arvoihin.⁴⁰

Pyhän ja arjen erottaminen niiden vastakkaisuutta korostamalla on yksi tapa juhlan määrittelyyn. Näin juhla eroaa arjesta omaksi erilliseksi ajakseen. Samalla juhla tekee tauon arkipäiväiseen elämään.⁴¹ Perinteisesti pyhäpäivien viettoon ovat kuuluneet arjesta eroavat käyttäytymisnormit⁴². Juhlatavoilla voidaan samaistua osaksi ryhmää. Ne myös uusiutuvat ja kehittyvät uusiksi juhlatavoiksi ja perinteiksi.⁴³ Kristillistä juhlakulttuuria koskee eri sukupolvien erilainen suhtautuminen juhliin. Vuoden 2019 *Gallup Ecclesiastica* -kyselyn tulosten perusteella nuoremmille seurakuntalaisille kristillisiin juhliin osallistuminen ei ole kuitenkaan enää samalla tavalla tärkeää kuin vanhemmille sukupolville.⁴⁴

1.3. Pyhäinpäivää ympäröivät juhlat

Pyhäinpäivän vieton tarkastelu kansainvälisessä tutkimuskontekstissa tuo esiin kaksi tarkastelukulmaa. Sekularisaatiokehitys ja siihen liittyvä uskonnon yksityisyys johtavat tilanteeseen, jossa suhde tuonpuoleisuuteen on yksilön omista lähtökohdistaan määrittämä käsitys. Samalla rituaalisuus saa uusia muotoja. Käyn tätä esimerkinomaisesti läpi hollantilaisen sielunpäivän (*All Souls' Day*) vieton kautta.⁴⁵ Toinen kulma on ns. anglosaksiset vaikutteet, jotka voivat tulla osaksi pyhäinpäivän viettoa.

Quartier näkee katolisen Cluny-luostariperinteen kahlinneen sielunpäivän vieton tavalla, joka ilmenee vielä 2000-luvulla. Kellojen soitto ja kuolleiden puolesta rukoilu ovat luoneet kehyksen katoliselle muistojuhlalle. Hänen mielestään haudoilla vierailu jää persoonattomaksi hautojen krysanteemeilla koristeluksi, jossa henkilökohtaisuudelle ei ole sijaa.⁴⁶

Hollantilainen esimerkki kertoo rituaalisuudesta, joka perinteisen liturgisen rituaalisuuden sijaan keskittää huomion yksilöön. Kuolleen henkilökohtaiset esineet, valokuvat ja taideteokset saavat suuren rituaalisen merkityksen. Konkreettisenä esimerkkinä uuden sielunpäivän juhlan toteutuksesta on postilaatikko, jonka molemmilla puolilla ovat enkelin siivet. Tähän postilaatikkoon omaiset saavat jättää viestejä kuolleelle läheiselle. Toinen esimerkki on yöllä eri tavoin valaistu hautausmaa, jossa järjestetään *All Souls'* -juhlat.

---

⁴⁰ Pessi, Pitkänen, Westinen & Grönlund 2018, 14, 47–49.

⁴¹ Salonen 2016, 873.

⁴² Kuha 2016, 13.

⁴³ Catani 2008, 37.

⁴⁴ Salomäki 2020c, 130–131.

⁴⁵ Venbrux 2012, 164.

⁴⁶ Quartier 2010, 340.

Hautausmaalle luodaan uuden sielunpäivän nimissä elävän taiteen performanssi, joka irtautuu uskonnollisesta sururituaalista.⁴⁷

Nämä hollantilaisen sielunpäivän vieton esimerkit on kuvattu jatkumona yksilölähtöisille muistojuhlille. Niissä huomio on kiinnittynyt henkilöön ja hänen elettyyn elämäänsä uskonnollisten rituaalien sijaan⁴⁸. Institutionaaliseen uskonnon harjoittamiseen liittyvä sielunpäivän juhlinta ei enää tavoita kirkosta etäännyneitä ihmisiä. Silti kaipuu kollektiiviseen muisteluun saa väen kerääntymään hautausmaille. Yksityisestä piiristä tullaan kollektiivisen muistelun piiriin.⁴⁹

Suomalaista pyhäinpäivää on luonnehdittu hiljaiseksi ja hartaaksi päiväksi.⁵⁰ Hollantilainen esimerkki on juhlakulttuurillemme vieras. Silti myös suomalainen kristillinen juhlaperinne kohtaa ulkoiset vaikutteet. Pyhäinpäivän aikaan loka- ja marraskuussa vietetään useita siirtymärituaalisuuteen liittyviä juhlia. Kesän ja talven, elämän ja kuoleman sekä valon ja pimeyden rajat sekä siirtymät ovat perinteisesti näiden juhlien kohteena⁵¹.

Suomalainen kansaperinne tuntee kekrin, joka agraarissa yhteiskunnassa oli tärkeä sadonkorjuujuhla ja satovuoden taitekohta. Agricolan mukaan karjalaisten palvomista jumalista, kuten kekristä, tuli luopua⁵². Näin kekrin merkityksen väheneminen liittyi reformaatioon. Kekriin kuulunut esi-isien muistaminen piti kuitenkin yllä yhteyttä pyhäinpäivään. Osa kekrin viettotavoista siirtyi jouluun ja uuteen vuoteen⁵³. Nykykekrin viettoon liittyy vahvasti talonpoikaiskulttuuri ja sen säilyttäminen. Kekrinvietossa korostuu ruoan merkitys.⁵⁴

Pohjoisamerikkalaisen halloweenin tausta on irlantilaisessa *samhain*-juhlassa. Osana kelttiläistä perinnettä se asettui kesän päättymisen aikaan, kun kuolleet sielut tulivat elävien kanssa juhlimaan sadonkorjuujuhlaa. Irlantilaiset maahanmuuttajat veivät juhlan mukanaan Pohjois-Amerikkaan, ja samalla se höystettiin karkeilla ja kepposilla. *All Hallows' Eve* on kaikkien pyhien ilta, joka sanan etymologiasta huolimatta on viihteellinen juhla. Tarinassa Jack O'Lanternin sielu etsii lepopaikkaa kurpitsalyhdystä.⁵⁵

---

⁴⁷ Venbrux 2012, 165, 170.

⁴⁸ Quartier (2010, 348) ehdottaa liturgisen sururituaalisuuden osaksi henkilökohtaistamista ja esimerkiksi kuolleiden henkilökohtaisten esineiden siunaamista.

⁴⁹ Venbrux 2012, 164, 167.

⁵⁰ Pyhäinpäivänä muistetaan aiempia sukupolvia 2021.

⁵¹ Rogers 2002, 34.

⁵² Viikuna 200, 296.

⁵³ Kekripukista tuli joulupukki, kekrirauhasta joulurauha jne. (Kekri s.a.)

⁵⁴ Kekri s.a.

⁵⁵ Rogers 2002, 34, 100.

Halloweenin pakanallisuus on herättänyt keskustelua Pohjois-Amerikassa. Evankelikaaliset kristityt ovat tuoneet esiin, ettei halloweenin juhlinta ole hyväksi lapsille. Toisessa ääripäässä on näkemys siitä, että halloween-vastaisuus on äärireaagointia kristinuskon merkityksen vähentyessä yhteiskunnassa.⁵⁶ Myös Suomessa on pyhäinpäivän aikaan esiintynyt mediakeskustelua, jossa pyhäinpäivän perinteinen vietto ja halloweenin riehakkuus on asetettu vastakkain⁵⁷.

Yhden näkymän suomalaiseen juhlakulttuurin muutokseen saa alakoulujen juhlapäivien viettoa tarkastelevasta tutkimuksesta. Tutkimuksen liitetaulukon lukujen mukaan lähes 40 prosenttia opettajista kertoi, että kouluissa oli askarreltu halloween-aiheinen kortti tai vastaava. Viidennes opettajista totesi, että koulussa oli järjestetty halloween-juhla. Pyhäinpäivästä kerrottiin lähinnä aamunavauksissa. Noin 30 prosenttia opettajista oli sitä mieltä, ettei pyhäinpäivää juurikaan vietetä kouluissa.⁵⁸

Tässä tutkielmassa rajaan pyhäinpäivän ulkoisten vaikutteiden tarkastelun halloweeniin ja kekriin. Tutkimuksellisesti on kiinnitetty huomiota kulttuurivaihtoon, joka vaikuttaa valtavirran juhlakulttuuriin. Esimerkiksi meksikolainen kuolleiden muistelun juhla (*Día de los Muertos*) on tuonut uutta rituaalisuutta Pohjois-Amerikkaan.⁵⁹ Samaan tapaan kulttuuriset rituaalit siirtyvät globaalisti. Uudet ainekset voivat asettua osaksi populaarikulttuuria, ja joskus ne haastavat perinteistä juhlakulttuuria.

---

⁵⁶ Waxman 2019.

⁵⁷ Hietaniemi-Virtanen 2020.

⁵⁸ Tutkimuksen kohteena olivat satakuntalaiset ja helsinkiläiset luokanopettajat (N=245) (Salo 2013, 54).

⁵⁹ Marchi 2009, 138, 140.

2. Teoreettinen viitekehys

2.1. Rituaalitutkimuksellinen lähtökohta

Rituaalitutkimuksen kirjo on laaja. Tätä ilmentää muun muassa bibliografia, johon on valittu yli 400 nimikettä keskeisestä rituaaliteoreettisesta kirjallisuudesta⁶⁰. Rituaalien moninaisuus edellyttääkin niiden tutkijalta valintoja ja rajauksia⁶¹. Rituaalitutkimus on leimallisesti poikkitieteellistä ja se ammentaa muun muassa antropologisesta ja sosiologisesta perinteestä. Teologisen tutkimuksen osaksi rituaalitutkimus tuli liturgisen liikkeen kautta.⁶² Tämä on luontevaa, sillä jumalanpalveluksessa liturgia luo yhteyttä ihmisen ja Jumalan välille. Sama tavoite on myös uskonnollisissa rituaaleissa.⁶³

Uutena rituaalitutkimuksen suuntana on nähty kognitiivisen uskontotieteen tuottamat teoreettiset mallit⁶⁴. Tällöin painotus on psykologisissa mielen mekanismeissa⁶⁵.

Rituaalitutkimusta on sovellettu sosiaalitieteellisessä raamatuntutkimuksessa. Uro on tarkastellut eksegeettisen rituaalitutkimuksen kysymyksiä ja muun muassa rituaalista näkökulmaa kristinuskon syntyyn⁶⁶. Jokiranta on painottanut rituaalien merkitystä tradition siirtämisessä ja hän on pyrkinyt ymmärtämään tekijöitä, jotka vaikuttavat uskonnollisten yhteisöjen muutoksissa. Tällöin rituaalit ”välittävät, valikoivat ja synnyttävät uskonnollista perinnettä”.⁶⁷

Etsiessäni käytännöllisen teologian näkökulmaa rituaalitutkimukseen pysähdyn relationaalisen rituaalisuuden äärelle. Esimerkiksi surututkimuksessa voidaan yhdistää muistelun rituaalit ja surun käsittely niin, että suhteessa oleminen määrittää toiminnan rituaalista luonnetta.⁶⁸ Tämän tutkimuksen kohteena oleva pyhäinpäivän vietto tarkastelee kuolleiden muistelua ja surussa tukemista osana institutionaalista yhteisöllistä rituaalia, johon yksilö voi halutessaan liittyä. Tämä tutkielma ei ole kuitenkaan relationaalista rituaalien tutkimusta.

Valitsemani näkökulma vie enemmän kristillisten käytäntöjen tutkimuksen suuntaan. Tästä näkökulmasta rituaalien tutkimisen on nähty asettuvan luonnostaan osaksi

---

⁶⁰ Kreinath, Snoek & Stausberg 2007.

⁶¹ Uro 2009, 18.

⁶² Post 2015.

⁶³ Hulmi 2019, 84.

⁶⁴ Uro 2009, 9.

⁶⁵ Ketola 2008, 80.

⁶⁶ Uro 2009; 2020.

⁶⁷ Jokiranta 2011.

⁶⁸ Vähäkangas 2019, 33, 36.

käytännöllistä teologiaa⁶⁹. Rituaaliteoreettinen tutkimus on perusteltua myös koronapandemian aikana, sillä rituaalisuuden on todettu lisäävän vakautta kriisiolosuhteissa. Rituaalien kaavamaisuus lisää hallinnantunnetta jokapäiväiseen elämään ja samalla myös turvallisuudentunnetta koronapandemian aikaan.⁷⁰

2.2. Rituaalisuuden ominaispiirteet

Rituaali voidaan ajatella muotoiltuna ideana tietyn toiminnan suhteen. Nimetty rituaali ei välttämättä ole olemassa juuri kuvatussa muodossa. Kyse on enemmänkin määritelmästä, jonka ihmiset antavat tietylle toiminnalle. Rituaalisuus on puolestaan näiden rituaalien luomista ja tekemistä.⁷¹ Rituaalinen toiminta on ihmiselle luonteenomaista. Toiminnoista tulee rituaaleja, kun ne toistetaan yhä uudestaan tietyllä tavalla.⁷²

Rituaalit voivat liittyä ajankiertoon. Esimerkiksi pyhäinpäivä asettuu niin kalenteri- kuin kirkkovuodenkin loppupuolelle.⁷³ Rituaalisuuden kautta voidaan korostaa perinnettä eli sitä, miten ne ovat syntyneet aikojen kuluessa ja siirtyneet sukupolvelta toiselle. Toisaalta rituaalisuuden avulla on mahdollista painottaa tietyn toiminnan pyhää luonnetta tai sitä, miten rituaalisuus liittyy ihmiset yhteisöön.⁷⁴ Rituaalisuudella voidaan tehdä näkyväksi ero pyhän ja profaanin välillä⁷⁵.

Davies käyttää vahvistamisen käsitettä (*intensification*) kuvaamaan sellaisen rituaalin luonnetta, joka vahvistaa ihmisen perusarvoja ja samalla luottamusta johonkin. Rituaali on rajattavissa ja se suuntautuu sosiaalisessa toiminnassa tiettyyn kohteeseen. Siirtymärituaali merkitsee nimensä mukaisesti siirtymistä uuteen elämänvaiheeseen.⁷⁶ Turner kuvaa siirtymärituaalia kolmivaiheisesti: erottautumisen ja entisestä irrottautumisen, liminaalisuuden eli rajatilan sekä uudelleen integroitumisen kautta⁷⁷. Palaan liminaalisuuden käsitteeseen vielä myöhemmin tässä luvussa.

Rituaalin avulla voidaan välittää muun muassa uskonnollista perinnettä sukupolvelta toiselle⁷⁸. Toistuvat ja ns. rutinoituneet rituaalit ovat yleinen piirre maailmanuskonnoissa. Tämä rutinoituminen on yhteydessä muistoihin, joita säännöllinen rituaaliin osallistuminen

---

⁶⁹ Uro 2018.

⁷⁰ Xygalatas 2020.

⁷¹ Grimes 2014, 10.

⁷² Xygalatas 2020.

⁷³ Hulmi 2019, 78.

⁷⁴ Grimes 2014, 11.

⁷⁵ Bell 1992, 74.

⁷⁶ Davies 2015, 1–2, 4.

⁷⁷ Turner 2007, 107; Uro 2009, 6.

⁷⁸ Uro 2009, 10; Davies 2015, 4.

saa aikaan. Niiden kautta identifioidutaan tiettyyn yhteisöön.⁷⁹ Muun muassa rituaalien kautta yhteisöt määrittävät suhdetta menneisyyteen ja sitä kautta tietoisuutta siitä, ”keitä he ovat ja keitä he haluavat olla”⁸⁰.

Voidaan käyttää myös kollektiivisen rituaalin (*collective ritual*) käsitettä. Edellä todettuun tapaan näiden rituaalien kautta voidaan ylläpitää yhteisöä ja sen yhteenkuuluvuutta. Kollektiiviset rituaalit ovat ikään kuin siteitä, jotka sitovat yhteisön jäsenet yhteen (”*The Ties that Bind Us*”). Toisaalta kollektiivisiin rituaaleihin osallistuminen voi muuttua automaattiseksi ja niin tutuksi, että rituaalin tarkoitus ja merkitys alkaa vähentyä.⁸¹

Rituaalisuutta voi tarkastella osana yhteiskunnan sekularisoitumista ja yksilölähtöisyyttä. Sekularisaatiokehityksessä uskonnon on nähty siirtyvän taka-alalle ja yksityisasiaksi, jolloin yksilöt ovat itse vastuussa uskonnollisesta elämäntavastaan⁸². Kiinnitin edellä huomiota suomalaiseen kulttuurikristillisyyden murrokseen, joka ilmenee suhteessa rituaalisuuteen. Tällöin yksilö kysyy, edustaako rituaali omaa ajattelua. Henkilökohtainen arvio ratkaisee rituaalin tai perinteen siirtymisen sukupolvelta toiselle.⁸³

Kohonen tarkastelee tiedeblogissaan joulunviettoa rituaalisesta ja kulttuuriantropologisesta näkökulmasta. Hän kiinnittää huomiota sosiaalisesti ja kulttuurisesti merkittäviin erilaisiin juhlapäiviin, joiden vietto osuu samaan ajankohtaan. Kohosen mielestä erilaisten rituaalien viettäminen kertoo siitä, etteivät kaikki jaa samaa maailmakatsomusta. Osa haluaa erottautua enemmistön rituaalisesta käyttäytymisestä.⁸⁴ Kádár näkee ongelmallisena väitteen, että modernissa globalisoituneessa maailmassa rituaalisuudesta olisi tullut merkityksetöntä. Sen sijaan rituaalisuus saa eri muotoja.⁸⁵

Aito rituaali muuttuu. Muuten se ei ole enää rituaali, vaan seremonia.⁸⁶ Jokiranta kertoo esimerkin pääsiäisateriasta ja sen merkityksen ymmärtämisestä. Ihminen ei pysty ymmärtämään kaikkea, mutta hän voi toimia mallin mukaan ja viedä traditiota eteenpäin. Samalla syntyy mahdollisuus reflektiolle. Näin rituaali vie eteenpäin vanhaa perinnettä, mutta synnyttää myös mahdollisuuden uusille tulkinnoille.⁸⁷

Grimes tarkastelee liturgisuutta rituaalilana liittäen siihen uskonnollisuuden, pyhän ja perimmäisyyden tason. Hänen typologiassaan liturgisuuden rituaalitalaan on liitetty

---

⁷⁹ Whitehouse & Lanman 2014, 680.

⁸⁰ Lehtipuu & Luomanen 2020, 211.

⁸¹ Whitehouse & Lanman 2014, 680.

⁸² Heitink 1999, 43; Hoover 2007, 52.

⁸³ Salomäki 2020c, 131.

⁸⁴ Kohonen 2020.

⁸⁵ Kádár 2013, 5.

⁸⁶ Grimes 2014, 20.

⁸⁷ Jokiranta 2011.

kunnioittaminen, muisteleminen ja juhliminen.⁸⁸ Hulmin mukaan syntymään ja kuolemaan liittyy erityisen vahva tarve jäsentää syntynyttä tilannetta ja sen merkitystä rituaalin avulla⁸⁹.

Edellä pyhäinpäivään liitettiin yhteys yli kuoleman rajan⁹⁰. Turner liittää liminaalisuuden muun muassa kuolemaan. Liminaalisuus on rajatilana määrittelemätön. Erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia siirtymisiä ritualisoitaessa tämä määrittelemättömyys johtaa symbolismiin.⁹¹ Rituaalinen symboliikka on rinnastettu kielen kaltaiseen merkkijärjestelmään. Rituaalisuus saa merkityksensä suhteessa kontekstiin aivan kuin kirjaimet ja merkit tekstissä⁹². Symbolit välittävät samanaikaisesti useita eri merkityksiä. Symbolin muoto voi sisältää hengellisen merkityksen.⁹³

Edesmenneiden kristittyjen muisteleminen ja kuolemanjälkeisestä elämästä kiittämiseen on liittynyt erilaisia rituaaleja ja symboleja. Mainitsin aiemmin messun, jossa muistellaan pois nukkuneita kristittyjä. Nämä pyhäinpäivän yhteisölliset tilaisuudet voivat vahvistaa yksilön toivoa ja auttaa näkemään elämässä merkitystä tilanteessa, jossa kuoleman ja elämän rajallisuuden kysymykset ovat tulleet lähelle⁹⁴. Kynttilän liekillä on oma symbolinen merkityksensä. Pyhäinpäivän muistokynttilässä poisnukkuneen muisto on läsnä ja valo julistaa Kristusta⁹⁵.

Yhteisön jäsenen kuolemaa ja siihen liittyvää rituaalisuutta on tarkasteltu myös yhteisön haavoittuvuuden näkökulmasta. Yhteisölle on riski, jos se menettää jäsenensä. Siksi yhteisön on toimittava tavalla, jolla sureva omainen pysyy yhteisön jäsenenä. Yhteisöt käyttävät rituaaleja, jotka vahvistavat yhteisiä arvoja.⁹⁶ Muistelu- ja sururituaalit ovat osa tätä yhteisöjen toimintamallia. Rituaaleilla on lohduttava vaikutus kuoleman kohdatessa⁹⁷. Mathijssen tuo esiin kuolemaan liittyvät siirtymärituaalit. Hän muistuttaa, että kuollut ihminen säilyttää paikkansa surevien läheisten elämässä. Tietyt ajat avaavat tätä suhdetta.⁹⁸ Esimerkiksi pyhäinpäivän ajan rituaalisuus tuo läheisen muiston lähelle surijaa.

Samalla kun rituaali on ihmisen toimintaa, se on myös ruumiillista⁹⁹. Pyhäinpäivän muistelutilaisuuksissa ihmisten toiminta on rituaalista ja ruumiillista, kun he sytyttävät

---

⁸⁸ Grimes 2014, 23, 25.

⁸⁹ Hulmi 2019, 86.

⁹⁰ Lempiäinen 2008, 209.

⁹¹ Turner 2007, 107.

⁹² Bell 1992, 90; Uro 2009, 16.

⁹³ Hulmi 2019, 78.

⁹⁴ ks. Vähäkangas 2019, 40.

⁹⁵ Lempiäinen 2008, 210.

⁹⁶ Hutchings 2013, 191–192.

⁹⁷ Vähäkangas 2019, 40.

⁹⁸ Mathijssen 2017, 3, 14.

⁹⁹ Grimes 2014, 12.

kynttilän läheisen muistolle. Rituaali on eräänlainen toiminta, mutta ei mikä tahansa. Pyhäinpäivän viettoon liittyykin asioita, joita tehdään myös muulloin. Juhlan osana niille tulee erityinen merkitys.¹⁰⁰ Davies liittää rituaalit ihmisen tunnejärjestelmään. Sen reagoiessa tunne viriää suhteessa hiljaisuuteen tai liikkumiseen pyhissä paikoissa, kuten esimerkiksi pyhäinpäivänä hautausmailla.¹⁰¹ Cummins ja Stille painottavat uskonnollisten tunteiden merkitystä osana rituaalisuutta. Näihin tunteisiin liittyy konservatiivisuus, joka on rituaalisessa mielessä arvokasta.¹⁰²

Taulukko 1. Teoreettinen viitekehys.

Teoreettiset käsitteet ja termit	Tässä tutkimuksessa sovellettavat teoreettiset lähtökohdat	Rituaalisuuden ominaispiirteet analyysin pohjaksi
Xygalatas <i>predictability</i>	<i>Rituaalit ovat ennustettavissa. Ne toistuvat ja asettuvat ajankiertoon.</i>	Toistuva
Davies <i>intensification</i> Grimes <i>a way of evoking the sacred</i> Hulmi <i>liturginen rituaalisuus</i> Whitehouse & Lanman <i>collective rituals</i> Mathijssen; Vähäkangas <i>muistelurituaalit</i>	<i>Rituaalit vahvistavat perusarvoja. Ne herättävät pyhää.</i> <i>Rituaalit sitovat yhteisöön esimerkiksi muistelun kautta.</i>	Vahvistava
Grimes <i>ritual transformation</i> Uro <i>uskonnollisen perinteen välittyminen</i>	<i>Rituaalit siirtävät traditiota, ja samalla niitä tulkitaan uudelleen osana institutionaalista rituaalisuutta.</i>	Muuttuva

Olen johtanut teoreettisesta keskustelusta rituaaliteoreettiset pääkohdat, joita sovellan tässä tutkimuksessa. Olen koostanut ne taulukkoon 1. Pyhäinpäivän vietto vuodesta toiseen tuo ihmisten mieleen edesmenneet ja elämän rajallisuuteen liittyvät kysymykset (toistuva rituaalisuus). Pyhäinpäivänä kollektiivinen rituaalinen käyttäytyminen tukee ihmistä ja antaa hänelle mahdollisuuden käsitellä ajatuksissaan ja toiminnan tasolla elämän ja kuoleman rajaan liittyviä kysymyksiä mm. muistelurituaalien avulla (vahvistava rituaalisuus).

Institutionaalinen rituaalisuus tuo esiin uskonnon harjoittamisen rakenteen ja muodon Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tarkastelen pyhäinpäivän viettoa institutionaalisenä

¹⁰⁰ ks. Grimes 2014, 11–13.

¹⁰¹ Davies 2015, 11.

uskonnon harjoittamisena. Pyhäinpäivän traditio on tässä kontekstissa sekä säilyvä että uudistuva. Kombinaatiosta syntyy kolmas rituaalisuuden ominaispiirre (muuttuva rituaalisuus) jatkoanalyysiä varten. Tässä tutkimuksessa käytän rituaalisuuden ja rituaalin käsitteitä rinnakkain taulukon osoittamalla tavalla.

---

¹⁰² Cummins & Stille 2021, 8.

3. Tutkimusasetelma ja taustamuuttajat

3.1. Tutkimustehtävän määrittely

Käytännöllisen teologian alaan kuuluva tutkimuskysymys on kaksiosainen. Ensinnäkin tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten pyhäinpäivää vietettiin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuonna 2020. Muotoilen tutkimuskysymyksen muotoon, *millaista rituaalisuutta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien pyhäinpäivän viettoon liittyi vuonna 2020*. Alakysymyksenä on, *miten koronapandemia vaikutti seurakuntien pyhäinpäivän viettoon*.

Tutkimuksessa tarkastellaan myös viitteitä mahdollisesta juhlakulttuurin muutoksesta. Toisena tutkimuskysymyksenä on, *miten muutosorientaatio¹⁰³ ilmenee kirkkoherrojen pyhäinpäivän viettoa koskevissa mielipiteissä*. Rajaan muutosorientaation tarkastelun halloweeniin ja kekriin. Tutkimusasetelma perustuu teoreettisessa viitekehysessä esittelemiini rituaalisuuden ominaispiirteisiin. Näitä ovat toistuva, vahvistava ja muuttuva rituaalisuus. Taulukko 2 havainnollistaa tutkimusasetelmani.

Taulukko 2. Tutkimusasetelma.

TUTKIMUSKOHDDE	Pyhäinpäivän viettotavat <ul style="list-style-type: none"> • toiminta ja tapahtumat • pyhäinpäivän vieton osa-alueet	Kirkkoherrojen muutosorientaatio <ul style="list-style-type: none"> • suhteessa halloweeniin ja kekriin
TUTKIMUS-KYSYMYKSET	Millaista rituaalisuutta seurakuntien pyhäinpäivän viettoon liittyi vuonna 2020? <i>Alakysymys:</i> Miten koronapandemia vaikutti seurakuntien pyhäinpäivän viettoon?	Miten muutosorientaatio ilmenee kirkkoherrojen pyhäinpäivän viettoa koskevissa mielipiteissä?
TEOREETTINEN VIITEKEHYS	Toistuva ja vahvistava rituaalisuus	Muuttuva rituaalisuus

¹⁰³ Orientoitua-verbi viittaa suuntautumiseen jotakin kohti (suomisanakirja.fi). Muutosorientaatiossa huomio kiinnittyy muun muassa muutostekijöiden tunnistamisessa suhteessa tulevaan.

3.2. Aineisto, mittarit ja menetelmät sekä tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusaineisto ja vastausprosentti

Tutkimuksen empiirinen aineisto muodostuu kyselytutkimuksesta. Aineistonkeruumenetelmä on sähköinen kysely, jonka toteutin e-lomakkeen avulla¹⁰⁴. Itse tehdyn kyselylomakkeen hyvänä puolena on sen laatiminen omien tutkimustarpeiden pohjalta. Valmista aineistoa edustavat seurakuntien toimintatilastot¹⁰⁵.

Tutkimukseni perusjoukko on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisten seurakuntien kirkkoherrat. Kirkkoherra johtaa seurakunnan toimintaa¹⁰⁶. Siten voi olettaa, että kirkkoherroilla on laaja kokonaiskäsitys siitä, miten pyhäinpäivänvietto on seurakunnassa toteutettu. Toki erityisesti isoissa seurakunnissa kirkkoherra ei välttämättä tiedä toiminnan yksityiskohdista. Kyselyn ulkopuolelle rajasin ruotsinkieliset seurakunnat, jotka kuuluvat Porvoon hiippakuntaan. Perustelen rajausta tutkimusekonomisuudella.

Lähetin kyselyn 326 seurakunnan kirkkoherralle ja siihen vastasi 166 henkilöä. Tutkimuksen vastausprosentti on 51. Poimin kirkkoherrojen yhteystiedot seurakuntien kotisivuilta. Yksittäisissä tapauksissa en löytänyt etsimääni tietoa. Tästä syystä kyselyn perusjoukko eroaa suomenkielisten seurakuntien kokonaismäärästä kolmella¹⁰⁷.

Otantamenetelmä on kokonaisotanta. Vastausprosenttia voi arvioida hyväksi suhteessa muihin kirkkoherroille suunnattuihin kyselyihin¹⁰⁸. Kattava otos on edellytyksenä tutkimustulosten yleistettävyydelle. Edellä kuvatut otoskoon ja vastausprosenttiin liittyvät tekijät tukevat tutkimukseni reliabiliteettia. Tutkimuksen eettisiä lähtökohtia ovat riittävä vastausaika, vastaajien ohjeistaminen ja heidän anonymiteettinsä säilyttäminen koko tutkimusprosessin ajan¹⁰⁹. Vastausaika oli varsin pitkä, sillä marraskuulle ajoittuu usein seurakunnissa lomajaksoja¹¹⁰. Rungas vastausaika antoi harkinta-aikaa tutkimukseen osallistumiseen¹¹¹.

---

¹⁰⁴ Valmista kvantitatiivista aineistoa seurakuntien pyhäinpäivän vietosta ei ollut lomakkeen laatimishetkellä. Kyselyn avauduttua julkaistiin kirkon nelivuotiskertomus, jossa tarkasteltiin suomalaisten pyhäinpäivän viettoon liittyviä tapoja (Salomäki 2020c).

¹⁰⁵ Seurakuntien toimintatilastot 2019a,b; 2020a,b.

¹⁰⁶ KJ 1055/1991.

¹⁰⁷ Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa oli 329 suomenkielistä seurakuntaa vuonna 2020 (Seurakunnat 2020).

¹⁰⁸ vrt. Kallatsa & Mikkola 2020, 21.

¹⁰⁹ Kirkkoherrat saivat tutkimusta koskevan tiedon suomeksi eli ymmärtämällä kielellä ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin ohjeen mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019).

¹¹⁰ Kyselyn vastausaika oli 2–24.11.2020.

¹¹¹ ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.

Kyselyn ohessa toimitin saatekirjeen, jossa kerroin lyhyesti tutkimuksesta ja sen toteutuksesta sekä annoin ohjeet vastaajalle¹¹². Lisäksi lähetin muistutusviestin niille henkilöille, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn noin viikko ennen kyselyn aukioloajan päättymistä. Mielestäni yhteydenotot olivat näin tutkimuksellisesti riittäviä olematta kuitenkaan luonteeltaan ”pakottavia”¹¹³.

Mittarit

Tutkimukseni on perusasetelmaltaan kvantitatiivinen eli määrällinen. Teen ilmiötä kuvailevaa ja selittävää tutkimusta. Tieteenfilosofisesti positivistinen perinne pyrkii tuomaan esiin ja selittämään, mitä sosiaalisessa maailmassa¹¹⁴ tapahtuu säännönmukaisuuksien ja syy-seuraus-suhteiden avulla¹¹⁵.

Kyselylomakkeen ja sen mittareiden muodostamisen tapa ilmenee kuviosta 1. Mittarit laadittiin niin, että ne tuovat esiin teoreettisesta tarkastelusta johdettuja rituaalisuuden ominaispiirteitä. Kysymys, *miten seurakuntanne vietti tänä vuonna pyhäinpäivää?* pyrki tuomaan esiin toistuvaa rituaalisuutta¹¹⁶. Perusarvoja vahvistava rituaalisuus ilmenee kysymyksen 8 vastausvaihtoehdoista¹¹⁷. Kirkkoherrojen mielipiteitä kartoitti kysymys: *mitä mieltä olette seuraavista väitteistä, jotka koskevat halloweenin ja kekrin viettoa pyhäinpäivän rinnalla*. Tämä kysymys yhdistyy muuttuvaan rituaalisuuteen.

Myös vastausvaihtoehtojen luomisessa oli lähtökohtana rituaalisuuden piirteet. Toistuvan rituaalisuuden näkökulmasta koronapandemia on uhka pyhäinpäivän rituaalien toistuvuudelle. Siten koronapandemian vaikutusten esiin saaminen oli kysymyksenasettelun perustana. Vahvistava rituaalisuus kytkeytyy perusarvoja vahvistavaan rituaalisuuteen, jota ilmentävät yhtäältä pyhäinpäivän ydinsanomien kannalta keskeiset osa-alueet. Pyhäiksi koetut asiat ovat aiemman tutkimuksen perusteella laaja kirjo¹¹⁸. Siten käsitys siitä, millainen pyhäinpäivän vietto koetaan pyhäksi, vaihtelee. Tätä variaatiota tämän tutkimuksen kysymyksenasettelu pyrki tuomaan esiin. Edelleen muuttuvan rituaalisuuden kohdalla kysymyksenasettelu ilmensi kirkkoherrojen myötämielisyyttä versus torjuvuutta suhteessa pyhäinpäivän ulkoisiin vaikutteisiin.

---

¹¹² Liiteosio 2.

¹¹³ ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.

¹¹⁴ Luonnontieteistä johdettua selittämismallia sovelletaan ihmistieteissä.

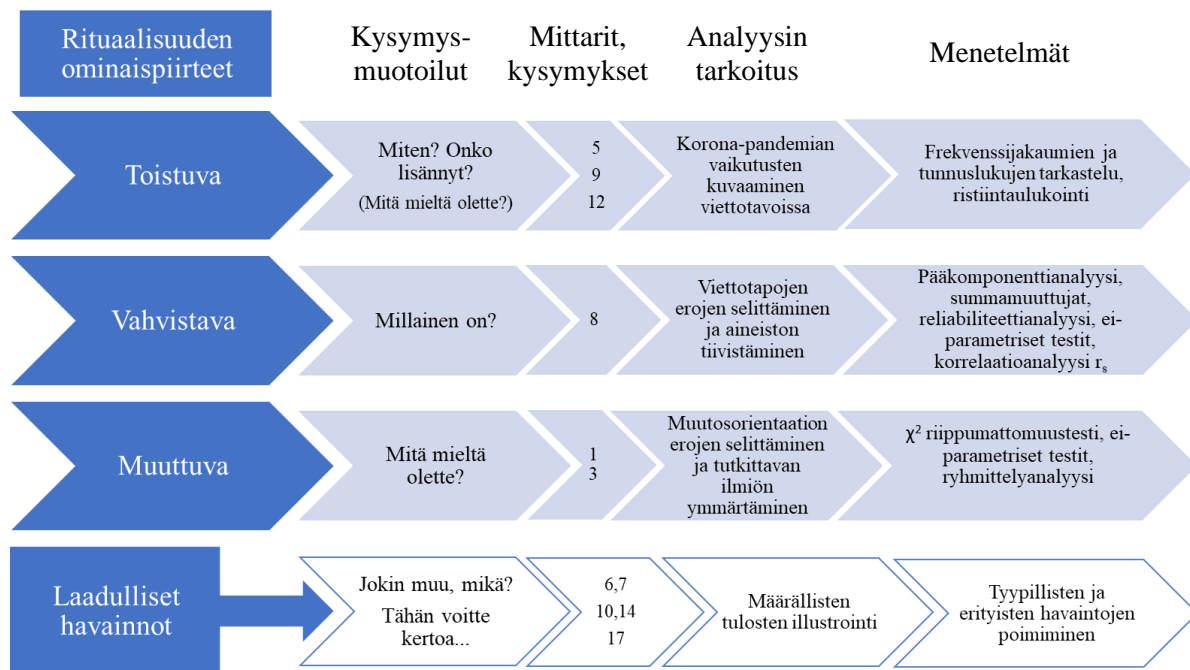
¹¹⁵ Burrell & Morgan 1979, 59.

¹¹⁶ Kysymys: *onko koronapandemia lisännyt seurakuntanne pyhäinpäivän viettämistä...*? pyrki tuomaan esiin toistuvaa rituaalisuutta.

¹¹⁷ Kysymys, *millainen on seuraavien osa-alueiden merkitys seurakuntanne pyhäinpäivän viettämistä*, pyrki tuomaan esiin vahvistavan rituaalisuuden ominaispiirteitä.

¹¹⁸ Pessi, Pitkänen, Westinen & Grönlund 2018.

Kysymyslomake koostui taustoittavat kysymykset mukaan lukien pääosin monivalintakysymyksistä. Näissä vastausvaihtoehdot oli ennalta määritelty¹¹⁹. Strukturoitujen kysymysten lisäksi lomake sisälsi avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja sai kirjoittaa vapaasti¹²⁰. Näiden kysymysten muotoilun peruskaava oli: ”Tähän voitte kertoa...”

Kuvio 1. Operationalisointi, analyysi ja menetelmät.

Aineiston käsittely ja analyysi

Operationalisoinnin ohella kuvio 1 havainnollistaa analyysin tarkoitusta. Kuvailevan otteen avulla pyrin tuomaan esiin pyhäinpäivän viettotapojen (toiminta ja tapahtumat) ilmenemistä koronapandemian olosuhteissa. Frekvenssijakaumien ja tunnuslukujen tarkastelu toteutuu myös muissa rituaalisuuden muodoissa, mutta kuvaileva ote on mainittu kuviossa vain kerran.

Määrällisessä analyysissä etsitään ilmiöiden välisiä yhteyksiä¹²¹. Selittäväällä tutkimusotteella ja hypoteesien avulla pyrin yhtäältä seurakuntien pyhäinpäivän vieton osaluissa ja toisaalta kirkkoherrojen muutosorientaatiossa ilmenevien erojen selittämiseen. Kuvio tiivistää myös tilastolliset analyysimenetelmät, jotka ovat apuna numeerisen tiedon käsittelyssä ja aineiston analyysissä. Osa valituista menetelmistä, esimerkiksi pääkomponenttianalyysi, osoittautui käyttökelpoiseksi ennen kaikkea aineiston tiivistämisen

¹¹⁹ Liiteosio 2.

¹²⁰ ks. Vilka 2007, 62.

¹²¹ Metsämuuronen 2009.

ja jäsentämisen näkökulmasta. Myös ryhmittelyanalyysin tarkoitus oli tutkittavan ilmiön ymmärtämisessä selittämisen sijaan. Kuviossa esitettyjen menetelmien käyttöedellytykset on kuvattu analyysin edetessä¹²².

Olen painottanut tutkimusmetodin valinnassa pääasiallisuutta, jolloin tutkimus on lähtökohtaisesti määrällinen. Laadullista aineistoa käyttämällä haluan kuitenkin tuoda analyysiin jotain lisää.¹²³ Tutkielmassani illustroin eli kuvitan määrällisiä tutkimustuloksia laadullisesti. Sovellan Pattonin laadullisen analyysin valintaperusteita avointen kysymysten tulkinnassa. Hän erottelee yhtäältä tyypilliset tapaukset (*typical case sampling*) ja toisaalta tietyllä tavalla äärimmäiset tai poikkeavat tapaukset (*extreme/deviant case sampling*) tutkittavasta ilmiöstä¹²⁴. Tyypillisellä havainnolla tarkoitan tässä tutkielmassa laadullista havaintoa, joka sanamuodosta riippumatta tulee aineistossa useasti esiin kuvaten tiettyä ilmiötä tai asiaa. Sen ohella poimin aineistosta havainnot, jotka poikkeavat muista. Nimeän nämä tapaukset erityisiksi havainnoiksi.

Tutkimuksen validiteetin varmistamiseksi ja satunnaisvirheiden välttämiseksi kyselyaineiston käsittely vaati tarkkuutta sekä aineiston käsittelyssä että analyysissä. Aineiston käsittelyn ensimmäisenä vaiheena oli palautuneiden lomakkeiden tarkistus. Aineistoa läpikäydessäni havaitsin, että kolme lomaketta oli tallentunut kahteen kertaan. Tältä osin korjasin aineistoa. Määrittelin ja jaottelin myös taustamuuttujia uudelleen tutkimusaineiston analyysivaiheessa.

Tutkimuksen eettisyyden varmistamiseksi analyysivaiheessa henkilötiedot eivät ole olleet yhdistettävissä yksittäisiin vastauksiin. Lupasin vastaajille, että tiedot tulevat vain omaan tietooni, eikä vastaajaa voi tunnistaa tutkimustulosten raportoinnissa. Viittaan laadullisessa analyysissä kirkkoherraan (K ja kyselylomakkeen numero). Yksittäisessä seurakunnassa kysely välitettiin kirkkoherran toimesta eri henkilölle. Anonymiteetin varmistamiseksi käytän myös näiden havaintojen analyysissä viittausta kirkkoherraan. Tuhoan vastaukset tutkimuskäytön jälkeen.

Määrällisen aineiston analyysissä hyödynsin SPSS-ohjelmistoa. Analyysimenetelmien valinta ja testien huolellinen tekeminen ovat tärkeä osa tutkimuksen luotettavuutta. Tilastollisen analyysin apuna ovat olleet käytännöllisen teologian menetelmäopinnot ja niihin liittyvä materiaali¹²⁵. Analyysin ja kuvauksen apuvälineinä olen käyttänyt Metsämuurosen

---

¹²² Kuviossa ei ole mainittu esimerkiksi varianssianalyysiä, sillä sen käyttö tutkimuksessa jäi vähäiseksi valtaosan jakaumista ollessa ei-normaalisti jakautuneita.

¹²³ ks. Metsämuuronen 2009, 266.

¹²⁴ Patton 1987, 51–55.

¹²⁵ Käytännöllisen teologian menetelmäopinnot 2020–2021.

teosta: *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*¹²⁶, Reunamon *Pikaohjeita SPSS:lle*¹²⁷ ja Akin menetelmäblogia¹²⁸.

Määrällisessä analyysissä otin huomioon järjestysasteikon ei mielihoidetta -vastaukset. "Ei mielihoidetta" -vaihtoehto viittaa keskikohtaan, jonka toiseen suuntaan samanmielisyys kasvaa ja toiseen suuntaan se puolestaan vähenee¹²⁹. Keskikohdassa vastaajan mielipide ei ole kasvavaa eikä vähenevää samanmielisyyttä. Lehtisen mukaan "en osaa sanoa" -vaihtoehto on myös vastaus sisällöllisen vastausvaihtoehdon tapaan¹³⁰.

3.3. Aineisto taustamuuttujittain

Tutkimukseni taustamuuttujat ovat ikä, sukupuoli, seurakunnan jäsenmäärä, toimintaympäristö ja hiippakunta. Tarkastelen ensin sukupuolijakaumaa. Vastanneista 166 henkilöstä naisia on 50 ja miehiä 111. Siten naisten suhteellinen osuus kaikista kyselyyn vastanneista on 30 prosenttia. Sukupuolijakauma on aineistossa edustava. Naisten osuus kirkkoherran virkaa hoitavista oli kyselyn toteutushetkellä 28 prosenttia. Viisi vastaajaa ei halunnut ilmoittaa sukupuoltaan.

Kyselyyn vastanneiden ikäjakaumaan vaikuttanee kyselyn suuntaaminen seurakunnassa johtavassa asemassa toimiville kirkkoherroille. Suhteellisesti suurin osuus eli 42 prosenttia vastanneista on 50–59 -vuotiaita. Yli kolmannes on 60-vuotta täyttäneitä. 34-vuotiaita ja nuorempia on vastaajajoukossa vain yksi, joten liitin kaksi ikäryhmää yhteen. Alle 49-vuotiaiden vastaajien osuus on runsas viidennes. (Taulukko 3.) Sukupuolijakauma on samansuuntainen kuin muissa kirkkoherroille suunnatuissa tutkimuksissa¹³¹.

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma (N=166).

Ikäryhmä	Vastanneiden lukumäärä	%
Alle 49-vuotiaat	36	22
50–59 -vuotiaat	70	42
60 vuotta täyttäneet	57	34
Vastaamatta jättäneet	3	2
Yhteensä	166	100

¹²⁶ Metsämuuronen 2009.

¹²⁷ Reunamo 2020.

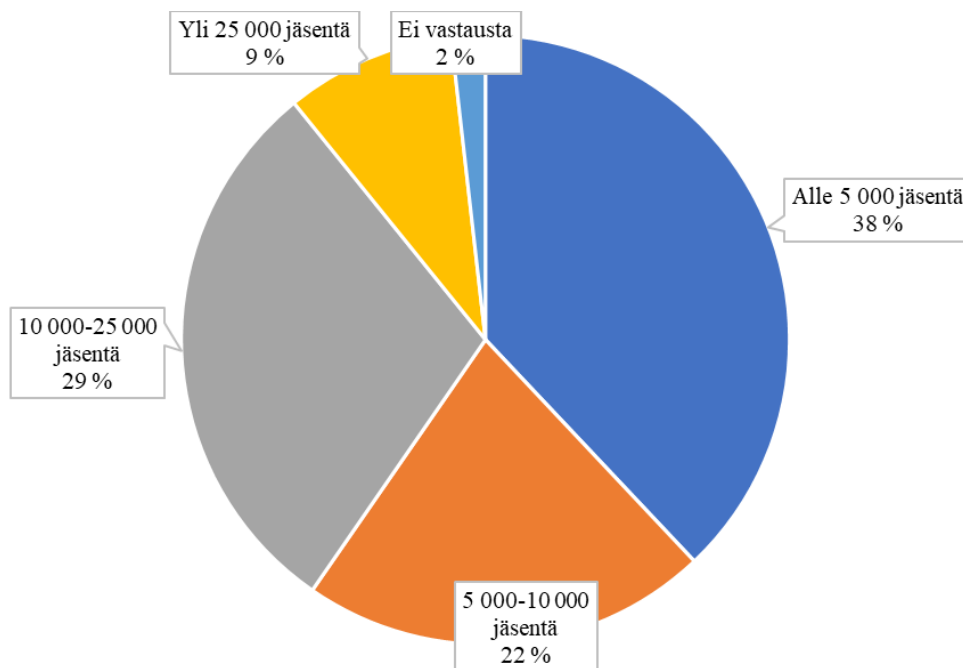
¹²⁸ Taanila s.a.

¹²⁹ ks. Vilkkä 2007, 46.

¹³⁰ Lehtinen 2002.

¹³¹ vrt. Kallatsa & Mikkola 2020, 59.

Piirakkakuvi havainnollistaa kyselyyn vastanneiden kirkkoherrojen ja heidän edustamiensa seurakuntien jäsenmäärää. Eniten tutkimusaineistossa on pieniä alle 5 000 jäsenen seurakuntia. Näitä seurakuntia on 63. Toiseksi eniten edustettuina ovat 10 000–25 000 jäsenen seurakunnat. Niitä on 49. Yhteensä 36 seurakunnassa on 5 000–10 000 jäsentä. Suuria yli 25 000 jäsenen seurakuntia edustaa 15 kyselyyn vastannutta kirkkoherraa. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Kyselyyn vastanneiden seurakuntien jäsenmäärä (N=166).

Taulukon 4 mukaisesti suhteellisesti suurin osa kyselyyn vastanneista seurakunnista sijaitsee maaseudun taajamassa eli ns. kirkonkylässä. Näitä seurakuntia on 74 kappaletta, jolloin niiden osuus aineistosta on lähes puolet. Vajaan viidenneksen tai viidenneksen osuus aineistossa on alle 30 000 asukkaan kaupunkiseurakunnilla ja yli 100 000 asukkaan suurkaupungeilla.

Toimintaympäristöä koskevan taustamuuttujan kohdalla on tarkasteltava kriittisesti haja-asutusalueen ja maaseudun taajaman edustavuutta. Osa vastaajista oli valinnut useamman vaihtoehdon. Ratkaisin ongelman luomalla uuden kolmiportaisen luokituksen: maaseutuseurakunnat, alle 100 000 asukkaan kaupunkiseurakunnat ja suurkaupunkiseurakunnat.

Taulukko 4. Seurakunnan toimintaympäristö (N=166).

Toimintaympäristö	Lukumäärä	%
Maaseutuseurakunnat	88	53
Alle 100 000 asukkaan kaupunkiseurakunnat	48	29
Suurkaupunkiseurakunnat	30	18
Yhteensä	166	100

Kyselyyn vastanneiden seurakuntien jakautuminen eri hiippakuntiin vastaa varsin hyvin perusjoukon (evankelis-luterilaiset suomenkieliset seurakunnat) hiippakuntajakaumaa. Lukumäärällisesti eniten vastanneita on Turun arkkihiippakunnasta, joka on myös hieman yliedustettuna aineistossa Helsingin, Kuopion ja Lapuan hiippakuntien tapaan. Aineistossa aliedustettuna on erityisesti Oulun hiippakunta. (Taulukko 5.)

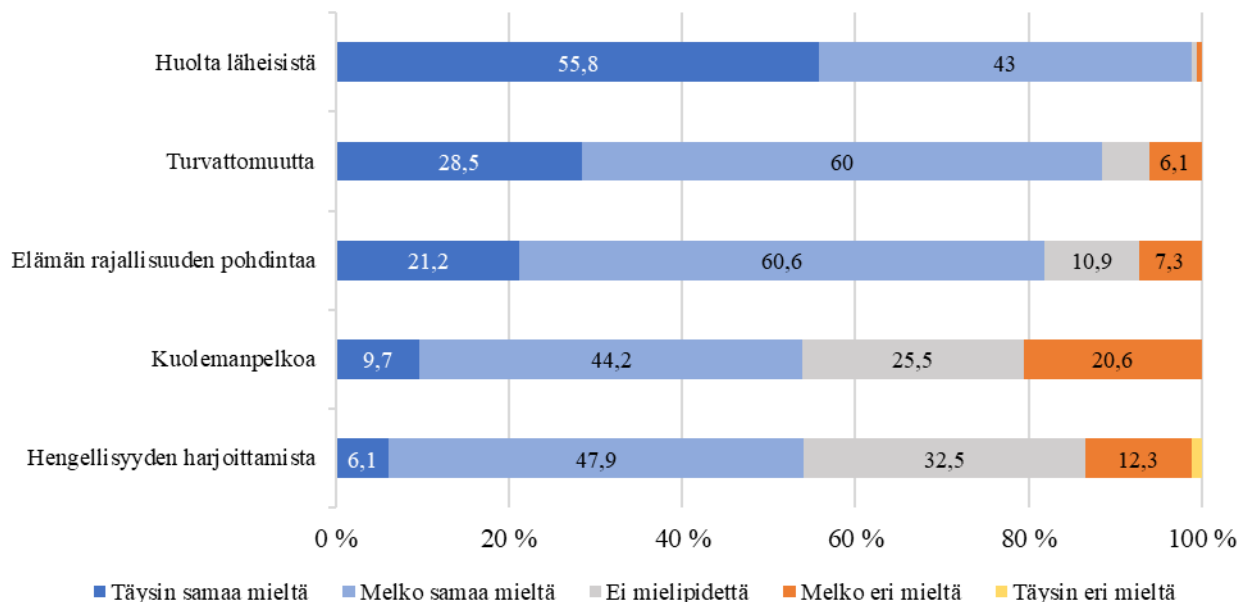
Taulukko 5. Kyselyyn vastanneiden seurakuntien lukumäärä ja prosenttiosuudet hiippakunnittain (N=166).

Hiippakunta	vastanneiden seurakuntien lukumäärä	vastanneiden seurakuntien %-osuus	suomenkieliset seurakunnat %-osuus
Espoon hiippakunta	9	5	6
Helsingin hiippakunta	18	11	9
Kuopion hiippakunta	26	16	14
Lapuan hiippakunta	24	15	13
Mikkelin hiippakunta	17	10	12
Oulun hiippakunta	23	14	19
Tampereen hiippakunta	19	11	12
Turun arkkihiippakunta	30	18	15
Yhteensä	166	100	100

4. Koronapandemian vaikutus pyhäinpäivän viettoon

4.1. Vaikutus seurakuntalaisiin

Tutkimuksessa taustoittava mittari on kirkkoherrojen käsitys koronapandemian vaikutuksesta seurakuntalaisiin. Tiedustelin kirkkoherroilta mielipidettä väitteeseen, että *koronapandemia on lisännyt seurakuntalaisten: turvattomuutta, kuolemanpelkoa, elämän rajallisuuden pohdintaa, huolta läheisistä tai hengellisyyden harjoittamista*. Frekvenssijakaumat ilmenevät kuviosta 3 ja liitetaulukosta 1. Kirkkoherrat arvioivat seurakuntalaisten tilannetta viisiportaisella asteikolla: (1) täysin samaa mieltä, tummansininen väri, (2) melko samaa mieltä, vaaleansininen väri, (3) ei-mielipidettä, harmaa väri, (4) melko eri mieltä, oranssi väri ja (5) täysin eri mieltä, keltainen väri kuviossa.

Kuvio 3. Koronapandemian vaikutus seurakuntalaisiin (N=163–165).

Seurakuntalaisten huoli läheisistä on kirkkoherrojen mielestä lisääntynyt koronapandemian myötä. Suurin frekvenssi on täysin samaa mieltä -arvolla viisiportaisella asteikolla. Huomionarvoista on, että samaa mieltä väitteestä olivat lähes kaikki vastaajat. Hajontaa kirkkoherrojen vastauksissa on vain vähän (ka 1,46, Md 1, s 0,55).

Myös seurakuntalaisten turvattomuus ja elämän rajallisuuden pohdinta ovat lisääntyneet. Kirkkoherroista yli 80 prosenttia oli samaa mieltä koronapandemian

aiheuttamasta turvattomuuden (ka 1,89, Md 2 ja s 0,76)¹³² ja elämän rajallisuuden pohdinnan lisääntymisestä (ka 2,04, Md 2, s 0,78). Arvio turvattomuudesta on korkea verrattuna Salomäen¹³³ tutkimukseen, jossa seurakunnan työntekijät ja luottamushenkilöt arvioivat työikäisten suomalaisten turvattomuuden tunnetta¹³⁴. Eroa selittänee osin kysymysmuotoilu.

Seurakuntalaisten kuolemanpelon ja hengellisyyden harjoittamisen kohdalla vastaajien arvioissa on enemmän hajontaa¹³⁵. Neljänneksellä kirkkoherroista ei ollut mielipidettä koronapandemian vaikutuksesta seurakuntalaisten kuolemanpelkoon. Vastaavasti vaikutuksesta hengellisyyden harjoittamiseen ei ollut mielipidettä kolmanneksella kirkkoherroista. Spearmanin korrelaatiokertoimen perusteella turvattomuuden ja hengellisyyden harjoittamisen välinen yhteys jää matalahkoksi (r_s 0,365, $p \leq 0,001$).

Tarkastelen sukupuolen ja iän vaikutusta kirkkoherrojen arvioihin. Jakaumat eivät ole normaalisti jakautuneita, joten käytän ei-parametrisia testejä¹³⁶. Mann-Whitney U -testin perusteella naiskirkkoherrojen ja mieskirkkoherrojen arviot eroavat toisistaan tilastollisesti (erittäin) merkitsevällä tavalla vain yhden muuttujan osalta: erityisesti naiskirkkoherrojen mielestä koronapandemia on lisännyt seurakuntalaisten huolta läheisistä (p 0,000)¹³⁷. Seurakuntalaisten turvattomuus on lisääntynyt ennen kaikkea nuorempien kirkkoherrojen mielestä¹³⁸.

Tarkastelen muuttujien yhteyttä Spearmanin korrelaatiokertoimen avulla. Seurakuntalaisten lisääntynyt turvattomuus korreloi kohtalaisesti sekä kuolemanpelon (r_s 0,486, $p \leq 0,001$) että läheisistä koetun huolen (r_s 0,457, $p \leq 0,001$) kanssa. Tulokset ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tulos tukee myös tutkielman alussa esitettyä olettamusta siitä, että koronapandemia esille tuoma turvallisuusuhka on yhteydessä kuolemanpelkoon. (Liitetaulukko 1.2.)

---

¹³² Jakauma ei ole normaali, vaan vasemmalle vino ja normaalijakaumaa korkeampi.

¹³³ Salomäki 2020b, 4–5.

¹³⁴ Salomäen (2020b, 4–5) tutkimuksessa 55 prosenttia vastaajista arvioi, että työikäisten turvattomuuden tunne on selvästi tai jonkun verran lisääntynyt koronapandemian aikana.

¹³⁵ Muuttujien tunnusluvut: kuolemanpelko (ka 2,57, Md 2, s 0,93) ja hengellisyyden harjoittaminen (ka 2,55, Md 2, s 0,83).

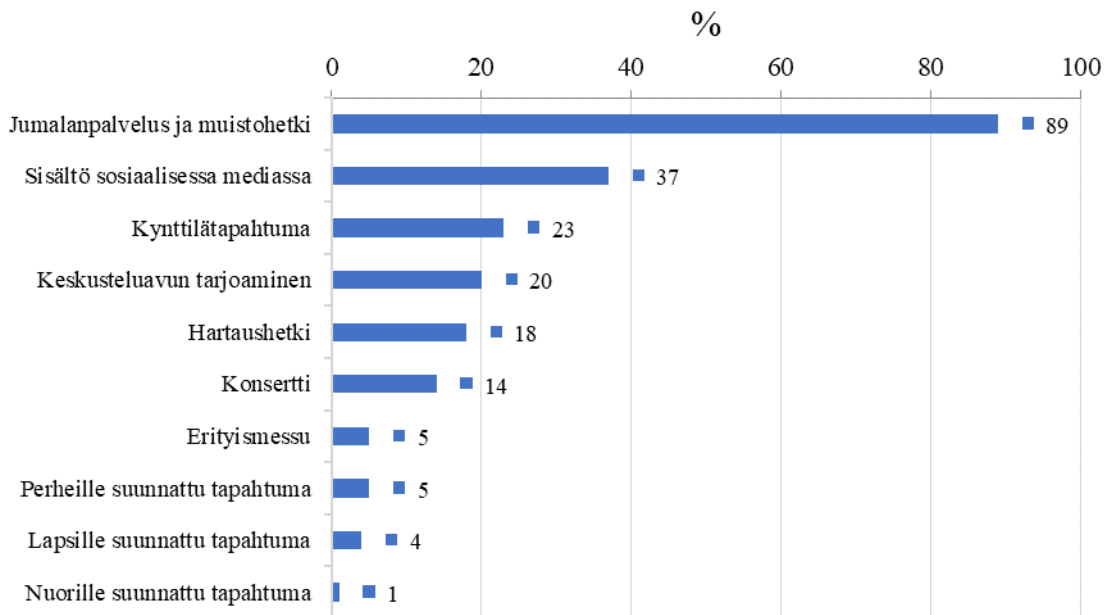
¹³⁶ Havainnoillisthan huolta läheisistä -muuttujan jakauman normalisuuden arvioimista: Kun jakauman vinousluku (Skewness) jaetaan keskivirheellä, saadaan luku 4,43. Eli jakauma on vasemmalle vino. Samaan tapaan laskettu huipukkuusluku (Kurtosis) saa arvon 2,68, jolloin jakauma on normaalijakaumaa korkeampi.

¹³⁷ Järjestysten keskiarvo on naisilla 63,46 ja miehillä 88,25. Pienempi järjestysten keskiarvo kertoo, että naiskirkkoherroilla arvio läheisiin kohdistuvasta huolen lisääntymisestä, on miehiä yleisempää.

¹³⁸ Kruskal-Wallis testi osoittaa, että ikä on selittävä tekijä vain turvattomuus-muuttujan osalta (p 0,026). Järjestysten keskiarvo on alle 49-vuotiailla 66,68 ja yli 60-vuotiailla 90,32. Siten nuoret kirkkoherrat olivat turvattomuuden lisääntymisen kannalla. Tulos on tilastollisesti merkitsevä (p 0,021).

4.2. Vaikutus toimintaan ja tapahtumiin

Tutkimukseni yhtenä tavoitteena on selvittää, miten seurakunnat viettivät pyhäinpäivää vuonna 2020. Kyselylomake sisälsi 10 valmista vastausvaihtoehtoa, joista kirkkoherrat saivat valita yhden tai useamman (kuvio 4). He saivat myös nimetä jonkin muun tapahtuman ja kertoa tarkemmin oman seurakunnan järjestämistä pyhäinpäivän tapahtumista. Kuvion osoittamalla tavalla lähes 90 prosentissa kyselyyn vastanneissa seurakunnista (148 seurakuntaa) on järjestetty pyhäinpäivän jumalanpalvelus ja muistohetki.

Kuvio 4. Seurakuntien pyhäinpäivän viettotavat (N=166).

Tutkimuksen aineistossa yli kolmannes seurakunnista on tuottanut pyhäinpäivään liittyvää sisältöä sosiaaliseen mediaan. Kynttilätapahtumia on järjestetty ja keskusteluapua on tarjottu noin joka viidennessä seurakunnassa. Konserttien vähäistä määrää selittää koronapandemian vaikutus isoihin yleisötilaisuuksiin. Perheille ja lapsille suunnatut pyhäinpäivän tapahtumat ovat olleet vähäisiä. Nuorille tarjontaa on ollut vain yhdessä seurakunnassa. Tarjonnan vähäisyydestä huolimatta avoimissa vastauksissa tulevat esiin lasten ja perheiden pyhäinpäivätapahtumat hautausmaalla, koulun pyhäinpäiväkirkko ja pyhäkoulu (*erityiset havainnot*).

Uutena Lasten pyhäinpäivä...Yli tuhat kävijää (K93).

Perheiden pyhäinpäivätapahtuma...teemoina toivo, odotus, menetys, suru, ystävyys; välineitä lapsen suruun (K43).

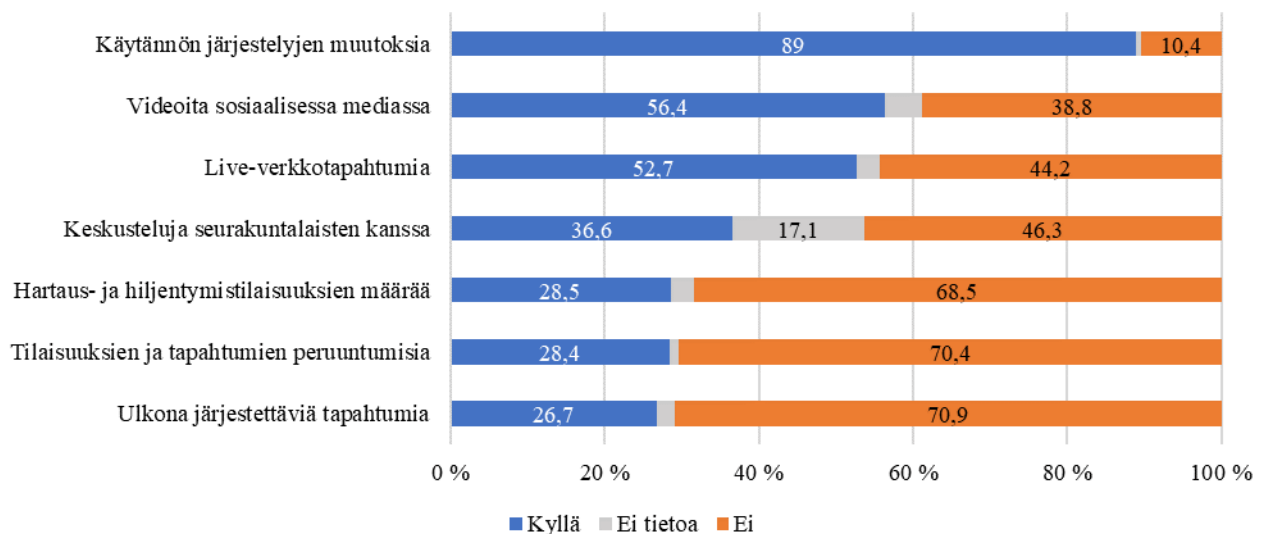
Lapsille järjestettiin ennen pyhäinpäivää "hautausmaahan tutustuminen", jonka yhteydessä puhuttiin kuolemasta. (K114).

Koulun pyhäinpäiväkirkko (K44); pyhäinpäivän pyhäkoulu (K65); lapsille heijastimia (K45).

Tutkimusasetelman osana on alakysymys koskien koronapandemian vaikutusta seurakuntien pyhäinpäivän viettoon. Vaikutus tulee esiin toiminnan ja tilaisuuksien määrän kasvuna tai vähenemisenä. Tarkastelen ensin jumalanpalvelusten määrän muutosta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Jumalanpalvelusten määrät ja osallistujat selviävät seurakuntien toimintatilastosta. Vuonna 2020 seurakunnat järjestivät 612 sanajumalanpalvelusta ja 640 messua pyhäinpäiviäviikolla. Näihin osallistui yhteensä 87 381 henkilöä. Koronapandemian aikana osallistujien määrä väheni edellisvuoteen verrattuna yli 20 000 henkilöllä¹³⁹. Tilaisuuksien pääpaino siirtyi sanajumalanpalveluksiin. Niiden yhteismäärä pysyi lähes entisellään.¹⁴⁰

Tarkastelen seuraavaksi määrällistä muutosta tämän tutkimuksen kyselyaineiston pohjalta. Tiedustelin kirkkoherroilta: *onko koronapandemia lisännyt seurakuntanne pyhäinpäivän vietossa...* Kuvio 5 havainnollistaa vastausten frekvenssijakaumat (liitetaulukko 2.) Vaihtoehdot olivat: (1) *kyllä*, sininen väri, (2) *ei*, harmaa väri ja (3) *ei tietoa*, oranssi väri kuviossa.

Kuvio 5. Toiminnan ja tapahtumien määrän muutos (N=162–165).

Koronapandemian vaikutus pyhäinpäivän viettoon ilmenee ennen kaikkea käytännön järjestelyjen muutoksina. Lähes 90 prosenttia kirkkoherroista totesi niiden lisääntyneen. Seurakunnat ovat pystyneet mukautumaan koronapandemian olosuhteisiin, sillä runsas kaksi kolmasosaa kirkkoherroista totesi, ettei tilaisuuksia tai tapahtumia ole jouduttu perumaan. Vajaa kolmannes seurakunnista on sitä vastoin lisännyt tilaisuuksien määrää. Laadullisten

¹³⁹ Edellisvuonna 2019 vastaavat luvut olivat: 421 sanajumalanpalvelusta ja 848 messua, osallistujia ollen 109 823.

havaintojen pohjalta selityksenä on osittain se, että tilaisuuksia on jaettu rajoitusten vuoksi useampiin eriin. Useissa avoimissa vastauksissa kirkkoherrat kuvasivat korona-aikaan liittyvien rajoitusten implementointia (*tyypilliset havainnot*).

Kirkkotilaisuus järjestettiin suurella varovaisuudella: turvavälit, maskit, käsidesi (K45).

Koska sairaanhoitopiirin alueella oli 10 hengen rajoitus --järjestettiin kynttilähartaudet peräkkäin erissä lähiomaisten kanssa sovittuina kellonaikoina. (K82.)

--Toisen kirkon pihalla hartaushetki ja nimet (turvaohjeiden mukaan ei voitu olla kirkossa) (K165).

Koronapandemian ajasta huolimatta ulkona järjestettäviä tapahtumia on lisätty maltillisesti eli noin neljänneksessä seurakunnista. Hautausmailla järjestetyistä tapahtumista on kuitenkin kerrottu useissa avoimissa vastauksissa (*tyypilliset havainnot*). Seurakuntalaisia on kohdattu poikkeusoloista huolimatta, kun seurakunnan työntekijät ovat olleet hautausmailla päivystämässä.

Seurakunnan työntekijät olivat hautausmaalla. Jakoivat glögiä, kanttori soitti non-stoppina hartaita säveliä kappelissa. Ihmiset saivat keskustella ja hiljentyä sävelten saattelemana. (K39.)

Papit ja diakonit olivat läsnä hautausmailla keskustelemassa ihmisten kanssa (K145).

Glögin jakaminen pyhäinpäivänä hautausmaalla (K13); lämmintä mehua ja läsnäoloa hautausmaalla (K40); kaikilla viidellä hautausmaalla rukoushetki... (K53); virsihetket hautausmailla (K78).

Seurakuntien digiloikka tulee aineistossa esiin. Yli puolet seurakunnista on tarjonnut aiempaa enemmän pyhäinpäivän materiaalia sosiaalisessa mediassa ja lisännyt live-verkkotapahtumia¹⁴¹. Tulos on rinnastettavissa Salomäen tutkimukseen, jossa yli puolet vastaajista liitti seurakunnan koronapandemian aikaiseen toimintaan muun muassa läsnäolon sosiaalisessa mediassa¹⁴². Tämän tutkimuksen avoimissa vastauksissa on kerrottu striimatuista jumalanpalveluksista ja sisällöistä sosiaalisessa mediassa (*tyypilliset havainnot*).

Poikkeuksellisenä nousee esiin sosiaalisen median sisällön suuri latausmäärä (*erityinen havainto*).

Striimasimme Pyhäinpäivän messun. Seurakunnan verkkosivuilla ja Facebookissa oli hartausmateriaalia ja tiedotusta Pyhäinpäivän tilaisuuksista. (K157.)

Messussa kynttilöiden sytyttäminen...striimattiin facen kautta. Lisäksi musiikkipitoisia videoita nettiin. (K59.)

Sosiaalisessa mediassa on jaettu läpi viikonlopun pyhäinpäivään liittyviä kuvia ja tekstejä (K100).

Kokoontumisrajoitus 50 henkilöä, joten kirkkovieraiden lisäksi pyrittiin palvelemaan etäyhteyksien ääressä olleita striimaamalla jp seurakunnan youtube-kanavalle sekä paikallisradioon-- . Nettilaskurin mukaan youtube-videolla on ollut yli 1500 katselua. (K161.)

---

¹⁴⁰ Seurakuntien toimintatilastot 2019a; 2020a.

¹⁴¹ Koronapandemian myötä suurempi määrä seurakuntia on lisännyt videoita sosiaaliseen mediaan kuin kirkkoherrojen kuviossa 4 antama arvio antaisi ymmärtää. Tämän eron voi ajatella alleviivaavan koronapandemian merkitystä digiloikassa. Toki kysymyksenasettelussa käytetty ”sisältö sosiaalisessa mediassa” -termi voidaan myös tulkita eri tavoin.

¹⁴² Vastaajina olivat seurakuntien työntekijät ja luottamushenkilöt (Salomäki 2020b, 7).

Edellä tuli esiin seurakuntalaisten lisääntynyt turvattomuus. Voisi ajatella, että se lisäisi tarvetta seurakuntalaisten kanssa käytäviin keskusteluihin. Yli kolmanneksessa seurakunnista niitä onkin lisätty. Ristiintaulukoinnin avulla selviää, että alle 100 000 asukkaan kaupunkiseurakunnissa ja yli 100 000 asukkaan suurkaupunkiseurakunnissa¹⁴³ on lisätty keskusteluja maaseutuseurakuntiin verrattuna (taulukko 6). χ^2 riippuvuustestin mukaan keskustelujen lisäämisellä ja seurakunnan toimintaympäristöllä on tilastollisesti merkitsevä riippuvuus (χ^2 13,77, p 0,008). Kontingenssikerroin kuvaa ryhmien riippuvuuden varsin vähäiseksi (C 0,278, df 4, p 0,008).

Taulukko 6. Keskustelujen lisääminen (N=164).

Sukupuoli	Maaseutu- seurakunnat	Alle 100 000 as. kaupunki- seurakunnat	Suurkaupunki- seurakunnat
	%	%	%
Kyllä	30	47	40
Ei tietoa	13	15	33
Ei	58	38	27
Yhteensä	100	100	100

Keskusteluja voidaan verrata myös koko Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kohtaamisten määrään. Kehitys ilmenee seurakuntien toimintatilastoista. Vuodesta 2019 vuoteen 2020 kohtaamisten määrä pyhäinpäiviäviikolla on noussut melkein kahdella tuhannella¹⁴⁴. Erityisesti puhelin- tai verkkokeskustelujen¹⁴⁵ määrä on kasvanut.

4.3. Hiippakunnittainen tarkastelu

Koronapandemian vaikutusten alueelliset erot liittyvät tautitilanteen kehittymiseen. Tässä luvussa tarkastelen, ilmeneekö pyhäinpäivän vietossa eroja hiippakuntien välillä.

Hiippakuntatarkastelussa vastaajien määrä rajoittaa analyysia. Ristiintaulukoinnissa Khiin neliön testi osoitti useissa soluissa olevan liian vähän arvoja. Testi ei kuitenkaan kerro erojen sisällöllisestä merkitsevyydestä. Hiippakuntakohtaiset tulokset ovat vertailukelpoisia tässä

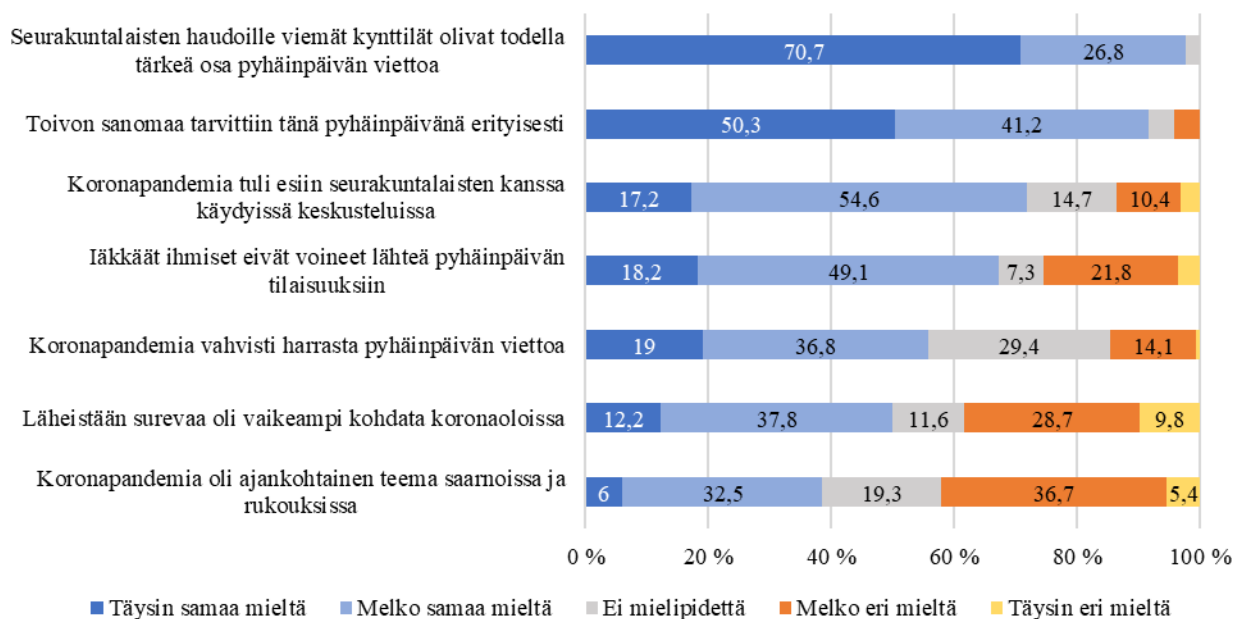
¹⁴³ Suurkaupunkiseurakuntien osalta on merkille pantavaa myös ei tietoa -vastanneiden suurehko määrä.

¹⁴⁴ Seurakuntien yksilön kohtaamisia oli pyhäinpäiviäviikolla vuonna 2019 13 409 ja vuonna 2020 15 303 (Seurakuntien toimintatilasto 2019b; 2020b).

¹⁴⁵ Seurakuntien puhelin- tai verkkokeskusteluja oli pyhäinpäiviäviikolla vuonna 2019 2370 ja 2020 5969 (Seurakuntien toimintatilasto 2019b; 2020b).

tutkimuksessa, vaikka ne eivät ole yleistettävissä perusjoukkoon eli kaikkiin suomenkielisiin evankelis-luterilaisiin seurakuntiin¹⁴⁶.

Hiippakuntatarkastelun pohjana on kysymyssarja, joka sisälsi eri ulottuvuuksia koronapandemia-ajan pyhäinpäivän viettoon¹⁴⁷. Vertailun pohjaksi esitän koko aineiston frekvenssijakaumat riippuvissa muuttujissa (kuvio 6, liitetaulukko 3). Kirkkoherrat vastasivat seitsemään eri väitteeseen koronapandemian aikaisesta pyhäinpäivän vietosta. Käytössä oli viisiportainen asteikko: (1) *täysin samaa mieltä*, tummansininen väri (2) *melko samaa mieltä*, vaaleansininen väri (3) *ei mielipidettä*, harmaa väri (4) *melko eri mieltä*, oranssi väri ja (5) *täysin eri mieltä*, keltainen väri kuviossa.

Kuvio 6. Koronapandemian vaikutus (N=163–165).

Kynttilöiden vieminen haudalle oli todella tärkeä osa koronapandemian aikaista pyhäinpäivän viettoa (ka 1,32, Md 1, s 0,52). Lähes 98 prosenttia kirkkoherroista oli täysin tai melko samaa mieltä tätä pyhäinpäivän perinnettä koskevasta väitteestä. *Gallup Ecclesiastica* -kysely tukee tulosta. Sen mukaan noin puolet suomalaisista harjoittaa tätä pyhäinpäivän perinnettä.¹⁴⁸

Kynttilöiden viemisessä haudoille hiippakuntakohtaiset erot ovat pieniä. Täysin tai melko

¹⁴⁶ Seuraavissa analyysiluvuissa en hyödynnä hiippakuntaa taustamuuttujana. Seurakuntien toimintaympäristö riippumattomana muuttujana osoittautui tilastollisesti merkitsevien tulosten näkökulmasta käyttökelpoisemmaksi selittäväksi muuttujaksi.

¹⁴⁷ Muut taustamuuttujat eivät osoittaneet tilastollisesti merkitsevää eroa kirkkoherrojen välillä. Jakaumat eivät ole normaalisti jakautuneita, joten käytän ei-parametrisiä testejä. Mann-Whitney U ja Kruskal-Wallis -testit eivät kuitenkaan osoita tilastollista merkitsevyyttä sukupuolen, iän, seurakunnan toimintaympäristön tai jäsenmäärän perusteella. Nollahypoteesit jäivät voimaan.

¹⁴⁸ Salomäki 2020c, 128.

samaa mieltä väitteestä oli yli 90 prosenttia kirkkoherroista kaikissa hiippakunnissa¹⁴⁹. Myös toivon sanoma on koettu kriisioloissa tärkeäksi kaikissa hiippakunnissa.¹⁵⁰

Pyhäinpäivän jumalanpalveluksissa iäkkäiden seurakuntalaisten osallistuminen on nuorempia ikäryhmiä runsaslukuisempaa¹⁵¹. Tänä vuonna iäkkäiden osallistumista rajoitti koronapandemia. Syksyllä 2020 Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos suositteli ikääntyneiden lähikontakteissa pidättyvää linjaa ja yksilöllistä harkintaa¹⁵². Kysyin erikseen iäkkäiden seurakuntalaisten tilanteesta väitteellä: *iäkkäät ihmiset eivät voineet lähteä pyhäinpäivän tilaisuuksiin*. Väitteen kanssa täysin tai melko samaa mieltä oli noin kaksi kolmasosaa kirkkoherroista. Koronapandemian alueelliset erot ja esimerkiksi Mikkelin hiippakunnan alueen parempi pandemiatilanne tulevat hiippakuntakohtaisessa tarkastelussa esiin. Täysin tai melko samaa mieltä vastanneiden osuus vaihteli välillä: minimi 59 % [Mikkelin hiippakunta N=17] ja maksimi 78 % [Espoon hiippakunta N=9 ja Helsingin hiippakunta N=18]. Hiippakunnittain tuli esiin jonkin verran vaihtelua surevan kohtaamisessa koronapandemian aikana. Suhteellisesti eniten täysin tai melko samaa mieltä väitteestä olivat Helsingin hiippakunnan kirkkoherrat [56 % N=18] ja vähiten Oulun hiippakunnan kirkkoherrat [36 % N=22].¹⁵³

Koronatilanteen vaihtelu hiippakunnittain tuli esiin myös siinä, onko pandemia ollut esillä saarnoissa ja rukouksissa. Kirkkoherrat vastasivat väitteeseen: *koronapandemia oli ajankohtainen tema saarnoissa ja rukouksissa*. Koko aineistossa väitteestä oli täysin tai melko samaa mieltä alle 40 prosenttia vastaajista. Hiippakunnittain nämä osuudet vaihtelivat välillä: minimi 29 % [Mikkelin hiippakunta N=17] ja maksimi 67 % [Espoon hiippakunta N=9]. On kuitenkin merkille pantavaa Espoon hiippakunnan vähäinen vastaajamäärä ja siten yhden vastaajan mielipiteen iso vaikutus prosentuaalisessa osuudessa.

---

¹⁴⁹ Eniten täysin samaa mieltä arvioita antoivat Espoon (N=9) ja Oulun (N=23) hiippakuntien kirkkoherrat. Heistä yli 80 prosenttia oli väitteestä täysin samaa mieltä. Kuopion hiippakunnassa täysin samaa mieltä arviot jäivät 58 prosenttiin (N=26).

¹⁵⁰ Koronapandemian ja hartaan pyhäinpäivän vieton osalta huomio kiinnittyy ei mielipidettä -vaihtoehdon valinneiden kirkkoherrojen varsin suureen määrään Helsingin hiippakuntaa lukuun ottamatta. Helsingin hiippakunnassa noin kolmannes kirkkoherroista oli tästä väitteestä melko eri mieltä (N=18).

¹⁵¹ Salomäki 2020c, 128.

¹⁵² Ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen koronavirusepidemian aikana 2021.

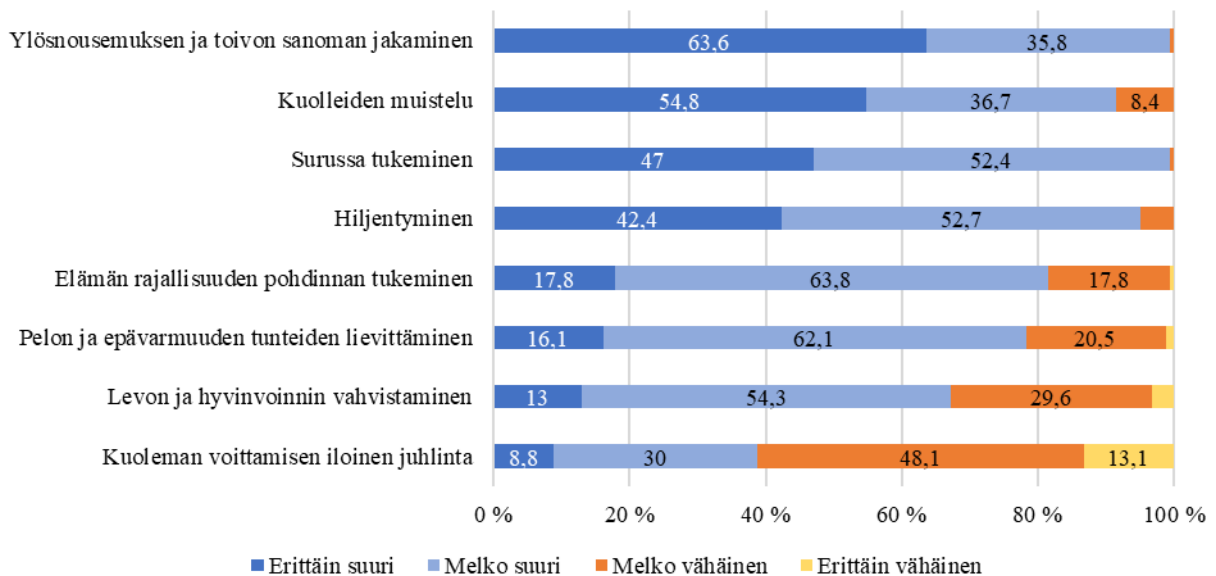
¹⁵³ Koronapandemia tuli esiin keskusteluissa kaikissa hiippakunnissa. Hiippakunnittain täysin tai melko samaa mieltä väitteestä olevien kirkkoherrojen osuus vaihteli välillä: minimi [66 % Turun arkkihiippakunta N=29] ja maksimi 79% [Lapuan hiippakunta N=24].

5. Pyhäinpäivän vieton osa-alueet

5.1. Harras sekä levollinen ja iloinen pyhäinpäivän viettotapa

Pyhäinpäivän vieton osa-alueiden tarkastelu perustuu nollahypoteesiin, jonka mukaan pyhäinpäivän vieton osa-alueiden merkityksessä ei ilmene eroja (H_0). Vastahypoteesina on, että kirkkoherrojen vastuksissa pyhäinpäivän vieton eri osa-alueiden merkityksessä seurakunnissa ilmenee eroja sukupuolen, iän, seurakunnan toimintaympäristön tai jäsenmäärän suhteen (H_1).

Kirkkoherrat arvioivat pyhäinpäivän vieton eri osa-alueiden merkitystä seurakunnassa neljäportaisella asteikolla: (1) *erittäin suuri*, (2) *melko suuri*, (3) *melko vähäinen* ja (4) *erittäin vähäinen*. Kuvio 7 ilmenevät vastausten frekvenssijakaumat (liitetaulukko 4.1.) Kuvion siniset värit osoittavat suurta merkitystä.

Kuvio 7. Pyhäinpäivän vieton osa-alueet (N=160–166).

Ylösousemuksen ja toivon sanoman jakamisen merkitys ilmenee kirkkoherrojen arvioissa. Kaikki kirkkoherrat yhtä lukuun ottamatta kokivat vaikutuksen erittäin tai melko suureksi (ka 1,34, Md 1, s 0,50). Lähes kaksi kolmasosaa vastanneista arvioi sen erittäin suureksi.

Myös kuolleiden muistelun, surussa tukeminen ja hiljentymisen merkitykset korostuvat kirkkoherrojen vastauksissa. Yli 90 prosenttia kirkkoherroista oli sitä mieltä, että näiden osa-alueiden merkitys oli pyhäinpäivän vietossa erittäin tai melko suurta. Kuolleiden muistelun merkityksessä on hieman enemmän hajontaa surussa tukemiseen ja hiljentymiseen

verrattuna¹⁵⁴. On merkille pantavaa, että lähes kymmenosa vastaajista (14 kirkkoherraa) arvioi kuolleiden muistelun merkityksen melko vähäiseksi.

Elämän rajallisuuden pohdintojen tukemisella, pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittämisellä sekä levon ja hyvinvoinnin vahvistamisella oli valtaosassa seurakuntia melko suuri merkitys¹⁵⁵. Näiden merkitys jää kuitenkin vähäisemmäksi suhteessa ylösnousemuksen ja toivon sanoman jakamiseen. Kirkkoherrojen arvio elämän rajallisuuden pohdinnan tukemisesta on linjassa seurakuntalaisten turvattomuuden kokemuksen ja siihen mahdollisesti liittyvien tarpeiden kanssa. Lähes puolet kirkkoherroista totesi kuoleman voittamisen iloisen juhlinnan merkityksen melko vähäiseksi. Kirkkoherrojen arvioissa on jonkin verran hajontaa (ka 2,66, Mo 3, s 0,82).

Tiivistän seuraavaksi aineistoa pääkomponenttianalyysin avulla.

Pääkomponenttianalyysi ei edellytä, että jakaumat olisivat normaalisti jakautuneita. Käytin eksploratiivista analyysia, sillä minulla ei ollut etukäteisoletusta komponenttien määrästä. Tämä tapa on aineistolähtöinen. Keiser-Meyer-Olkin testi tuottaa tuloksen 0,669, joten pääkomponenttianalyysi on mahdollista toteuttaa¹⁵⁶. Poistin yhden muuttujan (elämän rajallisuuden pohdinta) korkean sivulatauksen vuoksi, minkä jälkeen muuttujat latautuivat kahdelle pääkomponentille¹⁵⁷. Rotatoitu komponenttimatriisi on esitetty liitetaulukossa 4.2. Taulukko 7 havainnollistaa pyhäinpäivän eri osa-alueita kuvaavaa pääkomponenttiratkaisua. Ominaisarvojen perusteella kahdella komponentilla ominaisarvo ylittää yhden. Nämä komponentit selittävät noin 52 % varianssista.

Taulukko 7. Pääkomponenttiratkaisu (N=164).

Pää-komponentti	Ominaisarvo	Selitysosuus	Kumulatiivinen %
I	2,377	34,0	34,0
II	1,276	18,2	52,2

¹⁵⁴ Muuttujien tunnusluvut: kuolleiden muistelu (ka 1,54, Md 1, s 0,65), surussa tukeminen (ka 1,54, Md 2, s 0,51) ja hiljentyminen (k 1,62, Mo 2, s 0,51).

¹⁵⁵ Muuttujien tunnusluvut: elämän rajallisuuden pohdintojen tukeminen (ka 2,01, Mo 2, s 0,62), pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen (ka 2,07, Mo 2, s 0,64) sekä levon ja hyvinvoinnin vahvistaminen (ka 2,23, Mo 2, s 0,71).

¹⁵⁶ Keiser-Meyer-Olkin testin arvo on suurempi kuin 0,6. Bartlettin sfäärisyystesti kumoaa nollahypoteesin (p 0,000).

¹⁵⁷ Kommunaliteettien tarkastelu osoittaa, että muuttujakohtaiset lataukset ovat riittävän suuria (yli 0,30). Kommunaliteetit vaihtelivat välillä 0,329–0,631.

Pääkomponentille (I) latautuneet pyhäinpäivän vieton osa-alueita kuvaavat muuttujat ilmentävät levollista ja iloista pyhäinpäivän viettotapaa. Muuttujia yhdistävät pyhäinpäivän vieton osa-alueet, joiden voi ajatella asettuvan ”rentoon” juhlakulttuuriin. Nykyihmiselle juhlapyhä on mahdollisuus levätä arjen kiireistä. Toisaalta kristillisiä arvoja ja pyhäinpäivän sanomaa voidaan juhlistaa uudella iloisemmalla tavalla. Pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen kuvastaa koronapandemian ajan juhlan luonnetta.

Pääkomponentille (II) latautuneet muuttujat ilmentävät puolestaan pyhäinpäivän viettotapaa, jota voi luonnehtia hartaaksi. Harras pyhäinpäivän viettotapa sisältää pyhäinpäivän vieton perinteiset sisällölliset osa-alueet. Pääkomponentti yhdistää surussa tukemisen, kuolleiden muistelun, hiljentymisen ja pyhäinpäivän ydinsanoman jakamisen osa-alueet. (Taulukko 8.)

Taulukko 8. Pääkomponentit ja muuttujat.

Pääkomponentti/muuttujat	Lataus
(I) LEVOLLINEN JA ILOINEN VIETTOTAPA	
Pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen	0,77
Levon ja hyvinvoinnin vahvistaminen	0,76
Kuoleman voittamisen iloinen juhlinta	0,66
(II) HARRAS VIETTOTAPA	
Surussa tukeminen	0,75
Kuolleiden muistelu	0,74
Hiljentyminen	0,61
Ylösousemuksen ja toivon sanoman jakaminen	0,56

Ennen summamuuttujien muodostamista tarkastelen, miten muuttujien keskinäiset korrelaatiot tulevat esiin pyhäinpäivän vieton osa-alueissa. Käytän ei-parametrista Spearmanin järjestyskorrelaatiokerrointa, joka soveltuu myös ei-normaalisti jakautuneille muuttujille. Järjestyskorrelaatiomatriisi on esitetty liitetaulukossa 4.3.

Voimakkaimmillaan kahden muuttujan välinen yhteys on kohtalaista. Surussa tukemisen ja hiljentymisen välistä yhteyttä kuvaava selitysaste on 17 prosenttia ja yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä (Spearman r_s 0,416, $N=165$, $p \leq 0,001$). Kohtalainen

korrelaatio toteutuu myös siinä, miten merkitykselliseksi kirkkoherrat kokivat pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittämisen sekä elämän rajallisuuden pohdinnan¹⁵⁸ tukemisen osana pyhäinpäivän viettoa (Spearman r_s 0,413, $N=160$, $p \leq 0,001$)¹⁵⁹. Tulos tukee sitä, että pyhäinpäivän elämän ja kuoleman rajaon liittyvä pohdinta linkittyy seurakuntalaisten pelon ja epävarmuuden tunteisiin ja niiden lievittämiseen.

5.2. Pyhäinpäivän vieton osa-alueita selittävät tekijät

Pääkomponenttianalyysin pohjalta voidaan luoda summamuuttujat. Mittarin luotettavuuden varmistamiseksi selvitän, kuvaavatko muuttujat samaa asiaa. Cronbachin alfa-kerroin (0,63) osoittaa, että levollisen ja iloisen viettotavan kolme muuttujaa kuvaavat samaa asiaa hyväksyttävällä tavalla¹⁶⁰. Myös hartaassa viettotavassa reliabiliteetti toteutuu hyväksyttävällä tavalla (0,59).

Näiden kahden summamuuttujan yhteyttä tarkastelin suhteessa riippumattomiin muuttujiin. Näitä ovat taustamuuttujat, kuten kirkkoherran sukupuoli, ikä, seurakunnan toimintaympäristö ja jäsenmäärä. Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen mukaan taustamuuttujat eivät kuitenkaan selitä levollista ja iloista tai harrasta pyhäinpäivän viettoa. Taustamuuttujat eivät osoittaneet tilastollisesti merkitsevää korrelaatiota, sillä nollahypoteesit jäivät kaikilta osin voimaan ($p > 0,05$).

Summamuuttujien sijaan yksi muuttujista tuo esiin eroja seurakuntien välillä. Vastaajan sukupuoli selittää kuoleman voittamisen iloisen juhlinnan merkitystä pyhäinpäivän viettossa. Muissa pyhäinpäivän vieton osa-alueissa riippumattomilla muuttujilla ei ole selitysarvoa¹⁶¹. Mieskirkkoherrat kokivat kuoleman voittamisen iloisen juhlinnan merkityksen naisia suuremmaksi. Jakauma on vinous- ja huipukkuuslukujen perusteella normaalisti jakautunut. Levenen testin perusteella voidaan käyttää yhtäsuurien varianssien testiä (F 0,341,

---

¹⁵⁸ Pääkomponenttianalyysissä elämän rajallisuuden pohdinnan tukeminen -muuttuja poistettiin selkeän komponenttiratkaisun aikaan saamiseksi.

¹⁵⁹ Muuttujien välistä yhteyttä kuvaava selityssaste on 17 prosenttia 99 prosentin merkitsevyydellä.

¹⁶⁰ Hyväksyttävä Cronbachin alfa-arvo on suurempi kuin 0,50.

¹⁶¹ Havainnollista analyysia sekä (A) normaalisti jakautuneen ja (B) ei-normaalisti jakautuneen muuttujan avulla. (A) Hiljentyneessä jakaumassa vinous- ja huipukkuuslukujen perusteella normaalisti jakautunut, joten voin käyttää parametrisia testejä eri ryhmien keskiarvoja vertaillessa. T-testin perusteella sukupuoli ei osoita eroa keskiarvojen välillä. Levenen testi antaa mahdollisuuden yksisuuntaiseen varianssianalyysiin eri ikäryhmissä (p 0,229). ANOVAn mukaan ikäryhmien keskiarvoissa ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevää eroa (p 0,749). Seurakuntien toimintaympäristöllä (Levenen testi p 0,872; ANOVA p 0,669) tai jäsenmäärällä (Levenen testi p 0,279; ANOVA p 0,611) ei ole myöskään tilastollisesti merkitsevää vaikutusta. (B) Kuolleiden muistelussa jakauma ei ole normaalisti jakautunut, vaan vasemmalle vino ja huiputon. Ei-parametriset testit osoittavat, ettei kuolleiden muistelussa ole tilastollisesti merkitsevää eroa kirkkoherran sukupuolen, iän, seurakunnan toimintaympäristön tai jäsenmäärän suhteen. Mann-Whitney U -testin osoittama p -arvo 0,331 (sukupuoli) ja Kruskal-Wallis testien p -arvot: 0,081 (ikä), 0,704 (toimintaympäristö) ja 0,775 (jäsenmäärä) eivät kumoa nollahypoteesia, joten tilastollista merkitsevyyttä ei ole.

p 0,560). T-testin perusteella naiskirkkoherrojen näkemys eroaa mieskirkkoherroista tilastollisesti merkitsevällä tavalla (t -2,039, p 0,043).

Taulukko 9. Kuoleman voittamisen iloinen juhlinta (N=156).

Sukupuoli	Miehet	Naiset
	%	%
Erittäin suuri	8	8
Melko suuri	35	22
Melko vähäinen	50	46
Erittäin vähäinen	7	24
Yhteensä	100	100

Ristiintaulukoinnissa ilmenee, että nais- ja mieskirkkoherroista suurin osa arvioi kuoleman voittamisen iloisen juhlinnan merkityksen melko vähäiseksi (taulukko 9). Naisten arvioissa painottuvat merkityksen vähäisyyttä osoittavat arvot. Heistä noin neljännes arvioi kuoleman voittamisen iloisen juhlinnan merkityksen erittäin vähäiseksi. Sen sijaan miehistä yli kolmannes koki iloisen juhlinnan merkityksen melko suureksi. χ^2 riippuvuustestin perusteella ristiintaulukoinnin tulos on tilastollisesti merkitsevä (χ^2 9,239, p 0,026). Ryhmien välinen riippuvuus on kuitenkin verrattain pieni (C 0,236, df 3, p 0,026).

Taustamuuttujien selittävä vaikutus jäi ohueksi. Tämän tarkastelun perusteella esitetty nollahypoteesi, jonka mukaan pyhänpäivän vieton osa-alueiden merkityksessä ei ilmene eroja, jää voimaan lukuun ottamatta kuoleman voittamisen iloista juhlintaa. Toisaalta tulos on odotettu. Pyhänpäivän viettäminen seurakunnissa on varsin yhteneväistä. Pääkomponentti-analyysin kautta oli kuitenkin mahdollista jäsentää aineistoa kahdelle komponentille: hartaaseen¹⁶² sekä levolliseen ja iloiseen pyhänpäivän viettotapaan. Frekvenssijakaumien perusteella voi todeta, että harrasta pyhänpäivän viettoa ilmentävät pyhänpäivän vieton osa-alueet olivat seurakunnissa vallitsevia.

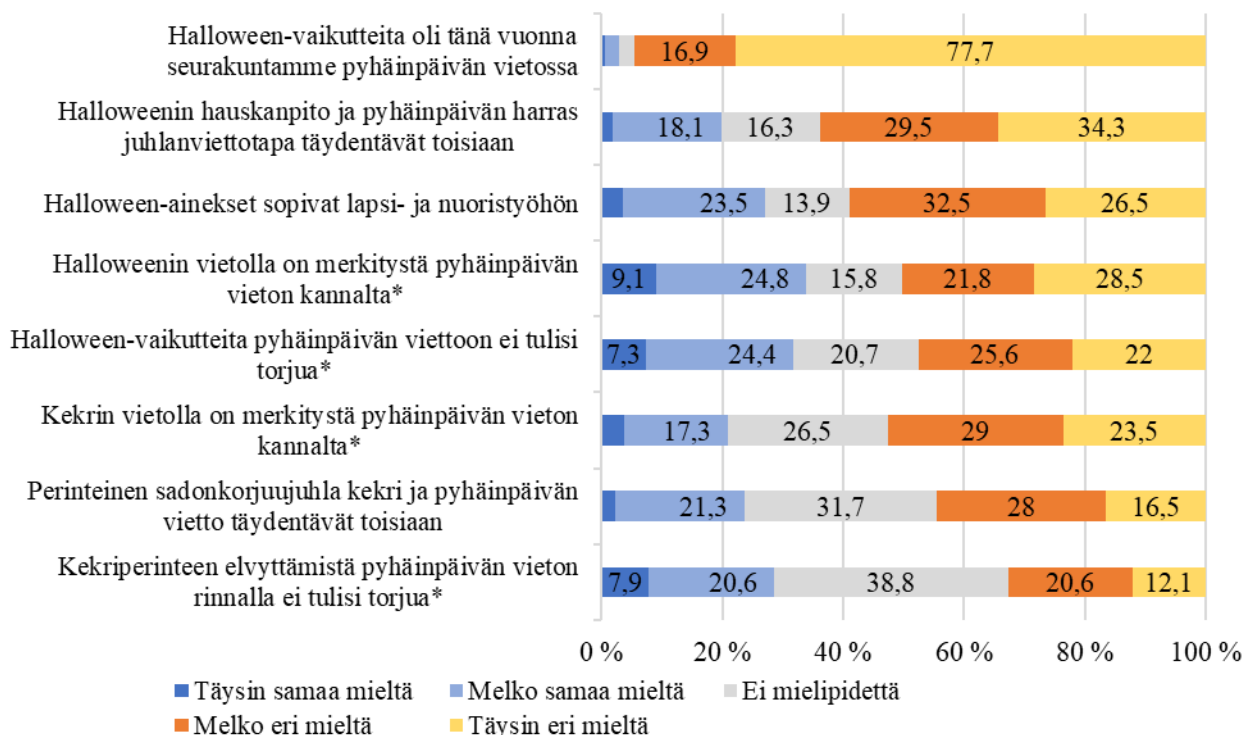
¹⁶² Koronapandemia ei vahvistanut harrasta pyhänpäivän viettoa. Tässä asiayhteydessä viitataan lyhyesti mittariin, jolla tiedustelin kirkkoherrojen mielipidettä väitteeseen: ”Koronapandemia vahvisti harrasta pyhänpäivän viettoa.” Kirkkoherroista noin viidennes (19 %) oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä runsaan kolmanneksen (37 %) ollessa melko samaa mieltä. Merkille pantavaa on ei mielipidettä -vastanneiden osuus, joka oli jopa 30 prosenttia.

6. Kirkkoherrojen muutosorientaatio

6.1. Halloween- ja kekrivaikutteet pyhäinpäivän vietossa

Tässä tutkimuksessa pyhäinpäivän juhlaperinteen muutosorientaatiota ilmentää kirkkoherrojen halukkuus tai haluttomuus halloween- ja kekrivaikutteisiin. Lähtökohtana on hypoteesi, jonka mukaan kirkkoherrojen myönteellisyydessä halloween- ja kekrivaikutteisiin ei ilmene eroja (H_0). Vastahypoteesina on, että kirkkoherrojen mielipiteissä ilmenee eroja sukupuolen, iän, seurakunnan toimintaympäristön tai jäsenmäärän suhteen (H_1).

Vuonna 2020 halloween-vaikutteita oli seurakuntien pyhäinpäivän vietossa todella vähän. Kirkkoherroista 95 prosenttia vastasi kieltävästi väitteeseen: *halloween-vaikutteita oli tänä vuonna seurakuntamme pyhäinpäivän vietossa*¹⁶³. Frekvenssijakauma on esitetty kuviossa 8 (liitetaulukko 5). Kirkkoherrat vastasivat väitteeseen viisiportaisella asteikolla: (1) *täysin samaa mieltä*, tummansininen väri (2) *melko samaa mieltä*, vaaleansininen väri (3) *ei mielipidettä*, harmaa väri (4) *melko eri mieltä*, oranssi väri (5) *täysin eri mieltä*, keltainen väri kuviossa.

Kuvio 8. Halloween- ja kekrivaikutteet (N=164–166).

*Tähdellä merkityt väitteet on käännetty kuvion tulkinnan helpottamiseksi.

¹⁶³ Muuttujan tunnusluvut: ka 4,69, Md 5, s 0,70.

Kielteinen asennoituminen käy ilmi kuviosta. Vajaat kaksi kolmasosaa kirkkoherroista oli melko tai täysin eri mieltä väitteestä, että *halloweenin hauskanpito ja pyhäinpäivän harras juhlanviettotapa täydentävät toisiaan* (ka 3,77, Md 4, s 1,16). Asenteet olivat varsin kielteisiä myös lapsi- ja nuorisotyön suhteen. Kirkkoherroista noin 60 prosenttia oli melko tai täysin eri mieltä kysyttäessä kaiverrettujen kurpitsojen ja naamiaisasujen sopivuutta lapsi- ja nuorisotyöhön¹⁶⁴. Puolet kirkkoherroista eivät näe halloweenilla olevan merkitystä pyhäinpäivän vieton kannalta¹⁶⁵. Suurempi osa kirkkoherroista (48 %) myös torjui halloween-vaikutteet pyhäinpäivän viettoon. Näiden väitteiden osalta on kuitenkin kiinnitettävä huomiota vastausten hajontaan sekä siihen, ettei noin viidenneksellä vastaajista ole mielipidettä asiaan.

Kirkkoherroilla ei ollut yhtä selkeää kantaa kekrin viettoon kuin suhteessa halloweeniin, mikä ilmenee ei mielipidettä -vastausten suurena määränä. Kekriperinteen torjumista koskevaan väitteeseen on ollut vaikein vastata¹⁶⁶. On myös havaittavissa, että kirkkoherrojen asenne kekriä kohtaan on halloweenia myönteisempi. Kolmannes kirkkoherroista torjui kekriperinteen, lähes puolet halloweenin. Väitteeseen, että kekri ja pyhäinpäivän vietto täydentävät toisiaan, kieltävästi suhtautui 45 prosenttia kirkkoherroista. Halloweenin kohdalla vastaava osuus oli 64 prosenttia.

Yritin tiivistää halloweenin ja kekrin viettoon suhtautumista kuvaavia muuttujia pääkomponenttianalyysin avulla. Käänsin muuttujat samansuuntaisiksi. Rotatoitu komponenttimatriisi osoitti kolme pääkomponenttia, mutta korkeat sivulataukset estivät selkeän pääkomponenttiratkaisun¹⁶⁷. Muuttujien poistaminenkaan ei tuottanut tulkinnallisesti selkeää ratkaisua.

6.2. Muutosorientaatiota selittävät tekijät

Tarkastelen halloween- ja kekri-vaikutteita kuvaavia muuttajia riippumattomien muuttujien (kirkkoherran sukupuoli, ikä, seurakunnan toimintaympäristö ja jäsenmäärä) avulla.

Keskihajonta on korkea selitettävissä muuttujissa yhtä muuttujaa¹⁶⁸ lukuun ottamatta (s 1,16–

---

¹⁶⁴ Muuttujan tunnusluvut: ka 3,55, Md 4, s 1,21.

¹⁶⁵ Väitteen, *halloween-vaikutteet pyhäinpäivän viettoon tulisi torjua*, tunnusluvut ovat: ka 2,70, Md 3, s 1,26.

¹⁶⁶ Vaikeus vastata ilmenee myös tyyppiarvosta. Tunnusluvut ovat: ka 2,92, Mo 3, s 1,10.

¹⁶⁷ Keiser-Meyer-Olkin testi tuotti tuloksen 0,719 ja Bartlettin sfäärisyystesti kumosi nollahypoteesin (p 0,000). Kommunaliteetit olivat varsin korkeita ja vaihtelivat välillä 0,620–0,824. Ominaisarvojen perusteella kolme komponenttia selitti 71 prosenttia varianssista.

¹⁶⁸ *Halloween-vaikutteita oli tänä vuonna seurakuntamme pyhäinpäivän vietossa.*

1,36). Kolmogorov-Smirnovin ja Shapiro-Wilkin testien perusteella muuttujat eivät ole normaalisti jakautuneita¹⁶⁹. Tulokset edellyttävät ei-parametristen testien käyttöä.

Sukupuoli osoittautuu erottelevaksi tekijäksi. Naiskirkkoherrojen suhtautuminen halloween-aineksiin lapsi- ja nuorisotyössä on mieskirkkoherroja myönteisempää¹⁷⁰. Sukupuolten välinen ero käy ilmi myös muuttujan, *halloween-vaikutteet pyhäinpäivän viettoon tulisi torjua*, osalta. Ristiintaulukoinnin perusteella mieskirkkoherrat ovat naiskirkkoherroja torjuvampia. Naisista lähes 40 prosenttia on melko eri mieltä väitteestä. χ^2 riippuvuustestin perusteella tulos on tilastollisesti merkitsevä (χ^2 11,913, p 0,018)¹⁷¹. Mann-Whitneyn U-testissä järjestysten keskiarvo on naisilla 97,87 ja miehillä 72,04. Tulos kertoo erityisesti mieskirkkoherrojen torjuvista asenteista. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä (p 0,001). (Taulukko 10.)

Taulukko 10. Halloween-vaikutteiden torjuminen (N=159).

Sukupuoli	Miehet	Naiset
	%	%
Täysin samaa mieltä	26	10
Melko samaa mieltä	28	20,5
Ei mielipidettä	22	20,5
Melko eri mieltä	19	39
Täysin eri mieltä	5	10
Yhteensä	100	100

Kirkkoherran sukupuoli selittää tilastollisesti merkitsevällä tavalla kirkkoherrojen asennoitumista myös kekrin ja pyhäinpäivän vieton toisiaan täydentävään luonteeseen sekä kekriperinteen torjumiseen¹⁷². Ristiintaulukointi osoittaa, että ilman mielipidettä olevia on suhteellisesti paljon sekä naisissa että miehissä. Silti suurempi osa naiskirkkoherroja katsoi,

¹⁶⁹ Testit tuottavat tarkastelluissa muuttujissa p-arvoksi 0,000–0,001, jolloin nollahypoteesit (jakauman normaaliudesta) hylätään.

¹⁷⁰ Mann-Whitney U -testin tuloksen perusteella nais- ja mieskirkkoherrojen mielipiteet eroavat tässä suhteessa tilastollisesti merkitsevällä tavalla (p 0,013). Naisten ja miesten eroa kuvaa järjestysten keskiarvo, joka on naisilla 67,91 ja miehillä 86,90.

¹⁷¹ Kontingenssikerroin: C 0,264, df 4, p 0,018.

¹⁷² Mann-Whitney U -testin mukaan kirkkoherrojen sukupuolella on tilastollista merkitsevyyttä, kun tarkastellaan väitteitä: *perinteinen sadonkorjuujuhla kekri ja pyhäinpäivän vietto täydentävät toisiaan* (p 0,001) sekä *kekriperinteen elvyttäminen pyhäinpäivän vieton rinnalla tulisi torjua* (p 0,002).

että kekri ja pyhäinpäivä täydentävät toisiaan. χ^2 riippuvuustestin perusteella tulos on tilastollisesti merkitsevä (χ^2 13,027, p 0,011)¹⁷³ (Taulukko 11.)

Taulukko 11. Kekrin ja pyhäinpäivän vieton täydentävyys (N=159).

Sukupuoli	Miehet %	Naiset %
Täysin samaa mieltä	2	4
Melko samaa mieltä	14	37
Ei mielipidettä	34	29
Melko eri mieltä	31	24
Täysin eri mieltä	19	6
Yhteensä	100	100

Nais- ja mieskirkkoherrojen mielipiteiden eroavaisuus käy ilmi myös tarkasteltaessa arvioita kekriperinteen torjumisesta. Naiskirkkoherrat olivat enemmän sitä mieltä, ettei tätä kehitystä tulisi torjua. Tulos on tilastollisesti merkitsevä (χ^2 15,307, p 0,004)¹⁷⁴. (Taulukko 12.)

Taulukko 12. Kekriperinteen torjuminen (N=160).

Sukupuoli	Miehet %	Naiset %
Täysin samaa mieltä	14	4
Melko samaa mieltä	22	20
Ei mielipidettä	44	29
Melko eri mieltä	16	33
Täysin eri mieltä	4	14
Yhteensä	100	100

Riippumattomana muuttujana kirkkoherran iällä ei ole vaikutusta pyhäinpäivän vieton muutosorientaation selittämisessä. Nollahypoteesit kumoutuvat Kruskall-Wallis testillä vain halloweenin (p 0,023) ja kekrin (p 0,040) torjumista koskevissa väitteissä. Eri ikäryhmien välinen tarkastelu tuottaa kuitenkin tuloksen, ettei ikä vaikuta tilastollisesti merkitsevällä tavalla.

¹⁷³ Kontingenssikerroin: C 0,275, df 4, p 0,011.

¹⁷⁴ Kontingenssikerroin: C 0,295, df 4, p 0,040.

Sen sijaan seurakuntien toimintaympäristö vaikuttaa kirkkoherrojen muutosorientaatioon. Suurkaupunkiseurakuntien, joissa on yli 100 000 asukasta, kirkkoherrat suhtautuivat muita seurakuntia myönteisemmin halloweenin hauskanpidon ja pyhäinpäivän hartaan juhlanviettotavan yhdistämiseen. Kruskal-Wallis-testi osoittaa nollahypoteesin kumoutuvan ($p < 0,002$) ja eron alle 100 000 asukkaan kaupunkiseurakuntiin ja maaseutuseurakuntiin nähden¹⁷⁵. Tulos on tilastollisesti merkitsevä.

Suurkaupunkiseurakunnat eroavat muista kaupunkiseurakunnista ja maaseutuseurakunnista myös myönteisemmän suhtautumisen kautta lapsi- ja nuoristyön halloween-aineksiin¹⁷⁶. Suurkaupunkiseurakuntien kirkkoherrat eivät ole myöskään niin torjuvia halloween-vaikutteiden suhteen kuin muut kaupunki- ja maaseutuseurakunnat¹⁷⁷. Tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä.¹⁷⁸

Seurakuntien toimintaympäristö tai seurakuntien jäsenmäärä eivät osoita eroja kirkkoherrojen pyhäinpäivän vieton muutosorientaatioissa suhteessa kekriin ja pyhäinpäivän viettoon. Kruskal-Wallis-testissä nollahypoteesit jäivät voimaan, eikä tilastollisesti merkitseviä eroja ole. Esitetyn perusteella vastahypoteesi, jonka mukaan kirkkoherrojen halukkuudessa halloween-vaikutteisiin ilmenee eroja, hyväksytään. Näitä eroja selittävät sekä sukupuoli että seurakunnan toimintaympäristö. Pyhäinpäivän vieton muutosorientaatiota suhteessa kekriin selittää vastaajan sukupuoli.

6.3. Orientaatiotyypit

Edellä ilmeni, ettei pyhäinpäivän vieton muutosorientaatiosta ollut mahdollista luoda selkeää pääkomponenttiratkaisua ja sitä kautta summamuuttujia. Kirkkoherrojen suhtautumista halloweeniin ja kekriin voidaan kuitenkin tulkita K-keskiarvon ryhmittelyanalyysin avulla. Menetelmää on käytetty muun muassa uskonnontutkimuksessa. Se ei pyri tuomaan esiin tilastollista merkitsevyyttä. Sen sijaan menetelmä auttaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä syvällisemmin.¹⁷⁹

Ryhmittelyanalyysin pyrkimyksenä on luoda ryhmät, joissa on suurin piirtein sama määrä vastaajia. Ennen analyysia tein valinnan ryhmien määrästä. Kolmen klusterin ratkaisussa syntyivät ryhmät, jotka nimesin seuraavasti: perinteen tukijat (N=63),

---

¹⁷⁵ Järjestysten keskiarvo on suurkaupunkiseurakunnilla 56,95 ja muilla seurakunnilla 87,54; 90,35.

¹⁷⁶ Järjestysten keskiarvo on suurkaupunkiseurakunnilla 58,43 ja muilla seurakunnilla 85,83; 90,77.

¹⁷⁷ Järjestysten keskiarvo on suurkaupunkiseurakunnilla 103,70 ja muilla seurakunnilla 75,75; 78,87. Huom. Väitteessä on käänteinen kysymyksenasettelu.

¹⁷⁸ Kruskal-Wallis-testi osoittaa, että muuttujat eroavat seurakunnan toimintaympäristön perusteella toisistaan: *Halloween-ainekset sopivat lapsi- ja nuoristyöhön* ($p < 0,004$). *Halloween-vaikutteet pyhäinpäivän viettoon tulisi torjua* ($p < 0,020$).

¹⁷⁹ Pauha 2019, 14, 16.

muutosorienteiset (N=54) ja kekrille myötämieliset (N=43). Vertailu eri ryhmiin tapahtuu keskiarvon perusteella. Perinteen tukijoiden keskiarvoissa korostuvat neljää suuremmat arvot. Asteikolla yhdestä viiteen¹⁸⁰, tämä tarkoittaa eriävää mielipidettä annetusta väitteestä. Jos verrataan perinnettä tukevien kirkkoherrojen vastausten keskiarvoa muutosorienteisiin, huomataan eroja.

Ero on suurimmillaan siinä, miten perinteen tukijat haluavat torjua halloween-vaikutteet. Ryhmien erot tulevat esiin myös heidän suhtautumisessaan halloween-ainesten sopivuuteen lapsi- ja nuorisotyössä sekä halloweenin hauskanpitoon täydentämässä harrasta pyhäinpäivän viettoa. Taulukko 13 kokoaa orientaatiotyypit. Osa väitteistä on käännetty, jotta taulukon muuttujat ovat samansuuntaisia.

Taulukko 13. Pyhäinpäivän vieton orientaatiotyypit.

<i>Muuttujat</i>	Perinteen tukijat (N=63) <i>ka</i>	Muutosorienteiset (N=54) <i>ka</i>	Kekrille myötämieliset (N=43) <i>ka</i>
Halloween-vaikutteita oli pyhäinpäivän vietossa	4,8	4,4	4,8
Halloween-ainekset sopivat lapsi- ja nuorisotyöhön	4,3	2,3	3,9
Hauskanpito täydentää harrasta pyhäinpäivää	4,5	2,5	3,9
Halloweenilla on merkitystä pyhäinpäivän vietossa	4,2	3,2	2,3
Halloween-vaikutteita ei tule torjua	4,4	2,2	2,9
Kekri täydentää pyhäinpäivän viettoa	3,8	2,8	3,4
Kekrillä on merkitystä pyhäinpäivän vietossa	4,2	3,4	2,7
Kekriperinnettä ei tule torjua	3,9	2,4	2,7

Muutosorienteisten osalta huomio kiinnittyy kahdella alkaviin keskiarvoihin. Niiden voidaan ajatella asettuvan melko samaa mieltä -kohtaan asteikolla. Muutosorienteiset suhtautuvat myönteisesti sekä halloween- että kekrivaikutteisiin. Sen sijaan kekrille myötämieliset kirkkoherrat ovat pääosin eri mieltä halloween-vaikutteista, mutta suhtautuvat silti perinteen tukijoita myönteisemmin kekrin viettoon pyhäinpäivän rinnalla. Halloween-vaikutteiden torjumiseen kekrille myötämielisillä ei ole kuitenkaan mielipidettä.

¹⁸⁰ Kirkkoherrat vastasivat viisiportaisella asteikolla: (1) täysin samaa mieltä, (2) melko samaa mieltä, (3) ei-mielipidettä, (4) melko eri mieltä ja (5) täysin eri mieltä.

7. Rituaalisuus pyhäinpäivän vietossa

7.1. Toistuva ja vahvistava rituaalisuus

Tässä luvussa tarkastelen kokoavasti kvantitatiivisen analyysin tuloksia rituaaliteoreettisessa viitekehyksessä. Tyypillisten ja aineistosta poikkeavien erityisten havaintojen kautta illustroin pyhäinpäivän vieron määrällisiä tuloksia.

Toistuva rituaalisuus

Pyhäinpäivän viettoa voi tarkastella toistuvana rituaalisuutena. Juhlan vieto on tärkeä osa kirkkovuoden kulkua. Kaksi kirkkoherraa totesi avoimessa vastauksessaan, että kyse on kirkkovuoden tärkeimmästä päivästä. Aineiston perusteella seurakunnissa on vietetty tätä ajankiertoon liittyvää juhlaa koronapandemiasta huolimatta. Määrällisessä analyysissä ilmeni, että jumalanpalveluksia ja muistohetkiä on järjestetty runsaasti. Liturginen rituaalisuus on pyhäinpäivän vieron ydintä (*tyypilliset havainnot*).

Pyhäinpäivä on seurakunnassamme yksi tärkeimmistä kirkkovuoden päivistä (K80).

Pyhäinpäivän jumalanpalvelus ja edellisen pyhäinpäivän jälkeen kuolleiden muistaminen siinä on meillä vuosikymmenten perinne (K26).

Pyhäinpäivän iltakirkko kynttilänsytytyksineen kerää paljon väkeä ja ihmiset käyvät samalla myös haudoilla. (K161.)

Mennään melko perinteisesti. Sytytellään kynttilät ja pidetään jumiksia tai hartauksia. (K37.)

Määrällinen analyysi osoitti, että koronapandemian olosuhteista huolimatta ihmiset lähtivät hautausmaalle viemään kynttilöitä. Tällöin perinteisen rituaalin kiinni pitävää voimaa voi luonnehtia lujaksi. Kynttilöiden viemisessä pyhäinpäivän kollektiivinen rituaalisuus sitoo yhteisön jäseniä yhteen¹⁸¹.

Kynttilöiden tuominen hautausmaalle on kaikkein suurin osa pyhäinpäivän viettoa (K144).

Hautakynttilät lienee täälläpäin yleisin tapa viettää pyhäinpäivää (K140).

Toisaalta aineistosta piirtyy esiin koronapandemian ajan toinen kuva. Erityisesti iäkkäät ihmiset eivät ole voineet osallistua kollektiivisiin pyhäinpäivän rituaaleihin. Pandemia-tilanteesta riippuen seurakunta ei ole välttämättä voinut kokoontua kirkkoon, mikä kävi ilmi myös kirkkoherrojen avoimista vastauksista (*tyypilliset havainnot*).

Kirkko on tavallisesti ollut ääriään myöten täynnä pyhäinpäivän muistopalveluksessa. Nyt ei ollut (K4).

Ensimmäistä kertaa historiassa srk ei päässyt pyhäinpäivänä kirkkoon (K19).

Mikä merkitys on rituaalille, kun juhlaan ei voi osallistua entiseen tapaan? Teoreettisessa tarkastelussa nousi esiin, miten muuttuva rituaali tukee traditiota¹⁸². Tämä näkökulma on erityisen merkityksellinen koronapandemian aikana, sillä useat seurakunnat eivät ole voineet

---

¹⁸¹ ks. Whitehouse & Lanman 2014, 680.

viettää pyhäinpäivää aiempien vuosien tapaan. Kriisioloissa muuttuva rituaalisuus luo edellytykset toistuvalla rituaalisuudella.

Määrällisen analyysin perusteella pyhäinpäivän rituaalisuus on saanut seurakunnissa uusia muotoja striimien ja verkkosisältöjen kautta. Oma tutkimusaiheensa on se, miten yhteisöä ylläpitäväksi tai yhteenkuuluvuutta edistäväksi nämä toiminnan muodot koetaan¹⁸³. Tässä tutkimuksessa yksi kirkkoherra pohti digisisältöjen äärellä yhtäältä heikkenevää yhteisöllisyyttä ja toisaalta muuttuvaa rituaalisuutta (*erityinen havainto*).

Vanhalle sisällölle uudenlainen tapa toteuttaa (K49).

Yhteisöllisyydelle ei ollut hyvä yhteisen messun ja muistohetken korvaaminen muulla. Toisaalta videohartaus sai poikkeuksellisen suuren katsojamäärän ja vahvistaa päätöstämme jatkaa lyhyiden hartauksien lähettämistä. (K82)

Uudet rituaalisuuden muodot tulevat esiin laadullisessa aineistossa yksittäistapauksina. Esimerkkinä on kuolleiden podcast, joka merkitsi verkon välityksellä toteutettavaa hautausmaavierailua (*erityinen havainto*)¹⁸⁴. Pyhäinpäivän rituaalisen uudet muodot eivät kuitenkaan ilmenneet vain digisisällöissä. Kun kirkkotiloihin ei ollut turvallista mennä, seurakuntalaisia on kohdattu myös muualla. On merkille pantavaa, että pyhäinpäivän vietto siirtyi osassa seurakunnista kirkkotiloista hautausmaalle. Näin seurakunta vei pyhäinpäivän rituaalisuutta sinne, missä pyhäinpäivän viettäjiä on yleensä paljon. Samalla hautausmaan merkitys rituaalipaikkana saattoi aueta uudella tavalla kynttilöitä haudoille vieville seurakuntalaisille. Toisaalta rituaalisuus ei katso paikkaa. Tästä on esimerkkinä laadullisessa aineistossa mainittu kauppakeskuksen kynttilänsytytys, joka oli pyhäinpäivän rituaalisuutta sekulaarissa tilassa (*erityinen havainto*).

Vahvistava rituaalisuus

Rituaalisuuteen voidaan liittää pyhä ja perimmäisyys. Näin rituaali vahvistaa luottamusta johonkin ihmistä suurempaan¹⁸⁵. Määrällinen analyysi osoitti toivon ja ylösnousemuksen sanoman jakamisen merkityksen myös koronapandemian ajan pyhäinpäivänä. Sen merkitys on pyhäinpäivän vietossa kaikista suurin. Pyhän määrittelyssä viitattiin jumalallisuuteen ja salaisuuteen, jota ei voida paljastaa¹⁸⁶. Pyhäinpäivän rituaalisuus kurottelee tätä salaisuutta kohti. Tässä tutkimuksessa se tulee esiin herkkänä kaipauksena, kuten yksi kirkkoherroista kuvasi.

Pyhäinpäivän tilaisuuksissa on jotakin erityistä, hiljaista pyhää, joka koskettaa (K157).

---

¹⁸² Grimes 2014, 20.

¹⁸³ vrt. Korona-aika haastaa kirkonkin yhteisöllisyyden 2020.

¹⁸⁴ Malmin seurakunta julkaisi Älä pelkää -lehden 2020.

¹⁸⁵ Davies 2015, 1–2.

¹⁸⁶ Pargament, Oman, Pomerleau & Mahoney 2017, 722–724.

Pyhä rituaalisuus ilmeni määrällisessä analyysissä jumalanpalvelusten ja muistojuhlien suuren merkityksen kautta. Liturgisena rituaalisuutena ehtoollinen muistuttaa pyhäinpäivän sanomasta, sillä ehtoollispöydässä on läsnä myös poisnukkunut seurakunta¹⁸⁷. Koronapandemian aikana koettu rituaalin kaipuu voi osaltaan vahvistaa pyhän rituaalin merkitystä¹⁸⁸. Entä menettääkö pyhäinpäivän sanoma jotain pyhydestään, kun se välitetään virtuaalisesti? Kansainvälinen esimerkki kertoi, että koronapandemian aikana on jouduttu jopa virtuaalisiin hautajaisiin¹⁸⁹. Voisi kuvitella, että tällaisessa tilanteessa rituaalin kaipuu olisi erityisen vahva.

Pyhäinpäivän iltamessussamme surevat seurakuntalaiset pääsevät osalliseksi ehtoollisen lahjasta. Messun toteutuksessa huomioidaan myös kiitollisuus kirkon pyhistä, kuten marttyyreista. Siinä ovat siis monipuolisesti läsnä pyhäinpäivätradition ulottuvuudet. (K43.)

Pyhäinpäivän vietto/iltakirkot ovat luonteva ja rutiininomainen tapahtuma seurakunnassamme, johon liittyy tiettyjä perinteitä. Uutena tänä vuonna oli ehtoollinen hartauden/iltakirkon yhteydessä. Tämä korostaa pyhäinyhteyttä erityisesti--(K83.)

Emme viettäneet ehtoollista niin kuin yleensä. (K144).

Rituaalisuutta tukevat ihmisten pyhiksi kokemat paikat. Hautausmaalla, kirkossa tai kappelissa kuultu sana, laulu ja musiikki virittävät mieltä ja kehoa rituaalisuutta vahvistavaan tunteeseen. Myös ihmisten kävellessä hautausmaalla he ovat pyhässä paikassa. Hautausmaan hiljaisuudessa, kynttilöiden valomerren äärellä, ihmiset voivat kokea jotain pyhää. Useat kirkkoherrat mainitsivat musiikin merkityksen pyhäinpäivän rituaalisuudessa (*tyypilliset havainnot*).

Satsaamme musiikkiin, valoihin ja myös levolliseen, turvalliseen tunnelmaan (K61).

Meillä musiikilla on keskeinen osa Pyhäinpäivän vietossa. Ellei Requiem niin sitten jotakin muuta. (K56.)

Merkitseekö pyhyys hartautta? Voiko suomalaista pyhäinpäivätraditiota kutsua hartaaksi? Pääkomponenttianalyysi tuotti kaksi pyhäinpäivän viettotapaa: hartaan¹⁹⁰ sekä levollisen ja iloisen. Taustamuuttajat eivät selittäneet näitä pyhäinpäivän viettotapoja, mutta frekvenssijakaumat ja tunnusluvut toivat esiin hartaan viettotavan merkityksen. Laadulliset havainnot tukevat harrasta rituaalisuutta ja hiljaista pyhäinpäivän viettoa (*tyypilliset havainnot*).

Harrasta ja hiljaisuutta. (K 104).

Harras ja koruton pyhäinpäivän vietto on säilynyt edelleen (K61).

Meillä ei ole tapana lukea edesmenneiden nimiä vaan omaiset sytyttävät heille kynttilät jumalanpalvelusten alussa. Tämä on koettu erittäin hyväksi; hartaaksi ja hiljentäväksi hetkeksi. (K144.)

¹⁸⁷ ks. Evankeliumikirja 1999; Hulmi 2019, 74.

¹⁸⁸ vrt. Kallatsa ja Mikkola 2020, 19.

¹⁸⁹ Xygalatas 2020.

Muistelurituaalisuus osana vahvistavaa rituaalisuutta

Kautta aikojen ihmiset ovat halunneet muistella rakkaita läheisiään ja aiempia kristittyjä sukupolvia. Muistelurituaalisuus tuo esiin elämän ja kuoleman rajan sekä pohdinnan kuolemanjälkeisestä elämästä. Rituaalisessa mielessä kristillinen yhteisö tuo esiin ydinteologiansa iankaikkisesta elämästä. Samalla rituaali tukee surevaa ja pitää hänet kiinni yhteisössä¹⁹¹.

Rituaali ei kuitenkaan merkitse samaa kaikille sen toteuttajille. Rituaalin luonne vaihtelee yksilön tilanteesta johtuen. Daviesin ajattelua mukaillen pyhäinpäivän vietto voi olla hiljattain leskeksi jääneelle siirtymärituaali, jossa hän siirtyy uuteen elämänvaiheeseen ilman rinnalla olevaa puolisoa. Ihmiselle, jonka menetyksestä on kulunut jo aikaa, kynttilän vienti haudalle voi olla vahvistava rituaali suhteessa perusarvoihin.¹⁹²

Kuolleiden muistelu ja surussa tukeminen olivat hiljentymisen ohella seurakuntien pyhäinpäivän vietossa tärkeässä roolissa. Määrällinen analyysi osoitti muistelun rituaalisen merkityksen pyhäinpäivän vietossa niin muistojuhlien kuin haudoille vietettyjen kynttilöiden muodossa. Toisaalta aineisto tuotti myös hieman yllättävän tuloksen suhteessa kuolleiden muistelun merkityksestä osana pyhäinpäivän viettoa. Vaikka valtaosa kirkkoherroista painotti kuolleiden muistelun erittäin suurta merkitystä, vajaa 10 prosenttia arvioi merkityksen vähäiseksi. Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa avata asiaa laadullisten havaintojen avulla.

Rituaalisessa mielessä kuolleiden muistelu tuo tunteet esiin. Tunteet ovatkin tärkeä osa rituaalisuutta¹⁹³. Pyhäinpäivän herkkyyys ja koskettavuus tulevat esiin, kun ihmiset kaipaavat läheisiään. Kuolleiden muisteluun liittyvä pyhäinpäivän perinne on harrasta juhlanviettoa. Se ei kaipaa rinnalleen muuta. Seurakunnat ovat olleet surevan seurakuntalaisen rinnalla tukemassa ja tuomassa toivoa.

--Tässä on jotakin herkkää, kyöneiden läpi tulevaa hiljaista rukousta ja läheisten ihmisten kaipuuta.

Pyhäinpäivä luo tilaa jo aiemmin poisnukkuneiden ihmisten suremiselle. (K157.)

Päivällä on oma merkittävä ja ihmisille tosi merkityksellinen sisältö, kun seurakunnassamme on noin 300 hautajaiset vuosittain, ei pyhäinpäivän viettoon tarvitse keksiä tai lisätä uutta. (K131.)

Suomalainen pyhäinpäiväperinne on harrasta kuolleiden muistelua sekä kuoleman todellisuuden pohtimista. Ehkäpä olisi hyvä varjella tätä perinnettä karnevalisoitumiselta. (K161.)

Kuolleiden muistelun rituaali jumalanpalveluksen yhteydessä oli varsin perinteinen: kuolleiden seurakuntalaisten nimet luettiin ja heille sytytettiin kynttilät (*tyypilliset havainnot*). Koronapandemian vuoksi perinne kuitenkin sai uusia muotoja ja toteutustapoja. Vaikka

---

¹⁹⁰ Koronapandemia ei erityisesti vahvistanut harrasta pyhäinpäivän viettoa.

¹⁹¹ Hutchings 2013, 191.

¹⁹² ks. Davies 2015, 1–4.

¹⁹³ Cummins & Stille 2021, 8.

laadullisissa havainnoissa kuvattiin runsaasti kuolleiden muisteluun liittyvää rituaalisuutta, yksi kirkkoherroista muistutti, ettei pyhäinpäivän tulisi jäädä pelkästään muistelu-rituaalisuuteen kiinni (*erityinen havainto*).

Jumalanpalveluksissa sytytettiin kynttilät vuoden aikana kuolleiden seurakuntalaisten muistolle. Nimet jaettiin kahteen erilliseen jumalanpalvelukseen koronan vuoksi. (K92.)

Omaisiet eivät tällä kertaa itse sytyttäneet muistokynttilöitä, koska halusimme vähentää liikkumista kirkossa (K114).

Pyhäinpäivän iltana klo 18 hautausmaalla lyhyt jumalanpalvelus, jossa luettiin vainajien nimet ja sytytettiin kynttilät. (K89.)

--kirkoissa vuoden aikana kuolleiden nimet nimitaulussa. Omaisille mahdollisuus sytyttää tuohus ennen tai jälkeen messun nimitaulun lähelle. (K118.)

Kun vietämme erikseen Pyhäinpäivän messun ja ns. kynttiläkirkon, haluamme osoittaa sen, että pyhäinpäivä on enemmän kuin vainajien muistelua (K133).

Aiemmin tarkastelin kynttilöiden viemistä haudalle toistuvana rituaalisuutena. Tämän tradition uusi yhteisöllisyyttä vahvistava ilmentymä oli kokemuksen jakaminen verkossa. Laadullinen aineisto toi esiin Malmin seurakunnan Älä pelkää -lehden (*erityinen havainto*). Lehdessä haastatellut ihmiset kertoivat, kenelle halusivat sytyttää pyhäinpäivän kynttilän¹⁹⁴. Näin lukija sai ”*pohtia surua ja menetystä toisten tarinoiden avulla*”.¹⁹⁵ Esimerkki ilmentää narratiivista sururituaalisuutta. Kuolleiden muisteluun liittyvän pyhäinpäivän rituaalisuuden toinen puoli onkin surussa tukeminen.¹⁹⁶ Määrällisessä tutkimuksessa muistelu- ja sururituaalien yhteys tuli esiin matalahkona riippuvuutena.

7.2. Muuttuva rituaalisuus

Tutkimus tuo esiin kirkkoherrojen muutosorientaation suhteessa pyhäinpäivän viettoon. Se asettuu laajempaan kulttuuriseen muutokseen, jossa ulkoiset vaikutteet sulautuvat yhteiskuntaan ja niillä on usein vaikutuksensa myös seurakuntien toimintaan. Ryhmittely-analyysin perusteella pyhäinpäivän vieton orientaatiotyyppinä ovat perinteen tukijat, muutosorienteiset ja kekrille myötämieliset. Kandidaatintutkielmassani pyhäinpäivään liittyvän media-aineiston tarkastelu toi esiin halloweenin viettoon liittyvät erilaiset ja varsin vastakkaiset suhtautumistavat¹⁹⁷. Myös tässä tutkimuksessa kysymyslomakkeen avoimeen kysymykseen annetut vastaukset toivat esiin juhlakulttuurin muutospaineen (*erityiset havainnot*).

Halloweenia ja kekriä voi juhlaa kotona, seurakunnan toimintaan ne eivät kuulu. (K29.)

Pyhäinpäivä tulisi säilyttää omanaan, mutta tiedostaa kekriin historia ja halloweenin paine. (K17.)

¹⁹⁴ vrt. #sytytänkynttilän #pyhäinpäivä 2020.

¹⁹⁵ Älä pelkää -lehti 2020.

¹⁹⁶ ks. Vähäkangas 2019.

¹⁹⁷ Hietaniemi-Virtanen 2020.

Vaikka pyhäinpäivän rituaalisuudessa halloween-vaikutteet eivät ole konkretisoituneet toiminnassa, noin viidenneksellä kirkkoherroista asenteet olivat myönteiset niiden soveltuvuudesta lapsi- ja nuorisotyöhön sekä siihen, että ne täydentävät harrasta pyhäinpäivän viettoa. Edellä mainitut tulokset herättävät kysymyksen pyhäinpäivän vieton rinnalle pyrkivästä riehakkaammasta rituaalisuudesta.

Kuten rituaalitutkimuksessa tuli esiin, muuttuva rituaalisuus on väistämätöntä¹⁹⁸. Kiinnostava kysymys on se, mihin suuntaan muutos tapahtuu. Merkitseekö muutos pyhäinpäivän vieton kohdalla kuoleman käsittelyä uudella tavalla? Laadullinen aineisto avaa kirkkoherrojen näkemyksiä perinteen uudelleen tulkinnan tarpeesta. Avoimissa vastauksissa kirkkoherrat toivat esiin kirkon roolin juhlakulttuurin kantajana (*tyypilliset havainnot*). Silloin kirkko määrittää juhlaperinnettä ja tekee sitä koskevia rajanvetoja.

Kulttuuri on alituisessa, joskin hitaassa muutoksessa. Kirkko voi vaikuttaa juhlaperinteeseen, jos se ottaa kopin tehtävästään kulttuurin kantajana suomalaisessa yhteiskunnassa. (K 43.)

Kirkko saa ja joutuu yhteiskunnan maallistuessa entistä enemmän tuomaan uskon ja juhlienkin perusteita esiin ja se on hyvä. Ei tarvitse eikä kannata mennä kaikkeen mukaan. (K65.)

Kekri- ja Halloween perinteen "torjumista" en näe mielekkääksi, sen sijaan keskitymme pitämään esillä perinteisempää pyhäinpäiväperinnettä. (K90.)

Kirkon asia ei ole vahvistaa anglosaksisen kaupallisen aineksen tuloa maahan. Sadonkorjuujuhlia pidetään ennen pyhäinpäivää siellä missä se on luontevaa. (K82.)

Laadullinen aineisto toi myös esiin erilaisia näkökulmia. Osa kirkkoherroista painotti, ettei halloween kuulu pyhäinpäivän viettoon (*tyypilliset havainnot*). Perusteluna oli muun muassa se, että pyhäinpäivä itsessään sisältää kaiken tarvittavan. Sen ympärillä ei tarvita vahvistavia elementtejä. Halloweenin tapa käsitellä kuoleman aihetta koettiin myös pelottavaksi ja kaupallisuus vieraaksi. Toisaalta laadullisesta aineistosta nousi havainnot, joissa leikkisät elementit, erityisesti lapsi- ja nuorisotyössä, sallittaisiin. Tällöin esimerkiksi kurpitsa ei-uskonnollisena rituaalisena symbolina on hyväksytty.

Halloween-harrastus luultavasti lisääntyy pyhäinpäivän ympärillä. Itse pyhäinpäivä on mielestäni luonteeltaan niin vahva, ettei se ainakaan minun mielessäni tarvitse lisävahvistuksia. (K20.)

Selvyyttä tarvitaan enemmän kuin erilaisten toisiinsa kuulumattomien perinteiden sotkemista (K164).

Halloween on kaupallisuuden tuomaa pelon ilmapiirillä leikkimistä. Ei hyvä. (K109.)

Täällä ollaan hyvin perinteisiä pyhäinpäivän vietoissa. Kekri kulkee aivan hyvin siinä rinnalla. Halloween kulkeeseen lasten ja nuorten maailmassa - mutta emme mitenkään markkinoi sitä (emme toki asetu poikkitekoiluun). (K4.)

Kummitusjutut on kivoja lasten kannalta. Olisi tosi tarpeen, että halloween, jota emme voi estää, olisi vaikka viikkoa ennen. Sehän on yksi tyhjä juhla, kuten vappu, mutta sellaisiakin tarvitaan. (K 25.)

Jos seurakunta lähtee halloween-juttuun niin se pitäisi tehdä tyyllillä. Nyt on kaikenlaisia zombiekävelyjä... ja ihmiset ovat niissä isosti liikkeellä. (K36.)

---

¹⁹⁸ Grimes 2014, 20.

Kekri on vanhakantaista, osin pakanallista alkuperää kantavaa rituaalisuutta, jonka suhteen kirkkoherrojen oli vaikeaa muodostaa mielipidettä. Silti kekrielle myötämieliset muodostivat oman orientaatiotyypin, jolle luonteenomaista oli suopea suhtautuminen kekriin ja kriittisyys halloween-vaikutteita kohtaan. Suhtautumisessa kekriin vaikuttanee pitkä perinne suomalaisessa juhkakulttuurissa. Mielenkiintoinen on kuitenkin yhden kirkkoherran toteamus, jossa hän muistutti halloweenin asettumisesta elämän ja kuoleman rajaan päinvastoin kuin kekri (*erityinen havainto*). Muuttuvaa rituaalisuutta osoittaa se, että osa juhlaperinteestä voi jäädä harjoitettavaksi uudenaikaisena kollektiivisena rituaalisuutena. Esimerkiksi kekriperinteestä on jäänteenä sadonkorjuujuhla, jota voidaan viettää seurakunnissa ilman kytköstä pakanalliseen perinteeseen.

Kekrielle on oma paikkansa ennen pyhäinpäivää ja siihen liittyy enemmänkin sadonkorjuun kiitosjuhla, jota seurakunnissa vietetään. Pyhäinpäivää ja kekriä ei ole syytä sekoittaa. Ei ole kyllä sellaista toivetta tullut vastaanakaan. (K19.)

Halloween sisältää kuitenkin elämän ja kuoleman rajan pohdintaa. Sadenkorjuujuhlaa vietetään muulloin. Kekriperinne ei oikeasti elä. (K95)

Rituaalisuuden siirtäminen

Laadullisten havaintojen myötä tarkastelen vielä lyhyesti rituaalisuuden siirtämistä. Teoreettisissa lähtökohdissa viittasin rituaalisuuteen perinteen siirtoa tukevana asiana. Sjöblom määrittelee perinteen ”*ajallisesti ja paikallisesti suhteellisen vakaaksi ja pysyväksi yhteisölliseksi informaatioksi*”¹⁹⁹. Tarkasteltaessa pyhäinpäivän rituaalisuutta ajallisesti toistuvana ja tiettyjä perinteisiä arvoja vahvistavana toimintana, ollaan perinteen äärellä. Toisaalta perinteen siirto on tasapainottelua toistuvan ja muuttuvan rituaalisuuden välimaastossa.

Lapset ja nuoret ovat perinteen siirtämisen kannalta avainasemassa. Sukupolvelta toiselle tapahtuva perinteen siirto selittää aikuisiän uskonnollisuutta²⁰⁰. Kyse on samalla uskontokasvatuksesta, jota tehdään muun muassa perheissä, päiväkodeissa, kouluissa ja seurakunnissa. Määrällinen aineisto osoitti, ettei lapsille ja nuorille suunnattuja pyhäinpäivän tapahtumia ollut kovin paljon. Tämä voi johtaa siihen, että muut, mukaan lukien ei-uskonnolliset rituaalit, saavat suuremman merkityksen nuorten elämässä. Toisaalta pyhäinpäivän digisisällöt voivat saavuttaa juuri nuoria seurakuntalaisia.

Yksittäisten seurakuntien lapsille ja perheille suunnatut pyhäinpäivän tapahtumat ovat ilmentymiä pyhäinpäivän rituaalisuuden siirtämisestä. Laadullisissa havainnoissa tuli esiin

---

¹⁹⁹ Sjöblom 2008, 61.

²⁰⁰ Niemelä 2011, 57.

myös se, miten nuoret on otettu pyhäinpäivän rituaaleihin mukaan koronatilanteen niin salliessa (*erityiset havainnot*).

Koulun aamunavauksessa käsitellään viikonlopun kahta eri puolta (K73).

--seurakunnassa perinteet kantavat vielä nuorempiakin ikäluokkia (K64).

Nuorempi väki on vieraantunut alkuperäisestä pyhäinpäivän sanomasta (K16.)

Perinteinen nuorten ryhmä ei ollut koronan takia sytyttämässä kynttilöitä, vaan suntio hoiti sen yksin (K140).

Seurakuntanuoret...sytyttävät lukemisen tahdissa jokaiselle kynttilän (K109).

On syytä kertoa miksi mitään juhlaa vietetään ja näin opettaa Pyhäinpäivän merkitys ja sanoma (K118).

7.3. Rituaalisuus kokoavana tarkasteluna

Pyhäinpäivän vietto vuodenkiertoon asettuvana juhlanä nojaa toistuvuuteen ja samalla tiettyjen pyhinä pidettyjen arvojen vahvistamiseen. Vaikka koronapandemia on vaatinut voimallisesti uusia käytännön järjestelyjä, seurakunnat ovat mukautuneet olosuhteisiin ja pystyneet suorittamaan perustehtävänsä. Digiloikka tuli esiin myös tämän tutkimuksen aineistossa.

Koronapandemian aikana perinteisiä arvoja vahvistavat rituaalit ovat saaneet uusia muotoja. Kynttilöiden vieminen haudalle on pyhäinpäivän keskeistä rituaalisuutta, ja samalla hautausmailla on kohdattu ihmisiä uudella tavalla. Myös liturgista rituaalisuutta on siirretty hautausmaille. Toisaalta alueilla, joissa on ollut paljon koronavirustapauksia, iäkkäät eivät ole voineet osallistua pyhäinpäivän tilaisuuksiin.

Seurakuntalaisten turvattomuuden kokemus ja ennen kaikkea huoli läheisistä tulee aineistossa esiin. Uskonnon harjoituksen merkitys kriisioloissa ei saa tässä aineistossa selkeää tukea. Esimerkiksi seurakuntalaisten turvattomuuden lisääntyminen ja hengellisen harjoittamisen yhteys jää matalahkoksi. Kirkon toimintatilastoista tulee kuitenkin esiin keskustelujen tarpeen lisääntyminen, mikä ilmenee myös tutkimusaineiston kaupunkiseurakunnissa.

Pyhäinpäivän ydinsanomien merkityksen korostuminen kirkkoherrojen arvioissa osoittaa vahvistavaa rituaalisuutta. Jumalanpalvelus ja muistohetki ovat suosituimmat pyhäinpäivän rituaalit. Seurakuntien toimintatilaston mukaan liturginen rituaali on toteutunut koronapandemian aikana usein sanajumalanpalveluksena. Vahvistava rituaalisuus on hiljaista ja harrasta pyhää. Pyhäinpäivän ydinsanomien jakaminen ei merkitse kuoleman voittamisen iloista juhlintaa, joskin mieskirkkoherrojen arviot ovat tältä osin myönteisempiä.

Pyhäinpäivän vahvistavaa rituaalisuutta voi tulkita muistelurituaalisuuden kautta. Kuolleiden muistelu, surussa tukeminen ja hiljentyminen ovat pyhäinpäivän vieton keskeisiä osa-alueita.

Voidaan kysyä, onko pyhäinpäivän institutionaalisessa rituaalissa tunnistettavissa muutossignaaleja. Tämä kysymys liittyy kirkkoherrojen muutosorientaatioon suhteessa

ulkoisiin vaikutteisiin pyhäinpäivän vietossa. Aineiston mukaan suurkaupungeissa toimivat seurakunnat suhtautuvat halloween-vaikutteisiin muita seurakuntia myönteisemmin. Myös naiset olivat miehiä myötämielisempiä.

Kirkolla on keskeinen rooli pyhäinpäivän institutionaalisen rituaalisuuden kantajana ja vaalijana, mutta samalla se kohtaa muutospainetta. Tämä ilmenee erityisesti silloin, kun perinnettä siirretään seuraaville sukupolville. Toistuvan, vahvistavan ja muuttuvan rituaalisuuden kombinaationa voidaan tarkastella säilyvää rituaalisuutta. Se luo rituaalisuudelle jatkumon siirtämällä perinnettä sukupolvelta toiselle. Tämän osa-alueen tarkempi tutkiminen ei ole ollut tämän tutkimuksen aiheena. Nostan sen esiin jatkotutkimuksen kannalta kiinnostavana rituaalisuuden osa-alueena. Koostan edellä kerrotut tutkimustulokset taulukkoon 14.

Taulukko 14. Rituaalisuuden ilmeneminen pyhäinpäivän vietossa. (Suorat lainaukset kursivilla.)

Rituaalisuus	Määrälliset tulokset	Illustroivat laadulliset havainnot
Toistuva rituaalisuus	<p>Jumalanpalvelukset ja muistohetket sekä kynttilöiden vieminen haudalle olivat pyhäinpäivän suosituimmat viettotavat.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Iäkkäiden seurakuntalaisten osallistumista rajoitti koronapandemia. - Koronapandemian aika synnytti uusia käytäntöjä ja sisältöjä sosiaaliseen mediaan. - Seurakuntalaisten kanssa käydyt keskustelut lisääntyivät kaupunkiseurakunnissa. 	<p>Pyhäinpäivää vietto mukautui koronapandemian aikaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Hautakynntilät lienee täälläpäin yleisin tapa viettää pyhäinpäivää.</i> - <i>Papit ja diakonit olivat läsnä hautausmailla keskustelemassa ihmisten kanssa</i> - <i>Nettilaskurin mukaan Youtube-videolla on ollut yli 1500 katselua.</i>
Vahvistava rituaalisuus	<p>Kirkkoherrat arvioivat ylösnousemuksen ja toivon sanoman jakamisen merkityksen suureksi pyhäinpäivän vietossa. Myös kuolleiden muistelu, surussa tukeminen ja hiljentymisen ovat pyhäinpäivän keskeistä rituaalisuutta.</p> <p>(I) Harras sekä (II) levollinen ja iloinen pyhäinpäivän viettotapa ovat tunnistettavissa.</p> <p>H₀ hypoteesi jää voimaan: pyhäinpäivän vieton osa-alueiden merkityksessä ei ilmene eroja > pyhäinpäivän vietto seurakunnissa on varsin yhteneväistä.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poikkeuksena mieskirkkoherrojen kokema suurempi merkitys 	<p>Pyhäinpäivän rituaalisuudessa ollaan pyhän ja perimmäisen äärellä. Pyhäinpäivänä kaivataan läheisiä.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Pyhäinpäivän tilaisuuksissa on jotakin erityistä, hiljaista pyhää, joka koskettaa. Tässä on jotakin herkkää, kyynelien läpi tulevaa hiljaista rukousta ja läheisten ihmisten kaipuuta.</i> - <i>Pyhäinpäivä on enemmän kuin vainajien muistelua.</i>

	<p>kuoleman voittamisen iloiselle juhlinnalle.</p> <p>Kohtalainen yhteys toteutuu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - suru- ja hiljentyminenrituaalien kesken - pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittämisen sekä elämän rajallisuuden pohdinnan kesken - seurakuntalaisten turvattomuudella suhteessa kuolemanpelkoon ja läheisistä koettuun huoleen. 	
Muuttuva rituaalisuus	<p>Kirkkoherrojen muutosorientaatio: Orientaatiotyypit ovat perinteen tukijat, muutosorienteiset ja kekrille myötämieliset.</p> <p>(H₁) vastahypoteesin hyväksyminen: kirkkoherrojen myötämielisyydessä halloween-vaikutteisiin on eroja. Eroja selittävät sukupuoli ja seurakunnan toimintaympäristö.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mieskirkkoherrojen suhtautuminen oli naiskirkkoherroja torjuvampaa. - Myönteisin suhtautuminen oli suurkaupunkiseurakuntien kirkkoherroilla. - Valtaosalla kirkkoherroista asenteet halloweenia kohtaan olivat kielteisiä. <p>Kekriin viettoon kirkkoherroilla ei ollut yhtä selkeää kielteistä kantaa kuin halloweeniin.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mieskirkkoherroilla torjuvampi suhtautuminen myös kekriin. 	<p>Juhlakulttuurin muutospainetta tiedostetaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Pyhäinpäivä tulisi säilyttää omanaan, mutta tiedostaa kekrin historia ja halloweenin paine.</i> - <i>Halloween-harrastus luultavasti lisääntyy pyhäinpäivän ympärillä.</i> - <i>Ei tarvitse eikä kannata mennä kaikkeen mukaan.</i>
Säilyvä rituaalisuus ja perinteen siirto (tutkimuskohteena) > toistuvaa, > vahvistavaa > muuttuvaa	<p>Perheille, lapsille ja nuorille oli vain vähän pyhäinpäivän tarjontaa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yksittäiset seurakunnat suuntasivat pyhäinpäivän tapahtumia myös perheille, lapsille ja nuorille. 	<p>Lapset ja nuoret ovat perinteen siirrossa avainasemassa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>On syytä kertoa miksi mitään juhlaa vietetään ja näin opettaa pyhäinpäivän merkitys ja sanoma.</i>

8. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen tutkinut pyhäinpäivän viettoa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa koronapandemian vallitessa vuonna 2020. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti olen tarkastellut, millaista rituaalisuutta seurakuntien pyhäinpäivän viettoon liittyi. Koronapandemian vaikutuksen kuvaaminen oli osa tähän tutkimuskysymykseen vastaamista. Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelin muutosorientaation ilmenemistä kirkkoherrojen pyhäinpäivän viettoa koskevissa mielipiteissä. Rituaaliteoreettinen viitekehys asetti tarkastelun lähtökohdiksi toistuvan, vahvistavan ja muuttuvan rituaalisuuden.

Toteutin kvantitatiivisen tutkimuksen kyselynä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisten seurakuntien kirkkoherroille. Kokonaisotannalla tekemääni määrälliseen tutkimukseen vastasi 166 kirkkoherraa. Vastausprosentti oli 51 prosenttia, mikä tutkimukseni reliabiliteetin kannalta on merkityksellistä. Pyhäinpäivän tutkimusta on tehty verraten vähän, joka osaltaan selittänee tutkimuksen hyvää vastausprosenttia. Määrällisen analyysin ohella illustroin tuloksia poimimalla kirkkoherrojen avoimista vastauksista tyypillisiä ja erityisiä laadullisia havaintoja.

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi olen tutkimusprosessin eri vaiheissa ml. aineistonkeruussa, aineiston käsittelyssä ja analysoinnissa noudattanut tieteellistä tapaa, joka perustuu määrällisen tutkimustavan mukaiseen kehikkoon kaikissa valinnoissa. Toistuvan rituaalisuuden tarkastelussa keskityin ilmiön kuvaamiseen. Vahvistavan ja muuttuvan rituaalisuuden osalta pyrin ilmiön selittämiseen. Pyhäinpäivän viettotapojen erojen selittäminen jäi ohueksi, mutta kirkkoherrojen muutosorientaatiossa erot tulivat selkeämmin esiin. Eettisestä näkökulmasta olen kiinnittänyt huomiota muun muassa vastaajien anonymiteetin säilymiseen koko tutkimusprosessin ajan.

Tutkimusprosessin kannalta koin hedelmälliseksi määrällisen analyysin ja illustroivien laadullisten havaintojen yhdistämisen. Kirkkoherrojen avoimiin kysymyksiin antamat avoimet vastaukset avasivat tarkastelemaani ilmiötä. Koen tutkimuksellisesti tärkeäksi, ettei määrällisen ja laadullisen analyysin välille aseteta poissulkevia raja-aitoja. Sen sijaan toivottavaa on, että tutkimus hyödyntää määrällisen ja laadullisen tutkimuksen hyödyt. Toinen tutkimusprosessin kannalta tärkeä ja väistämätön valinta koski muun muassa ei-parametristen menetelmien käyttöä. Nämä analyysimenetelmät osoittautuivat ennakkokäsitystäni isommaksi mahdollisuudeksi. Testien tarkkuus lisäsi tutkimukseni validiteettia ja kokonaisluotettavuutta.

Esitin tutkimuksen keskeiset tulokset kokoavasti luvussa 7.3. Tässä yhteydessä kerron tutkimuksen johtopäätökset, jotka tiivistän neljään pääkohtaan:

- (1) Seurakuntien pyhäinpäivän viettotapa sisältää institutionaalisen tradition ja rituaalisuuden, jonka ylläpitämisestä seurakunnat ovat huolehtineet myös koronapandemian aikana. Vuonna 2020 pyhäinpäivää vietettiin olosuhteissa, joissa seurakuntalaisten huoli läheisistä ja turvattomuuden tunne olivat lisääntyneet. Koronapandemian olosuhteista huolimatta seurakunnat veivät pyhäinpäivän sanoman sinne, missä ihmiset voitiin kohdata virtuaalisesti tai fyysisesti, sisältöä jakaen tai keskustellen, kirkkotilassa tai hautausmaalla. Toisaalta koronapandemia rajoitti esimerkiksi iäkkäiden osallistumista pyhäinpäivän tilaisuuksiin.
- (2) Suomen evankelis-luterilainen kirkko on pyhäinpäivän juhlakulttuurin vaalija. Pyhäinpäivän vieton rituaalisuus ilmeni ajankiertoon asettuvana toistuvana ja vahvistavana rituaalisuutena. Vahvistava rituaalisuus on ennen kaikkea toivon ja ylösnousemuksen sanoman jakamista. Kuolleiden muistelu, surussa tukeminen ja hiljentyminen olivat pyhäinpäivänvieton keskiössä. Esimerkiksi kynttilöiden vieminen haudalle oli koronapandemiankin aikaan tärkeää suru- ja muistelurituaalisuutta. Pyhäinpäivän vietto on ”*hiljaista pyhää, joka koskettaa*”.
- (3) Kristillinen juhlaperinne suuntaa tulevaan, mikä merkitsee rajankäyntiä ulkoiisiin vaikutteisiin. Kirkkoherrojen asenteet erityisesti halloween-aineksia kohtaan olivat kielteiset. Silti heidän asenteissaan ilmenee sekä säilyttävää että muutosorienteista suhtautumista pyhäinpäivän erilaisiin viettotapoihin. Kirkkoherrojen muutosorientaation erot ilmenevät sekä sukupuolen että seurakunnan toimintaympäristön suhteen. Naiskirkkoherrat ja suurkaupunkiseurakuntien kirkkoherrat ovat myötämielisimpiä muuttuvaan pyhäinpäivän rituaalisuuteen.
- (4) Toistuvan, vahvistavan ja muuttuvan rituaalisuuden näkökulmasta perinteen siirto on avainasemassa. Tästä näkökulmasta tärkeitä toimijoita ovat kirkkoherrat, jotka jaoin ryhmittelyanalyysin avulla perinteen tukijoihin, muutosorienteisiin ja kekrille myötämielisiin. Kirkkoherrat voivat osaltaan vaikuttaa siihen, miten rituaalisuus saadaan siirretyksi seuraaville sukupolville. Aineiston perusteella voi kuitenkin kysyä, onko lapset ja nuoret unohdettu pyhäinpäivän vietossa, sillä tarjonta on heille varsin vähäistä. Laadullisissa havainnoissa nousi esiin huoli siitä, että nuorempi väki vieraantuu pyhäinpäivän sanomasta.

Tämän tutkielman tuloksia voi soveltaa esimerkiksi seurakuntien työyhteisöpalavereissa ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kehittämistyössä. Tulokset viestivät pyhäinpäivän

vieton tavoista, merkityksestä ja muutospaineista. Tutkimukseni voi olla keskustelun herättäjänä, kun seurakunnat pohtivat omaa toimintatapaansa pyhäinpäivän vietossa.

Tutkimus ei alleviivaa tietynlaista kehityssuuntaa. Sen sijaan tulokset tuovat esiin tärkeimmän eli pyhäinpäivän ydinsanomaan kiinnittyvän juhlakulttuurin. Tämä harras juhlanviettoperinne kohtaa populaarikulttuurin, ja erilaiset tavat juhlia kuoleman voittamista ja ikuista elämää. Tärkeää on pohtia, miten kirkko voi ydinsanomansa kautta ohjata juhlakulttuurin muutosta haluamaansa suuntaan. Tutkimusaineistossa mainittu kirkon rooli juhlaperinteen kantajana, antaa tälle tehtävälle sekä vastuun että oikeutuksen.

Jatkotutkimusideat kumpuavat samasta tematiikasta. Olisi mielenkiintoista tarkastella, miten orientaatiotyypit, kuten perinteen tukijat ja muutosorienteiset tulisivat esiin eri kohderyhmässä. Esimerkiksi seurakuntalaisten ikäkohortteihin liittyvä tarkastelu voisi tuoda esiin tilastollisesti merkitseviä eroja sukupolvien välillä. Olisi kiinnostavaa saada selville, mikä merkitys pyhäinpäivän eri juhlaperinteillä ja rituaaleilla on nuorten elämässä.

Toinen jatkotutkimusidea asettuu kaupunkiteologiaan. Tutkimuksen tulos suurkaupunkiseurakuntien asennoitumisesta pyhäinpäivän ulkoisiin vaikutteisiin olisi kiinnostavaa toteuttaa laadullisena analyysinä. Tutkimuksen kohteena valittavien suurkaupunkiseurakuntien pyhäinpäivän vieton rituaalisuutta voisi tutkia tapaustutkimuksena esimerkiksi teemahaastattelujen avulla.

Lähteet

- Evankeliumikirja (1999). Kirkkovuosikalenteri: pyhäinpäivä. *Kirkolliskokouksen hyväksymän kirkkokäsikirjan osa*. <https://www.kirkkovuosikalenteri.fi/kirkkovuosipaiva/pyhainpaiva/> (luettu 27.1.2021.)
- Ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen koronavirusepidemian aikana (2021). <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/ajankohtaista/ikaantyneiden-toimintakyvyn-tukeminen-koronavirusepidemian-aikana> (luettu 12.2.2021.)
- Jumalanpalvelusten kirja (2000). Juhla-aikojen jumalanpalvelukset: pyhäinpäivä. *Kirkolliskokouksen hyväksymän kirkkokäsikirjan osa*. <http://kirkkokasikirja.fi/jp/pyhainpaiva.html> (luettu 27.2.2021.)
- Kansainvälinen tutkimus korona-ajan vaikutuksista henkiseen hyvinvointiin käynnistyy (2020). *Itä-Suomen yliopisto*. <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/kansainvalinen-tutkimus-korona-ajan-vaikutuksista-henkiseen-hyvinvointiin-kaynnistyy> (luettu 1.3.2021.)
- Kekri (s.a.). Kekritietoa. Talonpoikauskulttuurisäätiö. <https://www.kekri.fi/kylalle/kylalle-kekritietoa> (luettu 1.3.2021.)
- KJ 1055/1991. Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993; 6. luku. B. Virkoja koskevat erityiset säännökset 12.11.2010/1009 v. 2012.
- Korona-aika haastaa kirkonkin yhteisöllisyyden (2020). *Itä-Suomen yliopisto*. <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/korona-aika-haastaa-kirkonkin-yhteisollisyyden> (luettu 8.3.2021.)
- Kuoleman jälkeen elämä (2021). *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/tutki-uskoa/kuolemanjalkeinen-elama> (luettu 4.5.2021.)
- Käytännöllisen teologian menetelmäopinnot (2020–2021). Määrällisten menetelmien kurssi. Helsingin yliopisto.
- Malmin seurakunta julkaisi Älä pelkää -lehden (2020). *Kirkko Helsingissä*. <https://www.helsinginseurakunnat.fi/malminseurakunta/uutiset/malminseurakuntajulkaisi-alapelkaa-lehden> (luettu 27.2.2021.)
- Pyhäinpäivä ja vainajienpäivä (2019). *Katolinen.fi* <https://katolinen.fi/pyhainpaiva-ja-vainajienpaiva-all-souls-and-all-saints-day-2/> (luettu 6.5.2021.)
- Pyhäinpäivänä muistetaan aiempia sukupolvia (2021). *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/kirkossa/pyhapaiivat/pyhainpaiva> (luettu 27.1.2021.)
- Pyhäinpäivä on valon juhla (2017). *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/-/items/item/15204/Pyhainpaiva+on+valon+juhla> (luettu 26.2.2021.)

Seurakunnat (2020). *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/seurakunnat> (luettu 1.9.2020.)

Seurakuntien toimintatilasto (2019a). Aikasarja, messu, sanajumalanpalvelus, tilaisuuksien lkm., osallistujat. *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=88>

Seurakuntien toimintatilasto (2020a). Aikasarja, messu, sanajumalanpalvelus, tilaisuuksien lkm., osallistujat. *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=125>

Seurakuntien toimintatilasto (2019b). Aikasarja, yksilön kohtaaminen, puhelin- tai verkkokeskustelu. *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=88>

Seurakuntien toimintatilasto (2020b). Aikasarja, yksilön kohtaaminen, puhelin- tai verkkokeskustelu. *Suomen Evankelis-luterilainen kirkko*. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=125>

Suomisanakirja (s.a.) Orientoitua. (katsottu 2.5.2021.)

#sytytänkynttilän #pyhäinpäivä (2020). Pyhäinpäivä. *Kirkon kanava*. Suomen Evankelis-luterilainen kirkko. <https://www.youtube.com/watch?v=W4-4IVvtJjw> (katsottu 17.3.2021.)

Taanila, Aki (s.a.). Akin menetelmäblogi. <https://tilastoapu.wordpress.com/>

Älä pelkää lehti (2020). Malmin seurakunta. https://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/R8dKyFRpw/ala_pelkaa_saavutettava.pdf (luettu 27.2.2021.)

Kirjallisuus

Bailey, Tara & Tony Walter (2016). Funerals against Death. *Mortality* 21:2, 149–166. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1080/13576275.2015.1071344>

Bell, Catherine (1992). *Ritual Theory, Ritual Practice*. Oxford: Oxford University Press. <http://web.vu.lt/rstc/a.pazeraite/files/2014/09/Catherine-Bell-Ritual-Theory-Ritual-Practice-Oxford-University-Press-USA-2009.pdf>

Burrell, Gibson & Gareth Morgan (1979). *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. Aldershot: Gower.

Catani, Johanna (2008). *Yritystapahtuma kontekstina ja kulttuurisena kokemuksena*. Väitöskirja. Jyväskylän Studies in Humanities 109. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19203/9789513934309.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Cummins, Stephen & Max Stille (2021). Religious Emotions and Emotions in Religion: The

- Case of Sermons. *Journal of Religious History* 45:1, 3–24. DOI: 10.1111/1467-9809.12726
- Davies, Douglas J. (2015). Ritual, Values, and Emotions. *Emotion, Identity and Religion: Hope, Reciprocity, and Otherness*, 1–28. Oxford Scholarship Online. DOI:10.1093/acprof:osobl/9780199551538.001.0001
- Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta (2020). *Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2020. Helsinki: Tulevaisuusvaliokunta.
- Grimes Ronald L. (2014). Defining and Classifying Ritual. *The Craft of Ritual Studies*, 1–33. Oxford Scholarship Online. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195301427.001.0001
- Heikkilä, Tuomas (2006). Joulun odotetuin vieras. *Duodecim* 122:23, 2815–2822.
- Heitink, Gerben (1999). *Practical Theology: Manual for Practical Theology*. Grand Rapids jne.: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Hietaniemi-Virtanen, Niina (2020). *Uudistuva pyhäinpäivän juhla- ja lauluperinne*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.
- Hiilamo, Heikki (2020). Koronapandemian vaikutukset sosiaalipolitiikkaan Suomessa. *Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2020. Helsinki: Tulevaisuusvaliokunta, 109–117.
- Hoover, Stewart M. (2007). *Religion in the Media Age*. London jne.: Routledge.
- Hulmi, Sini (2019). *Pyhän säikeitä: Näkökulmia jumalanpalveluksen teologiaan*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hutchings, Tim (2013). Death, Emotion and Digital Media. Douglas J. Davies & Nathaniel A. Warne (toim.) *Emotions and Religious Dynamics*. Farnham: Ashgate, 191–212.
- Häkkinen, Seppo (2020). Koronapandemian vaikutuksia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökulmasta. *Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2020. Helsinki: Tulevaisuusvaliokunta, 131–140.
- Jokiranta, Jutta (2011). ”Kun lapsenne kysyvät teiltä...” – Rituaalien rooli uskonnon muistamisessa. *Teologia.fi* 2/2011. <https://teologia.fi/2011/03/kun-lapsenne-kysyvät-teilta-rituaalinen-rooli-uskonnon-muistamisessa/>
- Kádár Dániel Z. (2013). *Relational Rituals and Communication: Ritual Interaction in Groups*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Kallatsa, Laura & Sini Mikkola (2020). ”Olimme kaikki osallisia ’kaipuun sakramentista’”. Ehtoollinen ja kirkkoherrojen kokemukset Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa koronakeväänä 2020. *Uskonnontutkija*. 2, 1–27.

- Ketola, Kimmo (2008). Rituaalit. Kimmo Ketola, Ilkka Pyysiäinen & Tom Sjöblom (toim.) *Uskonto ja ihmismieli: Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen*. Helsinki, Gaudeamus, 78–91.
- Ketola, Kimmo (2020). Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 67–89.
- Koski, Kaarina & Ulla Moilanen (2019). Kuolema ja tuonpuoleinen. I. Pajari, J. Jalonen, R. Miettinen & K. Kanerva (toim.) *Suomalaisen kuoleman historia*. Helsinki, Gaudeamus, 61–98.
- Kreinath, Jens & Jan Snoek & Michael Stausberg (2007). *Theorizing Rituals: Annotated Bibliography of Ritual Theory, 1966-20050*. Boston: Brill.
- Kohonen, Siria (2020). Joulun ja uudenvuoden aika rituaalinäkökulmasta. *Päivystävä folkloristi joulukuu/2020*. <https://blogs.helsinki.fi/folkloristi/sk10/> (luettu 24.2.2021).
- Kuha, Miia (2016). *Pyhäpäivien vietto varhaismodernin ajan Savossa (vuoteen 1710)*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 286. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/49350/978-951-39-6598-3_vaitos29042016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lehtinen, Marjaana (2002). Roskaluokalla on väliä! En osaa sanoa -vaihtoehto asenne-, arvo- ja mielipidekysymyksissä. *Hyvinvointikatsaus* 3/2002. https://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/surlab3_2002.pdf (luettu 1.12.2020)
- Lehtipuu, Outi & Petri Luomanen (2020). Sosiaalinen muisti. *Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen*. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta & Outi Lehtipuu (toim.), Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 105. Helsinki: SESJ, 105–121.
- Lempiäinen, Pentti (2008). *Pyhät ajat*. Helsinki: Kirjapaja.
- Marchi, Regina M. (2009). *Day of the Dead in the USA: The Migration and Transformation of a Cultural Phenomenon*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=892360>
- Martikainen Jouko N. & Anniina Mikama (2019). *Kirkkovuosi ja sen pyhien tunnuskuvat*. Helsinki: Kirkkohallitus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4162/viewmode=infoview>
- Mathijssen Brenda (2017). Transforming Bonds: Ritualising Post-mortem Relationships in the Netherlands. *Mortality*, 1–16. DOI: 10.1080/13576275.2017.1364228
- McGrath Alister (1996). *Kristillisen uskon perusteet: Johdatus teologiaan*. 2. tarkistettu painos. Helsinki: Kirjapaja.

- Metsämuuronen, Jari (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Niemelä, Kati (2011). Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki (toim.) *Uskonto suomalaisten elämässä: Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa*. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, 40–59.
- Norris, Pippa & Ronald Inglehart (2011). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. First Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajari, Ilona, Jussi Jalonen, Riikka Miettinen ja Kirsi Kanerva (toim.) (2019). *Suomalaisen kuoleman historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pargament, Kenneth I., Doug Oman, Julie Pomerleau & Annette Mahoney (2017). Some Contributions of a Psychological Approach to the Study of the Sacred. *Religion* 47:4, 718–744. <https://www-tandfonline-com.libproxy.helsinki.fi/doi/full/10.1080/0048721x.2017.1333205>
- Patton, Michael Quinn (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park jne.: Sage Publications.
- Park, C. (2013). Religion and Meaning. R. Paloutzian, & C. Park (toim.), *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York: The Guildford Press, 357–379.
- Pauha, Teemu (2019). Ryhmittelyanalyysi uskonnontutkijan työkaluna. *Uskonnontutkija* 8:2, 1–17. <https://journal.fi/uskonnontutkija/article/view/88564/47736?acceptCookies=1>
- Pessi, Anne Birgitta, Ville Pitkänen, Jussi Westinen & Henrietta Grönlund (2018). *Pyhyiden ytimessä: Tutkimus suomalaisten arvoista ja pyhyiden kokemisesta*. Raportti 4. Helsinki: e2 Tutkimus & Suomen Kulttuurirahasto.
- Post, Paul (2015). Ritual Studies. *Oxford Research Encyclopedia of Religion*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.21>.
- Quartier, Thomas (2010). Mourning Rituals – Between Faith and Personalisation: Changing Ritual Repertoires on All Souls Day in the Netherlands. *International Journal for the Study of the Christian Church* 10:4, 334–350.
- Reunamo (2020). Pikaohjeita SPSS:lle. <https://www.mv.helsinki.fi/home/reunamo/opetus/spssohje.htm> (luettu 1.12.2020.)
- Rogers, Nicholas (2002). *Halloween: from Pagan Ritual to Party Night*. Oxford University Press.
- Salmela, Heikki (2020). Kyselyn mukaan suomalaiset löytävät nyt voimaa läheisistä, ja hyvin moni on säilyttänyt toivon – "Vastaukset kertovat hyvää suomalaisten arvoista". *Kaleva*,

- 8.5.2020. <https://www.kaleva.fi/kyselyn-mukaan-suomalaiset-loytavat-nyt-voimaa-lah/2502652> (luettu 1.3.2021.)
- Salo, Johanna (2013). *Luokanopettajien käsityksiä alakoulun juhlaperinteestä*. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42573/luokanop.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Salomäki, Hanna (2020a). *Suomalaisten henkinen kriisinkestävyys: Huolenaiheet ja turvallisuutta tuovat tekijät koronakriisissä*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
https://evl.fi/documents/1327140/50112189/Raportti_Suomalaistenhenkinenkriisinkest%C3%A4vyys_VerkkoSaavutettava.pdf/454e8e5b-33b0-109a-b039-1155b9844d04?t=1588071335739 (luettu 1.3.2021.)
- Salomäki, Hanna (2020b). *Seurakunnat ja koronakriisi*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
<https://evl.fi/documents/1327140/50112189/Seurakunnat+ja+koronakriisi+2020.pdf/69a939cd-e0c2-4803-9422-af53ca80c4db?t=1590475691191>
- Salomäki, Hanna (2020c). Jumalanpalvelus, kirkolliset toimitukset ja kristilliset juhlapyhät. Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 90–132.
- Salomäki, Hanna & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg (2020). *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Salonen, Anna Sofia (2016). The Christmas Celebration of Secondary Consumers: Observations from Food Banks in Finland. *Journal of Consumer Culture* 16:3, 870–886. DOI: 10.1177/1469540514541881 joc.sagepub.com
- Sjöblom, Tom (2008). Perinteen välittyminen. Kimmo Ketola, Ilkka Pyysiäinen & Tom Sjöblom (toim.) *Uskonto ja ihmismieli: Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen*. Helsinki, Gaudeamus, 51–61.
- Stausberg, Michael (2017). The Sacred and the Holy – from around 1917 to Today. *Religion*, 47:4, 549–556.
- Toplean, Adele (2011). How Sacred is Secular Death? And just how Secular can Sacred Death Be? A Theoretical Proposal. Marius Rotar & Adriana Teodorescu (toim.) *Dying and Death in 18th–21st Century Europe*. Cambridge Scholars Publisher.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=1080896>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin ohje. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/ihmistieteiden-eettisen-ennakoarvioinnin-ohje> (luettu 26.10.2020.)

- Turner, Victor (2007). *Rituaali: Rakenne ja communitas*. Maarit Forde (Suom.) Helsinki: Suomen antropologinen seura.
- Uro, Risto (2009). Rituaalinen näkökulma kristinuskon syntyyn. Joonas Salminen (toim.), *Jumalanpalveluselämä muutoksessa*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisu 263. Helsinki: STKS, 10–35.
- Uro, Risto (2018). Mitä annettavaa rituaalitutkimuksella on teologialle? *Areiopagi.fi* 12/2018. <https://www.areiopagi.fi/2018/12/mita-annettavaa-rituaalitutkimuksella-on-teologialle/>
- Uro, Risto (2020). Rituaalitutkimus. *Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen*. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta & Outi Lehtipuu (toim.), Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisu 105. Helsinki: SESJ, 122–136.
- Vainio, Olli-Pekka (toim.) (2003). *Johdatus luterilaisen spiritualiteetin teologiaan*. Helsinki: Kirjapaja.
- Venbrux, Eric (2012). New Identity of All Souls' Day Celebrations in the Netherlands: Extra-Ecclesiastic Commemoration of the Dead, Art, and Religiosity. Chang-Won Park & Douglas J. Davies (toim.) *Emotion, Identity and Death: Mortality Across Disciplines*, 161–173. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=4523689>
- Vilka, Hanna (2007). *Tutki ja mittaa: Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilkuna, Kustaa (2002). *Vuotuinen ajantieto*. 23. Painos. Helsinki: Otava.
- Vähäkangas, Auli (2019). Muistelun rituaalit rekonstruoivat kiintymyssuhdetta kuolleeseen: Douglas Daviesin näkemys surusta. *Teologinen aikakauskirja* 124:1, 33–44.
- Walter, Tony (1994). *The Revival of Death*. Taylor & Francis Group. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=179887>.
- Waxman, Olivia B (2019). Should Christians Celebrate Halloween? Here's Why That Question Has Been Picking Up Steam Since the 1960s. *Time*, 30.10.2019. <https://time.com/5711847/christian-halloween-controversy-history/> (luettu 26.3.2021.)
- Whitehouse, Harvey & Jonathan A. Lanman (2014). The Ties that Bind Us: Ritual, Fusion, and Identification. *Current Anthropology* 55:6, 674–695.
- Xygalatas, Dimitris (2020). Explaining the Emergence of Coronavirus Rituals. *Sapiens*. <https://www.sapiens.org/culture/coronavirus-rituals/> (luettu 19.3.2021.)

Liitteet

Liiteosio 1.

Liitetaulukko 1.1. Koronapandemian vaikutus seurakuntalaisiin: frekvenssijakaumat ja tunnusluvut (N=163–165).

	<i>f%</i>					<i>ka</i>	<i>Md</i>	<i>s</i>
Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä? Koronapandemia on lisännyt seurakuntalaisten...	1	2	3	4	5			
turvattomuutta	28,5	60	5,5	6,1	0	1,89	2	0,76
kuolemanpelkoa	9,7	44,2	25,5	20,6	0	2,57	2	0,93
elämän rajallisuuden pohdintaa	21,2	60,6	10,9	7,3	0	2,04	2	0,78
huolta läheisistä	55,8	43	0,6	0,6	0	1,46	1	0,55
hengellisyysden harjoittamista	6,1	47,9	32,5	12,3	1,2	2,55	2	0,83

- (1) täysin samaa mieltä
- (2) melko samaa mieltä
- (3) ei mielipidettä
- (4) melko eri mieltä
- (5) täysin eri mieltä

Liitetaulukko 1.2. Koronapandemian vaikutus seurakuntalaisiin, järjestyskorrelaatiomatriisi (N=163–165).

r_s	1	2	3	4	5
1	1,000	0,486	0,427	0,457	0,365
2	0,486	1,000	0,435	0,182	0,286
3	0,427	0,435	1,000	0,286	0,351
4	0,457	0,182	0,286	1,000	0,213
5	0,365	0,286	0,351	0,213	1,000

Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin.

Mitä leveämpi värillinen palkki on, sitä voimakkaampi on kahden muuttujan välinen yhteys.

Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä? Koronapandemia on lisännyt seurakuntalaisten...

1. Turvattomuutta
2. Kuolemanpelkoa
3. Elämän rajallisuuden pohdintaa
4. Huolta läheisistä
5. Hengellisyyden harjoittamista

Liitetaulukko 2. Toiminnan ja tapahtumien määrän muutos, frekvenssijakaumat (N=162–165).

	<i>f %</i>		
Onko koronapandemia lisännyt seurakuntanne pyhäinpäivän vietyssä...	1 kyllä	2 ei tietoa	3 ei
hartaus- ja hiljentymistilaisuuksien määrää	28,5	3	68,5
keskusteluja seurakuntalaisten kanssa	36,6	17,1	46,3
ulkona järjestettäviä tapahtumia	26,7	2,4	70,9
live-verkkotapahtumia	52,7	3	44,2
videoita sosiaalisessa mediassa	56,4	4,8	38,8
käytännön järjestelyjen muutoksia	89	0,6	10,4
tilaisuuksien ja tapahtumien peruuntumisia	28,4	1,2	70,4

Liitetaulukko 3. Koronapandemian vaikutus, frekvenssijakaumat ja tunnusluvut (N=163–165).

	<i>f %</i>					<i>ka</i>	<i>Md/Mo</i>	<i>s</i>
	1	2	3	4	5			
Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä koskien seurakuntanne pyhäinpäivän viettoa koronapandemian aikana?								
Toivon sanomaa tarvittiin tänä pyhäinpäivänä erityisesti.	50,3	41,2	4,2	4,2	0	1,62	1 Md	0,76
Koronapandemia vahvisti harrasta pyhäinpäivän viettoa.	19	36,8	29,4	14,1	0,6	2,40	2 Mo	0,97
Koronapandemia oli ajankohtainen teema saarnoissa ja rukouksissa.	6	32,5	19,3	36,7	5,4	3,03	3 Md	1,08
Seurakuntalaisten haudoille viemät kynttilät olivat todella tärkeä osa pyhäinpäivän viettoa.	70,7	26,8	2,4	0	0	1,32	1 Md	0,52
Läheistään surevaa oli vaikeampi kohdata koronaoloissa.	12,2	37,8	11,6	28,7	9,8	2,86	2,5 Md	1,24
lääkkäät ihmiset eivät voineet lähteä pyhäinpäivän tilaisuuksiin.	18,2	49,1	7,3	21,8	3,6	2,44	2 Md	1,13
Koronapandemia tuli esiin seurakuntalaisten kanssa käydyissä keskusteluissa.	17,2	54,6	14,7	10,4	3,1	2,28	2 Md	0,97

- (1) täysin samaa mieltä
- (2) melko samaa mieltä
- (3) ei mielipidettä
- (4) melko eri mieltä
- (5) täysin eri mieltä

Liitetaulukko 4.1. Pyhäinpäivän vieton osa-alueet, frekvenssijakaumat ja tunnusluvut (N=160–166).

	<i>f</i> %				<i>ka</i>	<i>Md/Mo</i>	<i>s</i>
	1	2	3	4			
Millainen on seuraavien osa-alueiden merkitys seurakuntanne pyhäinpäivän vietossa?							
Ylösousemuksen ja toivon sanoman jakaminen	63,6	35,8	0,6	0	1,34	1 Md	0,50
Kuolleiden muistelu	54,8	36,7	8,4	0	1,54	1 Md	0,65
Surussa tukeminen	47	52,4	0,6	0	1,54	2 Md	0,51
Hiljentymisen	42,4	52,7	4,8	0	1,62	2 Mo	0,58
Elämän rajallisuuden pohdinnan tukeminen	17,8	63,8	17,8	0,6	2,01	2 Mo	0,62
Pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen	16,1	62,1	20,5	1,2	2,07	2 Mo	0,64
Levon ja hyvinvoinnin vahvistaminen	13	54,3	29,6	3,1	2,23	2 Mo	0,71
Kuoleman voittamisen iloinen juhlinta	8,8	30	48,1	13,1	2,66	3 Mo	0,82

- (1) erittäin suuri
- (2) melko suuri
- (3) melko vähäinen
- (4) erittäin vähäinen

Liitetaulukko 4.2. Pyhäinpäivän vieton osa-alueet, rotatoitu pääkomponenttimatriisi.

	<i>I N=156</i>	<i>II N=164</i>
Millainen on seuraavien osa-alueiden merkitys seurakuntanne pyhäinpäivän vietossa?	<i>Iloinen ja levollinen viettotapa</i>	<i>Harras viettotapa</i>
Pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen	0,772	*
Levon ja hyvinvoinnin vahvistaminen	0,764	*
Kuoleman voittamisen iloinen juhlinta	0,659	*
Kuolleiden muistelu	*	0,738
Surussa tukeminen	*	0,746
Hiljentymisen	*	0,606
Ylösousemuksen ja toivon sanoman jakaminen	*	0,539

Varimax-rotatio

Tähdellä merkityissä soluissa sivulataus on alle 0,30.

Elämän rajallisuuden pohdinnan tukeminen -muuttuja poistettiin.

Liitetaulukko 4.3. Pyhäinpäivän vieton osa-alueet, järjestyskorrelaatiomatriisi (N=157–166).

r_s	1	2	3	4	5	6	7	8
1	1	0,22	0,281	0,193	0,215	0,252	0,074	0,184
2	0,22	1	0,369	0,223	0,025	-0,019	-0,008	0,122
3	0,281	0,369	1	0,416	0,229	0,299	0,24	0,094
4	0,193	0,223	0,416	1	0,375	0,26	0,206	0,122
5	0,215	0,025	0,229	0,375	1	0,413	0,084	0,227
6	0,252	-0,019	0,299	0,26	0,413	1	0,382	0,321
7	0,074	-0,008	0,24	0,206	0,084	0,382	1	0,33
8	0,184	0,112	0,094	0,122	0,227	0,321	0,33	1

Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin.

Mitä leveämpi värillinen palkki on, sitä voimakkaampi on kahden muuttujan välinen yhteys.

Millainen on seuraavien osa-alueiden merkitys seurakuntanne pyhäinpäivän vietossa?

1. Ylösousemuksen ja toivon sanoman jakaminen
2. Kuolleiden muistelu
3. Surussa tukeminen
4. Hiljentyminen
5. Elämän rajallisuuden pohdinnan tukeminen
6. Pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen
7. Levon ja hyvinvoinnin vahvistaminen
8. Kuoleman voittamisen iloinen juhlinta

Liitetaulukko 5. Halloween- ja kekrivaikutteet frekvenssijakaumat ja tunnusluvut (N=162–166).

	<i>f</i> %					<i>ka</i>	<i>Md/Mo</i>	<i>s</i>
	1	2	3	4	5			
Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä, jotka koskevat halloweenin ja kekrin viettoa pyhäinpäivän rinnalla?								
Halloween-vaikutteita oli tänä vuonna seurakuntamme pyhäinpäivän vietossa.	0,6	2,4	2,4	16,9	77,7	4,69	5 Md	0,70
Halloween-aineokset (esimerkiksi kaiverretut kurpitsat ja naamiaisasut) sopivat lapsi- ja nuorisotyöhön.	3,6	23,5	13,9	32,5	26,5	3,55	4 Md	1,21
Halloweenin hauskanpito ja pyhäinpäivän harras juhlanviettotapa täydentävät toisiaan.	1,8	18,1	16,3	29,5	34,3	3,77	4 Md	1,16
Halloweenin vieton ei ole mitään merkitystä pyhäinpäivän vieton kannalta*.	28,5	21,8	15,8	24,8	9,1	2,64	2 Md	1,36
Halloween-vaikutteet pyhäinpäivän viettoon tulisi torjua*.	22	25,6	20,7	24,4	7,3	2,70	3 Md	1,26
Perinteinen sadonkorjuujuhla kekri ja pyhäinpäivän vietto täydentävät toisiaan.	2,4	21,3	31,7	28	16,5	3,35	3 Md	1,07
Kekrin vieton ei ole mitään merkitystä pyhäinpäivän vieton kannalta*.	23,5	29	26,5	17,3	3,7	2,49	2 Md	1,14
Kekriperinteiden elvyttäminen pyhäinpäivän vieton rinnalla tulisi torjua*.	12,1	20,6	38,8	20,6	7,9	2,92	3 Mo	1,10

* Käänteinen kysymyksenasettelu: kysymyslomakkeen muotoilu ei ole samansuuntainen muiden väitteiden kanssa.

- (1) täysin samaa mieltä
- (2) melko samaa mieltä
- (3) ei mielipidettä
- (4) melko eri mieltä
- (5) täysin eri mieltä

Liiteosio 2. Saatekirje ja kyselylomake

Saatekirje

Hei,

Teen käytännöllisen teologian tutkielmaa pyhäinpäivän vietosta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuonna 2020. Aihe on varsin vähän tutkittu ja ajankohtainen. Koronapandemia tuo pyhäinpäivän vieron tarkasteluun oman näkökulmansa.

Opiskelen Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Tutkielmani ohjaajana toimii kaupunkiteologian professori Henrietta Grönlund.

Toteutan tutkimukseni kyselytutkimuksena suomenkielisten seurakuntien kirkkoherroille. Toivon, että vastaisitte kyselyyn, joka löytyy osoitteesta <https://elomake.helsinki.fi/lomakkeet/107712/lomake.html>

Kysely on avoinna 24.11.2020 asti. Kyselyyn vastaaminen ei kestä kauan. Kyselyn voi myös tallentaa ja jatkaa sen täyttämistä myöhemmin. Yksittäisen vastaajan/seurakunnan vastaukset tulevat vain minun tietooni, eikä vastaajaa voi tunnistaa tutkimustulosten raportoinnissa. Vastaukset tuhotaan tutkimuskäytön jälkeen.

Mikäli teillä on kysymyksiä opinnäytetyöhöni tai kyselyyn liittyen, minuun voi ottaa yhteyttä sähköpostilla niina.hietaniemi-virtanen@helsinki.fi Vastaan mielelläni kysymyksiin.

Jokainen vastaus on tärkeä! Kiitos jo etukäteen vastaamisesta ja oikein hyvää syksyä!

Parhain terveisin

Niina Hietaniemi-Virtanen

KYSELY PYHÄINPÄIVÄN VIETOSTA

Tässä kyselyssä selvitetään pyhäinpäivän viettoa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuonna 2020.

SEURAKUNNAN TAUSTATIEDOT

1. Seurakuntanne nimi

2. Mikä on seurakuntanne jäsenmäärä?

- 1. Alle 5 000 jäsentä
- 2. 5 000- alle 10 000 jäsentä
- 3. 10 000-25 000 jäsentä
- 4. Yli 25 000 jäsentä

3. Millaisessa ympäristössä seurakuntanne sijaitsee?

- 1. Haja-asutusalue
- 2. Maaseudun taajama (kirkonkylä)
- 3. Kaupunki, jossa alle 30 000 asukasta
- 4. Kaupunki, jossa 30 000-100 000 asukasta
- 5. Suurkaupunki, jossa yli 100 000 asukasta

4. Mihin hiippakuntaan seurakuntanne kuuluu?

- 1. Espoon hiippakunta
- 2. Helsingin hiippakunta
- 3. Kuopion hiippakunta
- 4. Lapuan hiippakunta
- 5. Mikkelin hiippakunta
- 6. Oulun hiippakunta
- 7. Tampereen hiippakunta
- 8. Turun arkkihiippakunta

PYHÄINPÄIVÄN VIETTOTAPA

5. Miten seurakuntanne vietti tänä vuonna pyhäinpäivää? ?

- 1. Pyhäinpäivän jumalanpalvelus ja kuolleiden seurakuntalaisten muistohetki
- 2. Erityismessu
- 3. Kynttilätapahtuma
- 4. Hartaushetki
- 5. Konsertti
- 6. Keskusteluavun tarjoaminen
- 7. Lapsille suunnattu tapahtuma
- 8. Nuorille suunnattu tapahtuma
- 9. Perheille suunnattu tapahtuma
- 10. Pyhäinpäivään liittyvä sisältö sosiaalisessa mediassa

6. Jokin muu tapahtuma, mikä?

7. Tähän voitte kertoa tarkemmin seurakuntanne järjestämistä pyhäinpäivän tapahtumista.

8. Millainen on seuraavien osa-alueiden merkitys seurakuntanne pyhäinpäivän vietossa? ?

	Erittäin suuri	Melko suuri	Melko vähäinen	Erittäin vähäinen
1. Ylösnousemuksen ja toivon sanoman jakaminen	☐	☐	☐	☐
2. Kuolleiden muistelu	☐	☐	☐	☐
3. Surussa tukeminen	☐	☐	☐	☐
4. Hiljentyminen	☐	☐	☐	☐
5. Elämän rajallisuuden pohdinnan tukeminen	☐	☐	☐	☐
6. Pelon ja epävarmuuden tunteiden lievittäminen	☐	☐	☐	☐
7. Levon ja hyvinvoinnin vahvistaminen	☐	☐	☐	☐
8. Kuoleman voittamisen iloinen juhlinta	☐	☐	☐	☐

KORONAPANDEMIAN VAIKUTUS

9. Onko koronapandemia lisännyt seurakuntanne pyhäinpäivän vietossa...? ?

	Kyllä	Ei tietoa	Ei
1. Hartaus- ja hiljentyminen tilaisuuksien määrää	☐	☐	☐
2. Keskusteluja seurakuntalaisten kanssa	☐	☐	☐
3. Ulkona järjestettäviä tapahtumia	☐	☐	☐
4. Live-verkkotapahtumia	☐	☐	☐
5. Videoita sosiaalisessa mediassa	☐	☐	☐
6. Käytännön järjestelyjen muutoksia	☐	☐	☐
7. Tilaisuuksien ja tapahtumien peruuntumisia	☐	☐	☐

10. Tähän voitte kertoa tarkemmin koronapandemian vaikutuksista seurakuntanne pyhäinpäivän viettoon.

11. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä? Koronapandemia on LISÄNNYT SEURAKUNTALAISTEN... ?

	Täysin samaa mieltä	Melko samaa mieltä	Ei mielipidettä	Melko eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Turvattomuutta	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kuolemanpelkoa	☐	☐	☐	☐	☐
3. Elämän rajallisuuden pohdintaa	☐	☐	☐	☐	☐
4. Huolta läheisistä	☐	☐	☐	☐	☐
5. Hengellisyys harjoittamista	☐	☐	☐	☐	☐

Huom. Kuvakaappauksessa eivät näy kaikki vastausvaihtoehdot (asteikko: täysin samaa mieltä –täysin eri mieltä)

12. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä koskien seurakuntanne pyhäinpäivän viettoa koronapandemian aikana?

Täysin samaa mieltä

1. Toivon sanomaa tarvittiin tänä pyhäinpäivänä erityisesti.
2. Koronapandemia vahvisti harrasta pyhäinpäivän viettoa.
3. Koronapandemia oli ajankohtainen teema saarnoissa ja rukouksissa.
4. Seurakuntalaisten haudoille viemät kynttilät olivat todella tärkeä osa pyhäinpäivän viettoa.
5. Läheistään surevaa oli vaikeampi kohdata koronaoloissa.
6. Iäkkäät ihmiset eivät voineet lähteä pyhäinpäivän tilaisuuksiin.
7. Koronapandemia tuli esiin seurakuntalaisten kanssa käydyissä keskusteluissa.

Huom. Kuvakaappauksessa eivät näy kaikki vastausvaihtoehdot (asteikko: täysin samaa mieltä –täysin eri mieltä)

JUHLAPERINTEEN MUUTOS

13. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä, jotka koskevat halloweenin ja kekrin viettoa pyhäinpäivän rinnalla? ?

Täysin sa

1. Halloween-vaikutteita oli tänä vuonna seurakuntamme pyhäinpäivän vietossa.
2. Halloween-aineokset (esimerkiksi kaiverretut kurpitsat ja naamiaisasut) sopivat lapsi- ja nuorisotyöhön.
3. Halloweenin hauskanpito ja pyhäinpäivän harras juhlanviettotapa täydentävät toisiaan.
4. Halloweenin vietolla ei ole mitään merkitystä pyhäinpäivän vieton kannalta.
5. Halloween-vaikutteet pyhäinpäivän viettoon tulisi torjua.
6. Perinteinen sadonkorjuujuhla kekri ja pyhäinpäivän vietto täydentävät toisiaan.
7. Kekrin vietolla ei ole mitään merkitystä pyhäinpäivän vieton kannalta.
8. Kekriperinteen elvyttäminen pyhäinpäivän vieton rinnalla tulisi torjua.

14. Tähän voitte kertoa ajatuksianne pyhäinpäivän juhlaperinteen muutoksesta.

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

15. Oletteko?

1. Mies
 2. Nainen

16. Mihin seuraavista ikäryhmistä kuulutte?

1. 34-vuotiaat ja nuoremmat
 2. 35-49 -vuotiaat
 3. 50-59 -vuotiaat
 4. 60 vuotta täyttäneet

VAPAA SANA

17. Tähän voitte vielä vapaasti kertoa seurakuntanne pyhäinpäivän viettoon liittyvistä asioista.

Osittainen tallennus

- Tahdon tallentaa täyttämäni tiedot ja jatkaa myöhemmin linkistä, joka lähetetään antamaani osoitteeseen.

Sähköpostiosoite

Tietojen lähetyks

Tallenna

Kiitos vastauksestanne ja hyvää syksyä!